

เรื่องเทณีอสามัญวิสัย

อิทธิปาฏิหาริย์
เทวดา

พระพรหมคุณวราณี (ภ.อ.หญิงใจ)

เรื่องเหนือสามัญวิสัย: อิทธิปาฏิหาริย์ - เทวดา

ทัศนะของพระพุทธศาสนา ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย

ถ้าถามว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา อิทธิปาฏิหาริย์ก็ดี เทวดา หรือเทพเจ้าต่างๆ ก็ดี มีจริงหรือไม่ และถ้าตอบตามหลักฐานในคัมภีร์มีพระไตรปิฎกเป็นต้น โดยถือตามตัวอักษร ก็ต้องว่า "มี" หลักฐานที่จะยืนยันคำตอบนี้มีอยู่มากมายทั่วไปในคัมภีร์ จนไม่จำเป็นจะต้องยกมาอ้างอิง อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความมีหรือไม่มี และจริงหรือไม่จริงของสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งยากที่จะทำให้คนทั้งหลายตกลงยอมรับคำตอบเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันได้ และหลายท่านมองเห็นโทษของความเชื่อถือในสิ่งเหล่านี้ว่าทำให้เกิดผลเสียหายมากมายหลายประการ จึงได้มีปราชญ์บางท่านพยายามแปลความหมายของสิ่งเหล่านี้ให้เห็นนัยที่ลึกซึ้งลงไปอย่างน่าสนใจ

สำหรับในที่นี้จะไม่ขอยุ่งเกี่ยวกับการตีความหรือแปลความหมายใดๆ เลย เพราะเห็นว่าไม่มีความจำเป็น แม้จะถือตรงตามตัวอักษรว่าสิ่งเหล่านี้มีและเป็นจริงอย่างนั้น พระพุทธศาสนาก็มีหลักการที่ได้วางไว้แล้วอย่างเพียงพอที่จะปิดกั้นผลเสีย ซึ่งจะพึงเกิดขึ้นทั้งจากการติดข้องอยู่กับการหาคำตอบว่ามีหรือไม่มี จริง

หรือไม่จริง และทั้งจากความเชื่อถือนงายในสิ่งเหล่านั้น พุทธอีก
 อย่างหนึ่งว่า มนุษย์จำนวนมากมายตั้งแต่สมัยโบราณจนถึง
 ปัจจุบัน มีความเชื่อถือนหรือไม่ว่าวันเกรงต่ออำนาจผีบางเทวดา สิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ พระพุทธศาสนาทำให้สิ่ง
 เหล่านั้นมีจริงเป็นจริง โดยประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ท่ามกลาง
 ความมียู่ของสิ่งเหล่านั้น พระพุทธศาสนาได้วางหลักการต่างๆ ไว้
 ที่จะทำให้มนุษย์ได้รับแต่ผลดีในการเกี่ยวข้องกับเรื่องเหนือสามัญ
 วิสัย อย่างน้อยก็ให้มีผลเสียน้อยกว่าการที่จะมัวไปวุ่นวายอยู่กับ
 ปัญหาว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่ จุดสำคัญในเรื่องนี้อยู่ที่ว่า
 เข้าใจหลักการที่พระพุทธศาสนาวางไว้และได้นำมาใช้ปฏิบัติกัน
 หรือไม่

สรุปความเบื้องต้นในตอนนี้อ่า พระพุทธศาสนาไม่สนใจ
 กับคำถามว่าอิทธิปาฏิหาริย์มีจริงหรือไม่ เทวดามีจริงหรือไม่ และ
 ไม่วุ่นวาย ไม่ยอมเสียเวลากับการพิสูจน์ความมีจริงเป็นจริงของสิ่ง
 เหล่านี้เลย สิ่งที่พระพุทธศาสนาสนใจ ก็คือมนุษย์ควรมีทำที่และ
 ควรปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า สำหรับ
 พระพุทธศาสนา ปัญหาว่าผีบางเทวดา อำนาจลึกลับ อิทธิฤทธิ์
 ปาฏิหาริย์ มีอยู่จริงหรือไม่ ไม่สำคัญเท่ากับปัญหาว่า ในกรณีที่มีอยู่
 จริง สิ่งเหล่านั้นมีฐานะอย่างไรต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และ
 อะไรคือความสัมพันธ์อันถูกต้องระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหล่านั้น
 อาจมีบางท่านแย้งว่า ถ้าไม่พิสูจน์ให้รู้แน่เสียก่อนว่ามีจริงหรือไม่
 จะไปรู้ฐานะและวิธีปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร ก่อนจะตอบ

ควรแย้งกลับเสียก่อนว่า เพราะมัวเชื่อถือและยึดมั่นอยู่ว่าจะต้อง พิสูจน์เสียก่อนนี้แหละจึงได้เกิดข้อผิดพลาดในทางปฏิบัติเกี่ยวกับ เรื่องเหล่านี้ขึ้นแล้วมากมาย โดยที่จนกระทั่งบัดนี้ ก็ยังพิสูจน์กันไม่ เสร็จ คำตอบในเรื่องนี้แยกออกได้เป็นเหตุผล ๒ ข้อใหญ่

ประการแรก เรื่องเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้ ทั้งเรื่องอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ก็ดี เทพให้เทวาก็ดี จัดเข้าในประเภทสิ่งลึกลับที่พูด อย่างรวบรัดตามความหมายแบบชาวบ้านว่าพิสูจน์ไม่ได้ คือเอา มาแสดงให้เห็นจริงจนต้องยอมรับโดยเด็ดขาดไม่ได้ ทั้งในทางบวก และในทางลบ หมายความว่า ฝ่ายที่เชื่อก็ไม่อาจพิสูจน์จนคน ทั่วไปเห็นจะแจ้งจนหมดสงสัยต้องยอมรับกันทั่วทั้งหมด ฝ่ายที่ไม่ เชื่อก็ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นชัดแจ้งเด็ดขาดลงไปจนไม่ต้องเหลือ เยื่อใยไว้ในใจของคนอื่นๆ ว่ายังอาจจะมิ ทั้งสองฝ่ายอยู่เพียงชั้น ความเชื่อ คือเชื่อว่ามี หรือเชื่อว่ามี หรือไม่เชื่อว่ามี (ถึงว่าให้เห็น จริง ก็ไม่สามารถแสดงให้คนอื่นเห็นจริงอย่างนั้นด้วย) ยิ่งกว่านั้น ในสภาพที่พิสูจน์อย่างสามัญไม่ได้นี้ สิ่งเหล่านี้ยังมีลักษณะพิเศษ อีกอย่างหนึ่งคือ เป็นของผลุบๆ โผล่ๆ หรือลับๆ ล่อๆ หมายความว่า บางทีมีเค้าให้ตื่นใจว่าคราวนี้ต้องจริง แต่พอจะจับให้มัน ก็ไม่ ยอมให้สนใจจริง ครั้นทำบางอย่างได้สมจริง ก็ยังมีแงให้เคลือบ แคลงต่อไป เข้าแนวที่ว่า ยิ่งค้นก็ยิ่งลับ ยิ่งลับก็ยิ่งล่อให้ค้น ค้น ตามที่ถูกล่อก็ยิ่งหลงแล้วก็หมกมุ่นวนเวียนอยู่กับสิ่งเหล่านั้นจนซัก จะเลื่อนลอยออกไปจากโลกของมนุษย์

ในเมื่อเป็นสิ่งที่ไม่อาจพิสูจน์ เป็นสิ่งลับล่อและมักทำให้หลงใหลเช่นนี้ การมัววุ่นวายกับการพิสูจน์สิ่งเหล่านั้น ย่อมก่อให้เกิดโทษหลายอย่างทั้งแก่บุคคลและสังคม นอกจากเสียเวลาและเสียกิจการเพราะความหมกมุ่นวุ่นวายแล้ว เมื่อต้องมัวรอกันอยู่จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีจริงหรือไม่ และก็พิสูจน์กันไม่เสร็จสักที ผู้ที่เชื่อและไม่เชื่อก็ต้องมาทุ่มเถียงหาทางหักล้างกัน แดกสามัคคีทะเลาะวิวาทกันเพราะเรื่องที่ไม่ชัดเจน และในระหว่างนั้นแต่ละพวกจะฝายต่างก็ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นไปตามความเชื่อและไม่เชื่อของตน ไม่มีโอกาสที่จะแก้ไขการปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดโทษก่อผลเสียแก่ชีวิตและสังคม เพราะต้องรอให้พิสูจน์เสร็จก่อน จึงจะยุติการปฏิบัติให้ลงเป็นอันเดียวกันได้ ซึ่งก็ยิ่งพิสูจน์กันไม่เสร็จจนบัดนี้ จึงเป็นอันต้องยอมรับผลเสียกันอย่างนี้เรื่อยไปไม่เห็นที่สิ้นสุด ถ้าหากไม่ยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ต้องใช้วิธีบังคับข่มเหงกันโดยฝายที่เชื่อบังคับฝายที่ไม่เชื่อให้ปฏิบัติตามอย่างตน หรือฝายที่ไม่เชื่อบังคับฝายที่เชื่อไม่ให้เป็นไปตามความเชื่อของเขา

ดังจะเห็นได้ในลัทธินิยมทางการเมืองและระบอบการปกครองบางอย่างที่ยึดมั่นว่าตนนิยมวิธีวิทยาศาสตร์ เมื่อผู้ปกครองในระบบนั้นเห็นว่าความเชื่อในสิ่งเหล่านี้เป็นของเหลวไหลลงมลาย เมื่อเขาจับหลักในเรื่องนี้ไม่ถูก และหาทางออกให้แก่ประชาชนไม่ได้ แต่ต้องการทำให้ประชาชนปฏิบัติตามลัทธินิยม (คือความเชื่อ) ของเขา ก็ต้องใช้วิธีบังคับให้ประชาชนเลิกปฏิบัติตามความเชื่อของประชาชน หรือปลุกเร้าป้อนความเชื่อใน

ทางตรงข้ามคือความเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นไม่มีจริงแก่ประชาชน หรือทำทั้งสองอย่าง แต่วิธีการปิดกันบังคับหรือปลุกเร้านี้เป็นการทิ้งช่องว่างอันกว้างใหญ่ไว้ เพราะมิใช่เป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุ คือมิได้ชำระสัตว์ผู้ยังไม่ข้ามพ้นความสงสัย^๑ เพียงแต่เก็บซ่อนเอาเชื้อและแรงกดดันอัดไว้ ตราบใดอำนาจบังคับและแรงปลุกเร้ายังเข้มแข็งก็ยิ่งข่มคุมไว้ได้ แต่เมื่อใดอำนาจบังคับและแรงปลุกเร้าอ่อนแอ คลายจางลง เชื้อและแรงกดดันนั้นก็มีโอกาสที่จะไหล่ออกงอกงาม เพื่อฟูฟูดต่อไป และเมื่อถึงเวลานั้น การปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ก็จะ เป็นไปอย่างงงายขาดหลัก ปราศจากทิศทาง ทำให้เกิดผลเสียได้ เหมือนอย่างเดิมอีก โดยมีได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

อีกอย่างหนึ่ง ในเมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่เพียงในระดับแห่งความเชื่อของปุถุชน ก็ย่อมผันแปรกลับกลายเป็นได้ ดังจะเห็นได้ว่าบางคน เคยไม่เชื่อถือสิ่งเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้เลย (คือ เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีไม่เป็นจริง) และดูถูกดูหมิ่นความเชื่อถือนั้นอย่างรุนแรง ต่อมาได้ประสบเหตุการณ์ลึกลับที่เป็นเงื่อนไขต่อแห่งความเชื่อนั้นเข้า ก็กลับกลายเป็นคนที่มีความเชื่ออย่างปักจิตฝังใจตรงข้ามไปจากเดิม และเพราะเหตุที่ไม่มีหลักส่งนាំทางในการปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นก็กลายเป็นผู้หมกมุ่นหลงใหลในสิ่งเหล่านั้นยิ่งไปกว่าคนอื่น อีกมากมายที่เขาเชื่ออย่างนั้นแต่เดิมมา ในทำนองเดียวกัน บางคนที่เคยเชื่อถือนั่นคงอยู่ก่อน ต่อมาได้ประสบเหตุการณ์ที่ส่อว่าสิ่งที่เชื่อจะไม่เป็นไปสมจริงหรือไม่แน่นอน ความเชื่อนั้นก็กลับ ลั่นคลอนไป หรือบางทีอาจกลายเป็นผู้ไม่เชื่อไปเสียก็มี

ในกรณีเหล่านี้ มนุษย์ทั้งหลายล้วนแต่มีวุ่นวายกับปัญหา ว่า มีหรือไม่มี จริงหรือไม่จริง เชื่อหรือไม่เชื่อ เท่านั้น พวกกันขาดหลักการในทางปฏิบัติที่จะเตรียมป้องกันผลเสียต่อชีวิตและสังคม จากความเชื่อหรือไม่เชื่อของพวกตน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา แห่งการปฏิบัติ มุ่งสอนสิ่งที่ทำได้ ให้มนุษย์ได้รับประโยชน์พอกับ ทูกระดับแห่งความพร้อมหรือความแก่กล้าสูงงอมของตนๆ

สำหรับเรื่องเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้ พระพุทธศาสนาก็ได้ วางหลักการในทางปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อสิ่งเหล่านั้นมีจริง มนุษย์ควรวางตัวหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร และที่วางตัว หรือปฏิบัติอย่างนั้น ด้วยเหตุผลอะไร เหมือนดังพูดว่า ท่านจะเชื่อ หรือไม่เชื่อก็ตาม แต่ท่านควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้นให้ถูกต้อง ผู้เชื่อ ก็ ตาม ไม่เชื่อก็ตาม สามารถและสมควรทำตามหลักปฏิบัติที่ พระพุทธศาสนาแนะนำไว้นี้ได้ เพราะตามหลักปฏิบัตินี้ ทั้งผู้เชื่อ และผู้ไม่เชื่อจะประพฤติดนต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างแทบไม่มีอะไร แตกต่างกันเลย จะผิดแปลกกันบ้าง ก็เพียงในสิ่งหุยมหุยม เล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนั้นยังเป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลดีแก่ทุก ฝ่าย โดยที่ทั้งผู้เชื่อและไม่เชื่อต่างๆก็มีความเชื่อเพื่อเชื่อเอ็นดูต่อกัน ผู้ที่เชื่อก็ปฏิบัติไปโดยไม่เกิดผลเสียแก่ชีวิตและสังคม ผู้ไม่เชื่อ ก็สามารถปฏิบัติต่อผู้ที่เชื่อได้ถูกต้องและสามารถแนะนำผู้ที่เชื่อให้ ปฏิบัติต่อสิ่งที่เขาเชื่อในทางที่จะเป็นประโยชน์ ทั้งสองฝ่ายต่างมี เมตตาเคารพซึ่งกันและกัน

หลักการในทางปฏิบัติหรือความเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ
นี้แหละที่เป็นคุณสมบัติพิเศษของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาได้
ริเริ่มขึ้นใหม่ อันทำให้ต่างจากศาสนา ปรัชญาทั้งหลายอื่น
ตลอดจนลัทธินิยมอุดมการณ์ทั้งหลายแม้ในสมัยปัจจุบัน หลักการ
จำเพาะในกรณีนี้คือสำหรับสิ่งที่ไม่อาจพิสูจน์และมีใช้ธรรม
สำหรับเข้าถึง ให้ใช้การวางท่าทีหรือวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง^๓ เมื่อคน
ทั้งหลายปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธศาสนาแนะนำไว้แล้วอย่าง
นี้ ถ้ายังมีคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดสนใจที่จะค้นคว้าพิสูจน์ความมีจริง
เป็นจริงของสิ่งเหล่านี้ต่อไป ก็นับว่าเป็นงานอดิเรกของคนเหล่านั้น
ซึ่งคนทั่วไปอาจวางเป็นกลาง และปล่อยให้เขาทำไปเท่าที่ไม่
ก่อให้เกิดผลเสียใดๆ แก่สังคม เปรียบได้กับนักค้นคว้าวิจัยใน
วิชาการสาขาต่างๆ อย่างอื่นๆ

เท่าที่กล่าวมา เห็นได้ชัดอยู่แล้วว่า เหตุผลในข้อแรกมุ่งที่
ประโยชน์ในทางปฏิบัติของมนุษย์ทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม การที่
พระพุทธศาสนาไม่สนใจในปัญหาเกี่ยวกับความมีอยู่จริงหรือไม่
ของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเทพเจ้าทั้งหลาย จนถึงขั้นที่ว่าเมื่อวาง
ท่าทีและปฏิบัติตนถูกต้องแล้ว ใครจะสนใจค้นคว้าพิสูจน์เรื่องนี้
ต่อไป ก็ปล่อยให้เขาไปตามเรื่องนั้น ท่าทีเช่นนี้ย่อมเกี่ยวเนื่องถึง
เหตุผลประการที่สองซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับหลักการขั้นพื้นฐานของ
พระพุทธศาสนาด้วย กล่าวคือ ความมีอยู่จริงหรือไม่ของสิ่งเหล่านี้
ไม่กระทบต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา หมายความว่า
ถึงแม้ว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเทพเจ้าจะมีจริง แต่การปฏิบัติตาม

หลักการและการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาย่อมเป็นไปได้ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือสามัญวิสัยทั้งสองประเภทนั้นแต่ประการใดเลย สำหรับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ฟังอ้างพุทธพจน์ว่า

พระพุทธเจ้า : นี่แน่ะสุนักขัตต เธอลงใจว่าอย่างไร ? เมื่อเราทำอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวดก็ตาม ไม่ทำก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงแล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้นคือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้หรือไม่ ?

สุนักขัตต : พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ที่เป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวด ก็ตาม ไม่กระทำก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใดๆ ก็ย่อมจะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้

พระพุทธเจ้า : นี่แน่ะสุนักขัตต เธอลงใจว่าอย่างไร ? เมื่อเราบัญญัติสิ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงไว้แล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบ ได้หรือไม่ ?

สุนักขัตต : พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด ก็ย่อมจะ

นำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์ โดยชอบได้^๓

ส่วนเรื่องเทพเจ้าจะได้พิจารณาเหตุผลเป็นแง่ๆ ต่อไป เฉพาะในเบื้องต้นนี้ พึงพิจารณาพุทธภาษิตว่า

"การถือไม่กินปลาไม่กินเนื้อ ก็ดี การประพฤติเป็นชีเปลือย ก็ดี ความมีศีรชะไล่น ก็ดี การมุ่นมวยผมเป็นชฎา ก็ดี การอยู่คลุกฝุ่นธุลี ก็ดี การนุ่งห่มหนังเสืออันหยาบกร้าน ก็ดี การบูชาไฟ ก็ดี การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็นเทวดา ก็ดี การบำเพ็ญตบะต่างๆ มากมายในโลก ก็ดี พระเวทก็ดี การบวงสรวงสังเวद्य ก็ดี การบูชา ยัญ ก็ดี การจำพรตตามฤๅ ก็ดี จะชำระสัตว์ผู้ยังข้ามไม่พ้นความสงสัย ให้บริสุทธิ์ได้ ก็หาไม่"^๔

ที่กล่าวมานี้ เป็นหลักการทั่วไปที่ควรทราบไว้ก่อน ต่อจาก นี้ ถ้ายอมรับว่าอิทธิปาฏิหาริย์และเทวดามีจริง ก็พึงทราบฐานะของสิ่งเหล่านั้นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ พร้อมทั้งวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น ดังต่อไปนี้

ข้อที่ควรเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอภิญา คือความรู้ความสามารถพิเศษ ยวดยิ่งอย่างหนึ่ง มีชื่อเฉพาะว่าอิทธิวิธี หรือ อิทธิวิชา (การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ) แต่เป็นโลกียอภิญา คืออภิญญาระดับโลกีย์ ซึ่งพัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่ในโลก เป็นวิสัยของปุถุชน ยังอยู่ในอำนาจของ

กิเลส เช่นเดียวกับโลกียอภิญาอื่นๆ ทั้งหมด คือ นูทิพย์ ตาทิพย์ การรู้ใจอื่น และระลึกชาติได้

โลกียอภิญาทั้ง ๕ อย่างนี้ มีคนทำได้ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ไม่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม โลกียอภิญาเหล่านี้ก็เกิดมิได้ พูดอีกอย่างหนึ่งว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา และไม่จำเป็นสำหรับการเข้าถึงพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการเกิดของพระพุทธศาสนา และเป็นตัวพระพุทธศาสนา คือ ความรู้ที่ทำให้ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เรียกชื่ออย่างหนึ่งว่า อาสวกษณญาณ แปลว่า ญาณที่ทำอาสวะให้สิ้นไป จัดเข้าเป็นอภิญาข้อสุดท้าย คือข้อที่ ๖ เป็นโลกุตระอภิญา คืออภิญญาระดับโลกุตระ ซึ่งทำให้มีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งผ่องใส พ้นจากอำนาจครอบงำของเรื่องโลกๆ หรือสิ่งที่เป็นวิสัยของโลก ทำให้ปุถุชนกลายเป็นอริยชนโดยสมบูรณ์

โลกียอภิญาทั้งหลายเสื่อมถอยได้ แต่โลกุตระอภิญาไม่กลับกลาย ได้โลกุตระอภิญาอย่างเดียว ประเสริฐกว่าได้โลกียอภิญาทั้ง ๕ อย่างรวมกัน แต่ถ้าโลกุตระอภิญา โดยได้โลกียอภิญาด้วย ก็เป็นคุณสมบัติส่วนพิเศษเสริมให้ดีพร้อมยิ่งขึ้น โลกุตระอภิญาเท่านั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดงามของมนุษย์ ซึ่งทุกคนควรได้ควรถึง ส่วนโลกียอภิญาทั้งหลาย มิใช่สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดงาม เป็นเพียงเครื่องประกอบเสริมคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว*

ปาฏิหาริย์มี ๓ อย่าง

อิทธิปาฏิหาริย์นี้ พระพุทธเจ้าทรงจัดเป็นปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งใน ๓ อย่างคือ

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ต่างๆ
๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจคนอื่นได้
๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง และนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง

ความหมายตามบาลีดังนี้

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ "บางท่านประกอบฤทธิ์ต่างๆ ได้มากมายหลายอย่าง คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นดำลงแม้ในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ใช้มือจับต้องลูบคลำพระจันทร์ พระอาทิตย์ซึ่งมีกำลังฤทธิ์เดชมากมายถึงเพียงนี้ก็ได้ ใช้อำนาจทางกายจนถึงพรหมโลกก็ได้"

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ : "ภิกษุยอมทลายใจ ทลายความรู้สึกในใจ ทลายความนึกคิด ทลายความไตร่ตรองของสัตว์อื่นบุคคลอื่นได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้" : อย่างนี้ว่าตามแก้วกฐิตถุสฺสในทีฆนิกาย แต่ในที.ปา. ๑๑/๗๘/๑๑๒ ในอังคุตตรนิกาย และในปฏิสัมภิตามัคคฺคีที่อ้างแล้ว ให้ความหมายละเอียดออกไปอีกว่า

"บางท่านทนายใจได้ด้วยสิ่งที่กำหนดเป็นเครื่องหมาย (นิมิต) ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการอย่างนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ ถึงหากเธอจะตายเป็นอันมาก ก็ตรงอย่างนั้น ไม่พลาดเป็นอื่น; บางท่านไม่ตายด้วยสิ่งที่กำหนดเป็นเครื่องหมายเลย แต่พอได้ฟังเสียงของมนุษย์ อมนุษย์ หรือเทวดาแล้ว ก็ทนายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้...; บางท่านไม่ตายด้วยนิมิต ไม่ฟังเสียง...แล้วจึงตาย แต่ฟังเสียงวิตกวิจารณ์ของคนที่กำลังตรึกกำลังตรองอยู่ ก็ทนายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้...; บางท่านไม่ตายด้วยนิมิต ไม่ฟังเสียง...แล้วจึงตาย แต่ใช้จิตกำหนดใจของคนที่ย่ำสมาธิซึ่งไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์แล้ว ย่อมรู้ชัดว่า ท่านผู้นี้ตั้งมโนสังขาร (ความคิดปรุงแต่งในใจ) ไว้อย่างไร ต่อจากความคิดนี้แล้ว ก็จะคิดความคิดโน้น ถึงหากเธอจะตายมากมาย ก็ตรงอย่างนั้น ไม่พลาดเป็นอื่น" (อาเทศนาปาฏิหาริย์นี้ คุณคล้ายเจโตปริยญาณหรืออปรจิตตวิธานน์ คือการหยั่งรู้ใจผู้อื่น แต่ไม่ตรงกันทีเดียว เพราะยังอยู่ในขั้นทนาย ยังไม่เป็นญาณ)

๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ : "บางท่านยอมพร่ำสอนอย่างนี้ว่า จงตรึกอย่างนี้ อยาตรึกอย่างนี้ จงมนสิการอย่างนี้ อยามนสิการอย่างนี้ จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่เถิด" (เฉพาะในแก้วกฐินสูตร ในที่ฌนิกาย อธิบายเพิ่มเติมโดยยกเอาการที่พระพุทธเจ้าอุบัติในโลกแล้วทรงสั่งสอนธรรม ทำให้คนมีศรัทธาออกบวชบำเพ็ญศีล สัมรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ สันโดษ เจริญญาณ

บรรลุลูกนิมิตทั้ง ๖ ซึ่งจบลงด้วยอัสวัคชัยเป็นพระอรหันต์ ว่า การสอนได้สำเร็จผลอย่างนั้นๆ ล้วนเป็นอนุศาสน์ปาฏิหาริย์)

อิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ใช่แก่นของธรรมะ

ในสมัยพุทธกาล เคยมีบุตรคฤหบดีผู้หนึ่งทูลขอให้ พระพุทธเจ้าแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เขากราบทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมืองนาลันทานี้เจริญรุ่งเรือง มี ประชาชนมาก มีผู้คนกระจายอยู่ทั่ว ต่างเลื่อมใสในองค์พระผู้มี พระภาค ขออัญเชิญพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดทรงรับสั่ง พระภิกษุไว้สักครูหนึ่งที่จะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมเหนือ มนุษย์ โดยการกระทำเช่นนี้ ชาวเมืองนาลันทานี้ก็จักเลื่อมใสยิ่ง นึกในพระผู้มีพระภาคเจ้าสุดที่จะประมาณ"

พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบบุตรคฤหบดีผู้นั้นว่า

"นี่แน่แก้วมุกข์ เรามีได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็น ธรรมเหนือมนุษย์ แก่คนหนุ่มสาวชาวคฤหัสถ์ทั้งหลาย"

พระองค์ได้ตรัสแสดงเหตุผลต่อไปว่า ในบรรดาปาฏิหาริย์ ๓ อย่างนั้น ทรงรังเกียจ ไม่โปรดไม่โปรดพระทัยต่ออิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพราะทรงเห็นโทษว่า คนที่เชื่อก็เห็นจริง ตามไป ส่วนคนที่ไม่เชื่อได้ฟังแล้ว ก็หาช่องขัดแย้งคัดค้านเอาได้ว่า ภิกษุที่ทำปาฏิหาริย์นั้น คงใช้คัมภีร์วิเวก และมณีกาวิทยา ทำให้ คนมัวทุ่มเถียงทะเลาะกัน และได้ทรงชี้แจงความหมายและคุณค่า

ของอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ให้เห็นว่าเอามาใช้ปฏิบัติเป็นประโยชน์
 ประจักษ์ได้ภายในตนเองจนบรรลุถึงอัสวักขัยอันเป็นจุดหมาย
 ของพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังได้ทรงยกตัวอย่างภิกษุรูปหนึ่ง
 มีฤทธิ์มาก อยากรู้ความจริงเกี่ยวกับจุดดับสิ้นของโลกวัฏฏะ
 จึงเหาะเที่ยวไปในสวรรค์ ดั้นดั้นไปแสวงหาคำตอบจนถึงพระ
 พรหม ก็หาคำเฉลยที่ถูกต้องไม่ได้ ในที่สุดต้องเหาะกลับลงมาแล้ว
 เดินดินไปทูลถามพระองค์เพื่อความรู้จักโลกตามความเป็นจริง
 แสดงถึงความที่อิทธิปาฏิหาริย์มีขอบเขตจำกัด อับจนและมิใช่
 แก่นธรรม^๕

อีกคราวหนึ่ง เมื่อสังคารวพราหมณ์ กราบทูลถึงเรื่องแทรก
 ซึ่งที่ประชุมราชบริษัท ได้ยกขึ้นมาสนทนากันในราชสำนักว่า
 "สมัยก่อนมีพระภิกษุจำนวนน้อยกว่า แต่มีภิกษุแสดง
 อิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์ได้มากกว่า สมัยนี้มี
 พระภิกษุจำนวนมากกว่า แต่ภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็น
 ธรรมเหนือมนุษย์กลับมีน้อยกว่า" พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าปาฏิหาริย์
 มี ๓ อย่างคือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์และอนุศาสน์
 ปาฏิหาริย์ แล้วทรงแสดงความหมายของปาฏิหาริย์ทั้งสามอย่าง
 นั้น ในที่สุดได้ตรัสถามพราหมณ์ว่า ชอบใจปาฏิหาริย์อย่างไร
 ปาฏิหาริย์ใดดีกว่า ประณีตกว่า พราหมณ์ได้ทูลตอบว่า
 อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ คนใดทำ คนนั้นจึงรู้เรื่อง
 คนใดทำก็เป็นของคนนั้นเท่านั้น มองดูเหมือนเป็นมายากล
 อนุศาสน์ปาฏิหาริย์จึงจะดีกว่า ประณีตกว่า^๖ (คนอื่นพิจารณารู้

เข้าใจ มองเห็นความจริงด้วยและนำไปปฏิบัติได้ แก่ทุกข์แก้ปัญหา
ได้)

อิทธิฤทธิ์ ที่เป็นและไม่เป็นอริยะ

บาลีอีกแห่งหนึ่งชี้แจงเรื่องอิทธิวิธี (การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ) ว่ามี ๒ ประเภทคือ

๑. ฤทธิ์ที่มีโชรียะ คือฤทธิ์ที่ประกอบด้วยอาสวะ ยังมีอุปธิ (มีกิเลสและทำให้เกิดทุกข์ได้) ได้แก่ฤทธิ์อย่างที่เขาใจกันทั่วไป ดังได้บรรยายมาข้างต้น คือ การที่สมณะหรือพรหมณ์ (นักบวช) ผู้ใดผู้หนึ่งบำเพ็ญเพียรจนได้เจโตสมาธิ แล้วแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ เช่น แปลงตัวเป็นคนหลายคน ไปไหนก็แหวกทูลุฬากำแพงไป เห็นฟ้า ดำดิน เดินบนน้ำ เป็นต้น

๒. ฤทธิ์ที่เป็นอริยะ คือฤทธิ์ที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะ ไม่มีอุปธิ (ไม่มีกิเลส ไม่ทำให้เกิดทุกข์) ได้แก่ การที่ภิกษุสามารถทำใจกำหนดหมายได้ตามต้องการ บังคับความรู้สึกของตนได้ จะให้มองเห็นสิ่งที่น่าเกลียดเป็นไม่น่าเกลียดก็ได้ เช่น เห็นคนหน้าตาน่าเกลียดซัง ก็วางจิตเมตตาทำใจให้รักใคร่มีไมตรีได้ เห็นสิ่งไม่น่าเกลียดเป็นน่าเกลียดก็ได้ เช่น เห็นคนรูปร่างน่ารักช่วยวนให้เกิดโรคะ จะมองเป็นอสุภะไปก็ได้ หรือจะวางใจเป็นกลางเฉยเสียปล่อยวางทั้งสิ่งที่น่าเกลียดและไม่น่าเกลียดก็ได้^๑ เช่นในกรณีที่จะใช้ความคิดพิจารณาอย่างเที่ยงธรรมให้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นต้น

เรื่องฤทธิ์ ๒ ประเภทนี้ ย่อมย้ำความที่กล่าวไว้ข้างต้น ให้เห็นว่า อิทธิปาฏิหาริย์จำพวกฤทธิ์ที่เขาใจกันทั่วไปซึ่งทำอะไรได้

ผาดแผลงพิสดารเป็นที่น่าอัศจรรย์นั้น ไม่ได้รับความยกย่องใน พระพุทธศาสนา ไม่ใช่หลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา ฤทธิ์ที่ สูงส่งดั่งตามหลักพระพุทธศาสนา คือฤทธิ์ที่ไม่มีพิษมีภัยแก่ใคร ได้แก่การบังคับความรู้สึกของตนเองได้ หรือบังคับจิตใจให้อยู่ใน อำนาจของตนได้ ซึ่งผู้ได้ฤทธิ์อย่างต้นอาจทำไม่ได้ บางครั้งจึงหัน ไปใช้ฤทธิ์นั้นเป็นเครื่องมือสนองกิเลสของตน ตรงข้ามกับฤทธิ์ อย่างที่สอง ที่เป็นเครื่องมือสร้างคุณธรรม กำจัดกิเลส มิให้จิตใจ ถูกล่อไปในอำนาจของราคะ โทสะ หรือโมหะ^{๑๐} การที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้านก็ เป็นหลักฐานยืนยันถึงการที่ไม่ทรงสนับสนุนการใช้อิทธิปาฏิหาริย์^{๑๑}

เมื่อว่าตามรูปศัพท์ คำว่า *ปาฏิหาริย์* แปลว่า การกระทำที่ ตีกลับ ขับโล่ หรือกำจัดเสียได้ซึ่งปฏิบัติ อธิธิ หรือ ฤทธิ์ แปลว่า ความสำเร็จ *อาเทศนา* แปลว่า ระบุ อ่าง สำแดง ชี้บ่ง จะแปลว่า ปราบกษัต ก็พอได้ *อนุศาสนี* แปลว่า คำพร่ำสอน โดยถือ ความหมายอย่างนี้ คัมภีร์ปฏิสัมพันธ์ภาคได้แปลความหมาย ปาฏิหาริย์ทั้งสามนั้นออกไปให้เห็นเพิ่มขึ้นอีกแนวหนึ่ง คือกล่าววว่า คุณธรรมต่างๆ เช่น เนกขัมมะ เมตตา ฌาน อนัตตานุสัสสนา ตลอดจนถึงอรหัตตมรรค เรียกว่าเป็นอิทธิปาฏิหาริย์ได้ทั้งนั้น โดย ความหมายว่า สำเร็จผลตามหน้าที่ และกำจัดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ ของมัน เช่น กามฉันท์ พยาบาท ตลอดจนกิเลสทั้งปวงได้ เรียกว่า เป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ได้ โดยความหมายว่า ผู้ที่ประกอบด้วย ธรรมเหล่านี้ทุกคนย่อมมีจิตบริสุทธิ์ มีความคิดไม่ขุ่นมัว เรียกว่า

เป็นอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ได้โดยความหมายของการสั่งสอนว่า ธรรม
ข้อนั้นๆ ควรปฏิบัติ ควรฝึกรบม ควรเพิ่มพูน ควรตั้งสติให้เหมาะ
อย่างไร เป็นต้น^{๑๒} คำอธิบายอย่างนี้ แม้จะไม่ใช่ความหมายอย่าง
ที่ใช้ทั่วไป แต่ก็ เป็นความรู้ประกอบที่น่าสนใจ

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า อิทธิปาฏิหาริย์เป็นโลกีย
อภิญาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนเสริมคุณสมบัติของผู้ที่ได้โลกุตระอ
ภิญาเป็นหลักอยู่แล้วให้พร้อมบริบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับการบำเพ็ญ
กิจเกื้อกูลแก่ชาวโลก จึงมีพุทธพจน์บางแห่งเรียกภิกษุผู้
ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ครบทั้ง ๓ ประการ คืออิทธิปาฏิหาริย์ อา
เทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ว่าเป็นผู้สำเร็จสิ้นเชิง
จบหรือถึงจุดหมายสิ้นเชิง เป็นต้น และเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๑๓} แต่ทั้งนี้ ย้ำว่าต้องมีอนุศาสน์
ปาฏิหาริย์เป็นหลัก หรือเป็นข้อยืนตัวแน่นอน และมีปาฏิหาริย์ ๒
ข้อต้นเป็นเครื่องเสริม แม้ในการใช้ปาฏิหาริย์ ก็ถือหลักอย่าง
เดียวกันคือ ต้องใช้อนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นหลักอยู่เสมอ หาก
จะต้องใช้อิทธิปาฏิหาริย์หรืออาเทศนาปาฏิหาริย์บ้างในเมื่อมี
เหตุผลควร ก็ใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องประกอบเบื้องต้น เพื่อนำเข้าสู่
อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ มีอนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นเป้าหมาย และจบลง
ด้วยอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ดังจะได้กล่าวต่อไป

โทษแก่ปุถุชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ์

สำหรับปุถุชน ฤทธิ์อาจเป็นโทษได้ทั้งแก่ผู้มีฤทธิ์เอง และแก่คนที่มาเกี่ยวข้องกับผู้มีฤทธิ์ ปุถุชนผู้มีฤทธิ์อาจจะเกิดความเมาฤทธิ์^{๑๔} ในลักษณะต่างๆ เช่น เกิดมานะว่าเราทำได้ในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ได้ คนอื่นทำไม่ได้อย่างเรา มีความรู้สึกยกตนข่มผู้อื่น กลายเป็นอัสถบุรุษไป หรืออาจเกิดความหลงใหลมัวเมาในลาภสักการะที่เกิดจากฤทธิ์นั้น นำฤทธิ์ไปใช้เพื่อก่อความชั่วความเสียหาย อย่างพระเทวทัตเป็นต้น อย่างน้อยการติดใจเพลินอยู่ในฤทธิ์นั้น ก็ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติเพื่อบรรลुकุณธรรมที่สูงขึ้นไปไม่ อาจชำระกิเลสทำจิตใจให้บริสุทธิ์ได้ และเพราะฤทธิ์ของปุถุชนเป็นของเสื่อมได้ แม้แต่ความห่วงกังวลมัวยุ่งกับการรักษาฤทธิ์ ก็กลายเป็นปถิโพธ คืออุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถใช้ปัญญาพินิจพิจารณาตามวิธีของวิปัสสนาอย่างได้ผลดี ท่านจึงจัดเอาฤทธิ์เป็นปถิโพธอย่างหนึ่งของวิปัสสนา (เรียกว่าอิทธิปถิโพธ) ซึ่งผู้จะฝึกอบรมปัญญาพึงตัดเสียให้ได้^{๑๕}

ส่วนปุถุชนที่เกี่ยวข้องกับผู้มีฤทธิ์ ก็มีทางประสบผลเสียจากฤทธิ์ได้เป็นอันมาก ผลเสียข้อแรกทีเดียวก็คือ คนที่มาเกี่ยวข้องกับอาจตกไปเป็นเหยื่อของผู้มีฤทธิ์หรือหลงกลว่ามีฤทธิ์ ซึ่งมีอกุศลเจตนาเอาฤทธิ์มาเอ่ยอ้างเพื่อแสวงหาลาภสักการะอย่างรักก็ตาม ในเรื่องนี้มีข้อพึงสังเกตว่า ตามปกติผู้มีฤทธิ์ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติชอบ จะใช้ฤทธิ์ในกรณีเดียวเมื่อมีเหตุผลอันสมควรเพื่อเป็นสื่อนำไปสู่การแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ถูกต้องคืออนุศาสน์ปาฏิหาริย์

ถ้าไม่มีเหตุผลเกี่ยวกับการแนะนำสั่งสอนธรรมแล้ว ผู้มีฤทธิ์จะใช้ฤทธิ์ทำไม นอกจากเพื่อผูกคนไว้กับตนเป็นสะพานทอดไปสู่ชื่อเสียงและลาภผล^{๑๖}

ดังนั้น จึงควรยึดถือเป็นหลักไว้ที่เดียวว่า การใช้อิทธิปาฏิหาริย์ จะต้องมือนุสาสนีปาฏิหาริย์ตามมาด้วย ถ้าผู้ใดอ้างหรือใช้อิทธิปาฏิหาริย์โดยมิใช่เป็นเพียงบันไดที่จะนำไปสู่อุสาสนีปาฏิหาริย์พึงถือไว้ก่อนว่า ผู้ผู้นั้นปฏิบัติผิดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เขาอาจมีอกุศลเจตนาหลอกลวง มุ่งแสวงหาลาภสักการะ หรืออย่างน้อยก็เป็นผู้มัวเมาหลงใหลเข้าใจผิดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์นั้น

หลักการนี้ผ่อนลงมาใช้ได้แม้กับพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั่วไป^{๑๗} โดยอาจให้ยึดถือกันไว้ว่า ผู้ใดนำเอาของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งลึกลับต่างๆ มาใช้ในการเกี่ยวข้องกับประชาชน โดยมีได้นำประชาชนไปสู่ความรู้ความเข้าใจในธรรมมิได้ต่อท้ายของขลังเป็นต้นนั้นด้วยการแนะนำสั่งสอนให้เกิดปัญญาคือความรู้ความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับความจริงความดีงามที่ควรรู้และควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อช่วยนำเขาให้ค่อยๆ ก้าวพ้นเป็นอิสระออกไปได้จากของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น พึงถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ปฏิบัติผิดและนำประชาชนไปในทางที่ผิด

อนึ่ง แม้ในกรณีที่มีได้ตกไปเป็นเหยื่อของผู้รอดอ้างฤทธิการไปมั่ววุ่นวายเพลิดเพลिनหรือฝักใฝ่กับอิทธิปาฏิหาริย์ทั้งหลาย

ก็เป็นการใช้ปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาอยู่ในตัวแล้ว
ตั้งหลายแง่

แง่ที่หนึ่ง ในเมื่ออิทธิปาฏิหาริย์ไม่ใช่สาระสำคัญของ
พระพุทธศาสนา ไม่เกี่ยวกับจุดหมายของพระพุทธศาสนา ไม่ช่วย
ให้มนุษย์หลุดพ้นจากกิเลส การไปฝึกไปในเรื่องเช่นนี้ ย่อมเป็นการ
พร่ำเวลาและแรงงานที่ควรใช้สำหรับการปฏิบัติธรรมให้หมดไป
ในทางที่ผิด

แง่ที่สอง คนที่ไปเกี่ยวข้องกับผู้อ้างฤทธิ์หรืออำนาจสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ มักมุ่งจะไปขอความช่วยเหลือหวังอำนาจดลบันดาลให้
เกิดโชคลาภเป็นต้น การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมไม่ถูกต้องตามหลัก
พระพุทธศาสนาที่เป็นกรรมวาท กิริยวาท และวิริยวาท สอนให้คน
หวังผลสำเร็จจากการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามตามเหตุ
ตามผล การมัวหวังผลจากการอ่อนวอนขอความช่วยเหลือจาก
อำนาจดลบันดาล อาจทำให้กลายเป็นคนมีสินัยเฉื่อยชา
กลายเป็นคนงอมืองอเท้า อย่างน้อยก็ทำให้ขาดความเพียร
พยายาม ไม่รีบเร่งลงมือทำสิ่งที่ควรจะทำ ไม่เร่งเว้นสิ่งที่ควรงดเว้น
ขัดกับหลักความไม่ประมาท

นอกจากนั้น ถ้าจะฝึกฝึกกับอิทธิปาฏิหาริย์ ก็ควรฝึกตนให้
ทำปาฏิหาริย์นั้นได้เอง จะดีกว่า (แต่ก็ยังขัดกับหลักการแง่ที่หนึ่ง
ข้างต้นอยู่ดี) เพราะการฝึกฝึกหวังผลจากอิทธิปาฏิหาริย์ของผู้อื่น
หรือจากอำนาจดลบันดาลทั้งหลาย เป็นการพึ่งสิ่งภายนอก ทำให้
ชีวิตขึ้นต่อสิ่งอื่นมากยิ่งขึ้น แทนที่จะอาศัยอำนาจภายนอกน้อยลง

และเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้น จึงอาจทำให้กลายเป็นคนมีชีวิตที่
เลื่อนลอย มักเป็นอยู่ด้วยความเพ้อฝัน เป็นคนขาดประสิทธิภาพ
ขาดอำนาจและความมั่นใจในตนเอง ขัดต่อหลักการพื้นฐานของ
พระพุทธศาสนา ที่สอนให้พึ่งตนเอง สอนให้ทำตนให้เป็นที่พึ่งได้
หรือสามารถพึ่งตนได้ และสอนมรรคาแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ
ซึ่งในขั้นสุดท้ายให้ข้ามพ้นได้แม้กระทั่งศรัทธาที่มีเหตุผล ไปสู่
ความเป็นอยู่ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ต้องอิงอาศัยแม้กระทั่งพระ
ศาสดา เริ่มต้นมรรคาจากการอิงอาศัยปัญญาส่องนำขององค์พระ
ศาสดาผู้เป็นกัลยาณมิตร ไปสู่การยืนได้ลำพังตน โดยไม่ต้อง
อาศัยการประคับประคองของพระศาสดา^{๑๘}

แนวปฏิบัติที่ถูกต้อง

ในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ

เมื่อพิจารณาในแง่ผลต่อคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับฤทธิแล้ว
ควรนำร่องมาพิจารณาดูแนวปฏิบัติจากพระจริยาวัตรของพระ
บรมศาสดาและพระสาวกทั้งหลายผู้เรื่องฤทธิ ว่าท่านใช้ฤทธิหรือ
ปฏิบัติต่ออิทธิปาฏิหาริย์กันอย่างไร

สำหรับองค์พระพุทธเจ้าเอง ปราภาภูษิตจากพุทธดำรัสที่
อ้างแล้วข้างต้นว่าทรงรังเกียจ ไม่ทรงโปรดทั้งอิทธิปาฏิหาริย์และ
อาเทศนาปาฏิหาริย์ แต่ทรงสนับสนุน อนุสาสนีปาฏิหาริย์ และทรง
ใช้ปาฏิหาริย์ข้อหลังนี้อยู่เสมอ เป็นหลักประจำแห่งพุทธกิจ หรือว่า
ให้ถูกแท้คือเป็นตัวพุทธกิจที่เดียว ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลดังได้แสดงแล้ว

ข้างต้น แต่ก็ปรากฏอยู่บางคราวว่ามีกรณีที่ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์บ้างเหมือนกัน และเมื่อพิจารณาจากกรณีเหล่านั้นแล้ว ก็สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เฉพาะในกรณีที่จะทรงทรมานผู้มีฤทธิ์ ผู้ถือฤทธิ์เป็นเรื่องสำคัญ หรือผู้ถือตัวว่าเป็นผู้พิเศษ ให้ละความหลงใหลมัวเมาในฤทธิ์ พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า ใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ เพื่อให้ผู้ชอบฤทธิ์หรือลำพองในฤทธิ์ ตระหนักในคุณค่าอันจำกัดของฤทธิ์ มองเห็นสิ่งอื่นที่ดียิ่งกว่าฤทธิ์ และพร้อมที่จะเรียนรู้หรือรับฟังสิ่งอันประเสริฐนั้น ซึ่งจะทรงชี้แจงสั่งสอนแก่เขาด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์ต่อไป ตรงกับหลักที่กล่าวข้างต้นว่า ใช้อิทธิปาฏิหาริย์ประกอบอนุสาสนีปาฏิหาริย์ แต่เป็นการใช้ประกอบในขอบเขตจำกัดอย่างยิ่ง คือเฉพาะในกรณีที่ผู้รับคำสั่งอนฝึกใฝ่ในฤทธิ์หรือเมาฤทธิ์ แสดงทิฏฐิมานะต่อพระองค์เท่านั้น เช่น เรื่องการทรมานพระพรหม เป็นต้น

ส่วนพระมหาสาวกทั้งหลาย ก็มีเรื่องราวเล่ามาบ้างว่า ใช้ฤทธิ์ประกอบอนุสาสนีแก่ผู้ฝึกใฝ่ในฤทธิ์ เช่น เรื่องที่พระสารีบุตรสอนหมู่มฤคิษุศิษย์พระเวทตัดด้วยอาเทศนาปาฏิหาริย์ควบกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์ พระมหาโมคคัลลาน์สอนด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ควบกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ส่วนการทำอิทธิปาฏิหาริย์เพื่ออนุเคราะห์ช่วยเหลือ มีเรื่องเล่ามาบ้างน้อยเหลือเกิน แต่กรณีที่ขอร้องให้ช่วยเหลือด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่พบในพระไตรปิฎกเลย แม้แต่แห่งเดียว จะมีผู้ขอร้องพระบางรูปให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์บ้าง ก็เพียงเพราะอยากดูเท่านั้น^{๑๙} และการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ให้ชาวบ้านดู พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้วดัง
ได้กล่าวข้างต้น

ในที่นี้ขออย่าข้คิดตามหลักพระพุทธศาสนาไว้อีกครั้งหนึ่ง
ว่า ในชีวิตที่เป็นจริง ในระยะยาว หรือตามปกติธรรมดาของมนุษย์
มนุษย์ก็ต้องอยู่กับมนุษย์ และเป็นอยู่ด้วยเหตุผลสามัญของมนุษย์
เอง จะมัวหวังพึ่งอำนาจภายนอกที่มองไม่เห็น ซึ่งไม่ขึ้นกับตนเอง
อยู่อย่างไร ทางที่ดีควรจะหันมาพยายามฝึกหัดตนเองและฝึกปรือ
กันเอง ให้มีความรู้ความสามารถชำนาญในการแก้ปัญหาตาม
วิถีทางแห่งเหตุผลอย่างสามัญของมนุษย์นี้แหละ ให้สำเร็จโดย
ชอบธรรม ความสามารถที่ทำได้สำเร็จอย่างนี้ ท่านก็จัดเป็นฤทธิ์
อย่างหนึ่ง และเป็นฤทธิ์ที่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา
มีทั้ง อามิสฤทธิ์ และธรรมฤทธิ์^{๒๐} โดยถือธรรมฤทธิ์เป็นหลักนำ

สรุปเหตุผลข้อใหญ่ที่แสดงถึงขอบเขตจำกัดหรือจุดติดตัน
ของอิทธิปาฏิหาริย์ ตลอดถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวง ซึ่ง
ทำให้ไม่สามารถเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ไม่
เกี่ยวข้องกับจุดหมายของพุทธธรรม และไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ
การดำเนินพุทธมรรคา ไม่อาจเป็นที่พึ่งอันเกษมหรือปลอดภัยได้
เหตุผลนั้นมี ๒ ประการคือ.-

๑. ทางปัญญา อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้น ไม่อาจทำให้
เกิดปัญญาหยั่งรู้สังขารธรรม เข้าใจสภาวธรรมทั้งหลายตามความเป็น
จริงได้ ดังตัวอย่างเรื่องพระภิกษุมีฤทธิ์ที่เหาะไปหาคำตอบ
เกี่ยวกับสังขารทั่วจักรวาลพ้จนถึงพระพรหมผู้ถือตนว่าเป็นผู้สร้าง

ผู้บันดาลโลก ก็ไม่สำเร็จ และเรื่องฤาษีมีฤทธิ์เหาะไปดูที่สุดโลก พิภพจนหมดอายุก็ไม่พบ เป็นตัวอย่าง^{๒๑}

๒. ทางจิต อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้น ไม่อาจกำจัดกิเลส หรือดับความทุกข์ได้จริง จิตใจมีความขุ่นมัว กัดกัดลุ่ม เกรี้ยวกราด โลกะ โทสะ โมหะ ครอบงำ ก็ไม่สามารถแก้ไขให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ แม้จะใช้ฌานสมาบัติข่มระงับไว้ ก็ทำได้เพียงชั่วคราว กลับออกมาสู่การเผชิญโลกและชีวิตตามปกติเมื่อใด กิเลสและความทุกข์ก็หวนคืนมารังควาญได้อีกเมื่อนั้น ยิ่งกว่านั้น อิทธิปาฏิหาริย์ อาจกลายเป็นเครื่องมือรับใช้กิเลสไปก็ได้ ดังเรื่องพระเทวทัตเป็นตัวอย่าง^{๒๒}

เทวดา

ข้อเปรียบเทียบ

ระหว่างฐานะของมนุษย์กับเทวดา

ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องเทวดา^{๒๓} ว่าโดยส่วนใหญ่ก็เหมือนกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เพราะคนมักเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทวดาเพื่อผลในทางปฏิบัติ คือหวังพึ่งและขออำนาจดลบันดาลต่างๆ เช่นเดียวกับที่หวังและขอจากอิทธิฤทธิ์ และเทวดาก็เป็นผู้มีฤทธิ์ หลักการทั่วไปที่บรรยายแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เกี่ยวกับคุณและโทษ จึงนำมาใช้กับเรื่องเทวดาได้ด้วย แต่ก็ยังมีเรื่องที่ควรทราบเพิ่มเติมอีกบางอย่างดังนี้

ว่าโดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทตลอดจนถึงพรหมที่สูงสุด ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะเมื่อเปรียบเทียบโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวยสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพุดรวมๆ ไปได้ว่า เป็นระดับสุขคติด้วยกัน

ในแง่ความได้เปรียบเสียเปรียบ บางอย่างเทวดาดีกว่า แต่บางอย่างมนุษย์ก็ดีกว่า เช่น ท่านเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์ชาว

ชมพูทวีปกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า เทพชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ ๓ อย่างคือ มีอายุทิพย์ ผิวพรรณทิพย์ และความสุขทิพย์ แต่มนุษย์ชาวชมพูทวีปก็เหนือกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๓ ด้าน คือ กล้าหาญกว่า มีสติดีกว่า และมีการประพาศิพรหมจรรย์ (หมายถึงการปฏิบัติตามอริยมรรค)^{๒๔}

แม้ว่าตามปกติพวกมนุษย์จะถือว่าเทวดาสูงกว่าพวกตน และพากันอยากไปเกิดในสวรรค์ แต่สำหรับพวกเทวดา เขาถือกันว่า การเกิดเป็นมนุษย์เป็นสุคติของพวกเขา ดังพุทธพจน์ยืนยันว่า "ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์นี้แล นับว่าเป็นการไปสุคติของเทพทั้งหลาย"^{๒๕} เมื่อเทวดาองค์ใดองค์หนึ่งจะจุติ เพื่อนเทพชาวสวรรค์จะพากันอวยพรว่า ให้ไปสุคติคือไปเกิดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะโลกมนุษย์เป็นถิ่นที่มีโอกาสเลือกประกอบกุศลธรรมทำความดีงามต่างๆ และประพาศิปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่^{๒๕} (ความชั่วหรืออกุศลกรรมต่างๆ ก็เลือกทำได้เต็มที่เช่นเดียวกัน) การเกิดเป็นเทวดาที่มีอายุยืนยาว ท่านถือว่าเป็นการเสียหรือพลาดโอกาสอย่างหนึ่งในการที่จะได้ประพาศิพรหมจรรย์^{๒๖} (ปฏิบัติตามอริยมรรค) เรียกอย่างสามัญว่าเป็นโชคไม่ดี พวกชาวสวรรค์มีแต่ความสุข ชวนให้เกิดความประมาทมัวเมา สติไม่มั่น ส่วนโลกมนุษย์มีสุขบ้างทุกข์บ้างเคล้าระคน มีประสบการณืหลากหลาย เป็นบทเรียนได้มาก เมื่อรู้จักกำหนดก็ทำให้ได้เรียนรู้ ช่วยให้สติเจริญว่องไวทำงานได้ดี^{๒๗} เกื้อกูลแก่การฝึกตนและการที่จะก้าวหน้าในอารยธรรม

เมื่อพิจารณาในแง่ระดับแห่งคุณธรรมให้ละเอียดลงไปอีก จะเห็นว่า มนุษย์ภูมินั้นอยู่กลางระหว่างเทวภูมิหรือสวรรค์กับ อบายภูมิมินรกเป็นต้น พวกอบายเช่นนรกนั้น เป็นแดนของคน บาบด้อยคุณธรรม แม้ชาวอบายบางส่วนจะจัดได้ว่าเป็นคนดี แต่ก็ ตกไปอยู่ในนั้น เพราะความชั่วบางอย่างให้ผลถ่วงดึงลงไป ส่วน สวรรค์ก็เป็นแดนของคนดีค่อนข้างมีคุณธรรม แม้ว่าชาวสวรรค์ บางส่วนจะเป็นคนชั่วแต่ก็ได้ขึ้นไปอยู่ในแดนนั้น เพราะมีความดี บางอย่างที่ประทุแรงช่วยผลักดันหรือจุดขึ้นไป ส่วนโลกมนุษย์ที่อยู่ระหว่างกลาง ก็เป็นประจวบเหมาะที่ผ่านหมุนเวียนกันไปมาทั้ง ของชาวสวรรค์และชาวอบาย เป็นแหล่งที่สัตว์โลกทุกพวกทุกชนิด มาทำมาหากกรรม เป็นที่คนชั่วมาสร้างตัวให้เป็นคนดีเตรียมไป สวรรค์หรือคนดีมาสูมตัวให้เป็นคนชั่วเตรียมไปนรก ตลอดจนเป็นที่ผู้รู้จะมาสะสางตัวให้เป็นคนอิสระ เลิกทำมาหากกรรม เปลี่ยนเป็นผู้หว่านธรรม ลอยพ้นเหนือการเดินทางหมุนเวียนต่อไป

พวกอบายมีหลายชั้น^{๒๔} ชั้นเดียวกันก็มีบาปกรรมใกล้เคียง กัน พวกเทพก็มีหลายชั้นชอยละเอียดยิ่งกว่าอบาย มีคุณธรรม พื้นฐานประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ชั้นเดียวกันก็มีคุณธรรม ใกล้เคียงกัน ส่วนโลกมนุษย์แดนเดี่ยวนี้นี้ เป็นที่รวมของบาปกรรม และคุณธรรมทุกอย่างทุกระดับ มีคนชั่วซึ่งมีบาปกรรมหยาบหนา เหมือนดังชาวนรกชั้นต่ำสุด และมีคนดีซึ่งมีคุณธรรมประณีต เท่ากับพรหมผู้สูงสุด ตลอดจนท่านผู้พ้นแล้วจากภพภูมิทั้งหลาย ซึ่งแม้แต่เหล่าเทพमारพรหมก็เคารพบูชา ภาวะเช่นนี้นับได้ว่าเป็น

ลักษณะพิเศษของโลกมนุษย์ที่เป็นวิสัยกว้างสุดแห่งบาปอกุศล และคุณธรรม เพราะเป็นที่ทำมาหากกรรม และเป็นทีหว่านธรรม

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นข้อเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์กับ เทวดาได้ว่า เมื่อเทียบโดยคุณธรรมและความสามารถทั่วไปแล้ว ทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็มีได้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน เป็น ระดับเดียวกัน แต่มนุษย์มีวิสัยแห่งการส่งเสริมปรับปรุงมากกว่า ข้อแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่โอกาส กล่าวคือมนุษย์มีโอกาสมากกว่า ในการที่จะพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของตน ถ้ามองในแง่แข่งขัน (ทางธรรมไม่สนับสนุนให้มอง) ก็ว่า ตามปกติธรรมดา ถ้าอยู่กันเฉยๆ เทวดาทั่วไปสูงกว่า ดีกว่าเก่งกว่ามนุษย์ แต่ถ้า มนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไร ก็จะขึ้นไปเทียมเท่าหรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่าเทวดา^{๒๙}

ความสัมพันธ์ที่ไม่ควร ระหว่างมนุษย์กับเทวดา

เมื่อทราบฐานะของเทวดาแล้ว ฟังทราบความสัมพันธ์ ที่ควรและไม่ควรระหว่างเทวดากับมนุษย์ต่อไป ในลัทธิศาสนาที่มี มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เขาเชื่อว่ามีเทวดาใหญ่น้อยมากมาย และมีเทพสูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ไม่มีทางจะเจริญเลิศล้ำกว่าเทพนั้นได้ มนุษย์จึงสร้างความสัมพันธ์ กับเทพด้วยวิธีอ่อนวอนขอความช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สวดสรรเสริญ ยกย่อง สดุดี บวงสรวง สังเวช บูชาัญญ เป็นการ ปรมเปรอเอาอกเอาใจ หรือไม่ก็ใช้วิธีเรียกร้องความสนใจ บิบบ

บังคับให้เห็นใจเชิงเร้าให้เกิดความร้อนใจจนเทพหนึ่งอยู่ไม่ได้ ต้องหันมา ดูแลหาทางแก้ไขหรือสนองความต้องการให้ ทั้งนี้ โดยใช้วิธีขมิขีบีบคั้นลงโทษทรมานตนเอง ที่เรียกว่าประพฤติพรตและบำเพ็ญตบะต่างๆ สรุปให้เห็นชัดถึงวิธีสัมพันธ์กับเทพเจ้าเป็น ๒ อย่างคือ

๑. วิธีอ่อนวอนขอความช่วยเหลือ ด้วยการเช่นสรวง สังเวชนบูชาอัญญ์ ดึงลูกอ่อนวอนขอต่อพ่อแม่ บางทีเลยไปเป็นดังประจบและแม่ติดสินบนต่อผู้มีอำนาจเหนือ

๒. วิธีบีบบังคับให้ทำตามความประสงค์ ด้วยการบำเพ็ญพรตทำตบะ ดึงลูกที่ตื้ออกซกหัว กัดทิ้งตนเอง เรียกร้องเชิงบีบบังคับให้พ่อแม่หันมาใส่ใจความประสงค์ของตน

แต่จะเป็นวิธีใดก็ตาม ย่อมรวมลงในการมุ่งหวังผลประโยชน์แก่ตน ด้วยการพึงพาสังภายนอกทั้งสิ้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้ว ก็ได้สอนให้เลิกเสียทั้งสองวิธี และการเลิกวิธีปฏิบัติทั้งสองนี้แหละที่เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ ในการสอนให้เลิกวิธีปฏิบัติเหล่านี้พระพุทธศาสนาสามารถแสดงเหตุผล ชี้ให้เห็นคุณโทษ และวางวิธีปฏิบัติที่สมควรให้ใหม่ด้วย

โทษจากการหวังพึงเทวดา

การหวังพึงเทวดาย่อมมีผลในขอบเขตจำกัด หรือมีจุดติดตันอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ คือ ในทาง

ปัญญา เทวดาทั่วๆ ไปก็ยังมีวิเศษ ไม่รู้สังขารม เช่นเดียวกับ มนุษย์ ดังเรื่องพระภิกษุรูปที่เหาะไปถามปัญหาแก่เทวดาจนแม้แต่ พระพรหมก็ตอบไม่ได้ และเรื่องพระพุทธรเจ้าทรมานพวกพรหม นามว่า “พกะ” ในพกสูตรเป็นต้น ส่วนในด้านจิตใจ เทวดาก็ เหมือนกับมนุษย์ คือส่วนใหญ่เป็นปุถุชน ยังมีกิเลสมีเชื้อความ ทุกข์มากบ้างน้อยบ้าง ยังหมุ่นเวียนขึ้นๆ ลงๆ อยู่ในสังสารวัฏ ดังเช่นพระพรหมแม้จะมีคุณธรรมสูง แต่ก็ยังประมาทเมว่าตนอยู่ เทียงแท้วันนดร^{๓๐} พระอินทร์เมาประมาทในทิพยสมบัติ^{๓๑} คนอื่น หวังพึ่งพระอินทร์ แต่พระอินทร์เองยังไม่หมดราคะ โทสะ โมหะ ยัง มีความหวาดกลัวสะดุ้งหัวนไหว^{๓๒}

การอ้อนวอนหวังพึ่งเทวดา นอกจากขัดกับความเพียร พยายามโดยหวังผลสำเร็จจากการกระทำ ขัดหลักพึ่งตนเองและ ความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดังได้กล่าวในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ยังมีผลเสียที่ควรสังเกตอีกหลายอย่างเช่น

- ในเมื่อเทวดาเป็นปุถุชน การที่มนุษย์ไปเฝ้าประจบยก ยอบนบานต่างๆ ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่จะประสบผลเสีย เทวดาทั้งหลายก็จะพลอยเสียไปด้วย เพราะจะเกิดความหลงใหล มัวเมาในคำยกย่องสรรเสริญ ติดในลาภสักการะคือสิ่งเช่นสรวง สังเวศและปรารภนาจะได้ให้มากยิ่งขึ้นๆ โดยนัยนี้ทั้งเทวดาและ มนุษย์ต่างก็มัวเมาฝึกไฝวุ่นวายอยู่กับการนบนานและการให้ผล ตามนบนานละทิ้งกิจหน้าที่ของตน หรือไม่ก็ปล่อยปละละเลยให้

บกพร่องย่อหย่อน เป็นผู้ตกอยู่ในความประมาท แล้วทั้งมนุษย์ และเทวดาก็พากันเสื่อมลงไปด้วยกัน

- เทวดาบางพวกเมื่อมัวเมาติดในลาภสักการะความยกย่องนับถือแล้ว ก็จะไปหาทางผูกมัดหมู่มนุษย์ไว้กับตน โดยหาทางทำให้คนต้องพึ่งเขาอยู่เรื่อยไป เพื่อผลนี้ เทวดาอาจใช้วิธีการต่างๆ เช่น ล่อด้วยความสำเร็จสมปรารถนาเล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้คนหวังผลมากยิ่งขึ้นและบนบานเช่นสรวงมากยิ่งขึ้น หรือแม้แต่แกล้งทำเหตุให้คนต้องมาติดต่อขอผลลลิตตนเข้าสู่วงการ

- เมื่อเทวดาประเภทหวังลาภมาวุ่นวายกันอยู่มาก เทวดาดีที่จะช่วยเหลือคนดีโดยไม่หวังผลประโยชน์ ก็จะพากันเบียดหนายหลบปลีกตัวออกไป คนที่ทำดี ก็ไม่มีใครจะคอยช่วยเหลือให้กำลังใจ ฝ่ายเทวดาใฝ่ลาภ ก็จะช่วยต่อเมื่อได้รับสิ่งบนหรืออย่างน้อยค่าของร้องอ้อนวอน มนุษย์ก็เลยรู้สึกกันมากขึ้นเหมือนว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วจึงจะได้ดี ก่อให้เกิดความสับสนระส่ำระสายในสังคมมนุษย์มากยิ่งขึ้น

- เมื่อเทวดาตั้งงามปลีกตัวไปไม่เกี่ยวข้อง (ตามปกติธรรมเนียมของเทวดา ก็ไม่ต้องการมาเกี่ยวข้องกับวุ่นวายหรือแทรกแซงในกิจการของมนุษย์อยู่แล้ว)^{๓๓} ก็ยังเป็นโอกาสสำหรับเทวดาร้ายใฝ่ลาภจะแสวงหาผลประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อมนุษย์อ้อนวอนเรียกร้องเจาะจงต่อเทพบางท่านที่เขานับถือ เทพใฝ่ลาภพวกนี้ก็จะลงมาสวมรอยรับสมอ้างหลอกมนุษย์ โดยมนุษย์ไม่อาจทราบ

เพราะเป็นเรื่องเหนือวิสัยของตน แล้วเทวดาสวมรอยก็ทำเรื่องให้พวกมนุษย์หมกมุ่นมัวเมายิ่งขึ้น

โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่า คนที่ได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา ไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี และคนดีก็ไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา ที่เป็นเช่นนี้เพราะทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็เป็นปุถุชนและต่างก็ปฏิบัติผิด พากันทำให้ระบบต่างๆ ที่ตั้งมาในโลกคลาดเคลื่อนเสื่อมทรามลงไป

ข้อสังเกตเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง

อนึ่ง ขอกล่าวถึงข้อสังเกตบางอย่างเพื่อจะได้มองเห็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไปชัดเจนขึ้น

ประการแรก เทวดาประกาศิตหรือกำหนดเหตุการณ์หรือบันดาลชะตากรรมแก่มนุษย์โดยเด็ดขาดแต่ฝ่ายเดียวไม่ได้ แม้ตามปกติจะถือกันว่า เทวดามีฤทธิ์มีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ แต่ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวขึ้นมาเมื่อใด ก็สามารถเท่าเทียมหรือเหนือกว่าเทวดาได้ และสิ่งที่จะกำหนดว่าใครจะเหนือใครก็อยู่ที่คุณธรรมและความเพียรพยายาม ดังมีเรื่องมาในชาดก กษัตริย์สองเมืองจะทำสงครามกัน ฝ่ายหนึ่งไปถามพระฤาษีมีฤทธิ์ ซึ่งติดต่อกับพระอินทร์ได้ ได้รับทราบคำแจ้งของพระอินทร์ว่าฝ่ายตนจะชนะ จึงประมาทปล่อยเหล่าทหารสนุกสนานบันเทิง ส่วนกษัตริย์อีกฝ่ายหนึ่งทราบข่าวทำนายว่าฝ่ายตนจะแพ้ ยิ่งตระเตรียมการให้แข็งแรงยิ่งขึ้น ครั้นถึงเวลารบ

จริง ฝ่ายหลังนี้ก็เอาชนะกองทัพกษัตริย์ฝ่ายที่มัวประมาทได้ พระอินทร์ถูกต่อว่าจึงกล่าวเทวดาออกมาว่า "ความบากบั่นพากเพียรของคน เทพทั้งหลายก็เกียดกันไม่ได้"^{๓๔}

เทวดาที่อยู่ตามบ้านเรือนนั้นตามปกติมนุษย์ให้เกียรติและเอาใจมาก แต่ถ้ามองแง่หนึ่งแล้ว ก็เป็นผู้อาศัย ถ้าเจ้าบ้านมีคุณธรรมสูง เช่นเป็นอริยสาวก มีความมั่นใจในคุณธรรมของตน หรือมั่นใจในธรรมตามหลักศรัทธาอย่างพระโสดาบัน เทวดาก็ต้องเคารพเชื่อฟัง อยู่ในบังคับบัญชา มิใช่เป็นผู้มีอำนาจบังคับเจ้าบ้าน ดังเช่น เทวดาผู้อยู่ ณ ชุ่มประตู่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐี (ท่านเจ้าบ้านไม่ได้สร้างที่อยู่ให้โดยเฉพาะ) เมื่อท่านเศรษฐียากจนลง ได้มาสั่งสอนให้เลิกถวายทาน ท่านเศรษฐีเห็นว่าเป็นคำแนะนำไม่ชอบธรรม ถึงกับไล่ออกจากบ้านทันที เทวดาหาที่อยู่ไม่ได้ ในที่สุดไปหาพระอินทร์ จะให้ช่วยพามาขอขมาเศรษฐี ได้รับคำแนะนำวิธีที่จะขอขมาโทษ เมื่อปฏิบัติตามนั้นแล้วจึงได้รับอนุญาตกลับเข้าอยู่ ณ ที่เดิมได้^{๓๕}

ประการที่สอง เมื่อคนถูกเทวดาให้โทษ จะถือเอาเป็นเกณฑ์ว่าเขาทำผิดหรือเป็นคนชั่ว ยังไม่ได้ เพราะคนดีถูกเทวดาร้ายกลั่นแกล้ง ก็มีไม่น้อย ดังเช่นเทวดาซึ่งอยู่ ณ ชุ่มประตู่ ของอนาถปิณฑิกเศรษฐีที่ได้กล่าวถึงแล้ว ท่านเรียกว่าเป็นเทวดามีจักษุวิญญูบ้าง เทวดาอันธพาลบ้าง เทวดานั้นไม่พอใจว่า เมื่อพระพุทธรูปเจ้าหรือพระสาวกเสด็จมาบ้านเศรษฐีเขาจะต้องลงมาที่พื้นดิน ครั้นเศรษฐี

ยากจนลง จึงได้โอกาสเข้ามาสั่งสอนเศรษฐี เพื่อจะให้เลิกเกี่ยวข้องกับพระพุทเจ้า แต่ได้ผลตรงข้ามดังกล่าวแล้ว

เทวดาบางองค์แกลังคนให้ระแวงกันเล่นเท่านั้นเอง^{๓๖}

แม้แต่พวกเทวดาตามป่าเมื่อพระไปอยู่อาศัยเพื่อปฏิบัติธรรม บางพวกก็ไม่พอใจ เพราะคนดีมีคุณธรรมสูงกว่าตนเข้ามาอยู่ ทำให้พวกตนอึดอัดใจ ทำอะไรๆ ไม่สะดวก จึงหาทางแกลังด้วยวิธีต่างๆ^{๓๗} ซึ่งพระพุทเจ้าทรงแนะนำให้แก้ไขด้วยการแผ่เมตตา เอาความดีเข้าตอบ แต่ในกรณีที่พวกเทวดาไปแนะนำให้ทำอย่างนั้นอย่างนั้น หากพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม พุทธสาวกผู้รู้หลักย่อมมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรมและจะไม่ยอมปฏิบัติตามคำของเทวดานั้นเป็นอันขาด ไม่ว่าจะเทวดาจะขู่หรือล่อด้วยรางวัลอย่างไรก็ตาม^{๓๘}

ประการที่สาม เทวดาบางองค์มีพฤติกรรมทางร้าย ชอบทำตนเป็นปฏิปักษ์ขัดขวางความเจริญของมนุษย์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำ เทวดาอย่างนี้มนุษย์ไม่เพียงแต่มีความอิจฉาหรือหวงพิงเท่านั้น แต่ควรปราบหรือพิชิตให้ได้ทีเดียว และถ้าฝึกปรือความสามารถของตนให้ดี มนุษย์ก็สามารถเอาชนะได้ด้วยตัวอย่างสำคัญคือ "มาร"^{๓๙} มารนี้เป็นเทพในสวรรค์ชั้นสูงสุดของระดับกามาวจร คือชั้นที่ ๖ ได้แก่ ปริมาณมิตรสวัสดิ์ แต่ชอบขัดขวางรังความผู้อื่นเมื่อเขาจะทำความดี เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใครจะเปลื้องตนให้เป็นอิสระจากกาม ถือว่าผู้นั้นจะข้ามออกนอกเขตอำนาจของมาร^{๔๐} ก็เป็นอันจะต้องเผชิญหน้ากับมารที่เดียว มารมี

ฤทธิ์มีอิทธิพลยิ่งใหญ่มาก แม้แต่พระอินทร์ พอมารมาก็หนีไม่รอด หน้า ไปหลบอยู่สุดขอบจักรวาล พระพรหมก็หลีกเลียง^{๔๑} บางคราวมารก็ขึ้นไปรั้งความถึงพรหมโลกซึ่งเป็นชั้นรูปาวจรสูงกว่าระดับของตน^{๔๒} พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "บรรดาผู้ยิ่งใหญ่ มารเป็นเลิศ"^{๔๓} แม้มารจะมีอำนาจยิ่งใหญ่ถึงอย่างนี้ แต่มนุษย์ผู้ฝึกอบรมดีแล้วด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ก็พิชิตมารได้ด้วยคุณธรรมของตน และมนุษย์ที่มีคุณธรรมสูงเช่นนี้ เทพเจ้าทั้งปวงตลอดถึงพรหมย่อมนบไหว^{๔๔}

เท่าที่กล่าวมาอย่างนี้ มิได้มุ่งหมายจะลบหลู่หรือชักชวนให้มีจิตกระด้างต่อเทวดาทั้งหลายแม้แต่น้อย เพียงแต่จะสร้างความเข้าใจเพื่อเตรียมวางจิตให้ถูกต้องสำหรับการดำเนินตามวิถีปฏิบัติที่จะกล่าวต่อไป

ความสัมพันธ์แบบชาวพุทธระหว่างมนุษย์กับเทวดา

อาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับฐานะของเทวดาและเหตุผลเกี่ยวกับโทษของการสัมพันธ์กับเทวดาด้วยท่าทีที่ผิดดังกล่าวมา พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ละเลิกวิธีการแบบหวังพึ่งขอผลเสียทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการอ้อนวอนหรือการบีบบังคับก็ตาม แล้วชี้แนวทางใหม่ คือการวางท่าทีแห่งเมตตา มิใช่ตรีจิตอยู่ร่วมกันฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์หรือเพื่อนร่วมสังสารวัฏ และในฐานะที่โดยเฉลี่ยเป็นผู้มีคุณธรรมใน

ระดับสูง พร้อมทั้งให้มีท่าทีแห่งการไม่วุ่นวายไม่ก้าวก่ายแทรกแซงกัน โดยต่างก็เพียรพยายาม ทำกิจของตนไปตามหน้าที่

ท่าทีแห่งการไม่รบกวนและไม่ชวนกันให้เสียเช่นนี้ ถ้าสังเกตก็จะพบว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนในประเพณีความสัมพันธ์แบบชาวพุทธระหว่างมนุษย์กับเทวดา เพราะมีเรื่องราวเล่ากันมามากมายในคัมภีร์ต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งอรรถกถาชาดก และอรรถกถาธรรมบท ตามประเพณีนี้ เทวดาที่ช่วยเหลือมนุษย์ ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่ลักษณะการช่วยเหลือ และเหตุที่จะช่วยเหลือต่างออกไปจากแบบก่อน คือ เทวดาที่ช่วยเหลือมาช่วยเองด้วยคุณธรรมคือความดีของตัวเอง มิใช่เพราะการเรียกร้องอันวอนของมนุษย์ และเทวดาก็มิได้เรียกร้องต้องการหรือการอันวอนนั้น ทางฝ่ายมนุษย์ผู้ได้รับความช่วยเหลือก็ทำความดีไปตามปกติธรรมดาด้วยคุณธรรมและความสำนึกเหตุผลของเขาเอง มิได้คำนึงว่าจะมีใครมาช่วยเหลือหรือไม่ และมีได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือใดๆ ส่วนตัวกลางคือเหตุให้มีการช่วยเหลือเกิดขึ้นก็คือความดีหรือการทำความดีของมนุษย์ มิใช่การเรียกร้องอันวอนหรืออามิสสินวอนใดๆ เทวดาองค์เด่นที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ตามประเพณีนี้ได้แก่ท้าวสักกะที่เรียกกันว่า พระอินทร์ คดีการช่วยเหลือของพระอินทร์อย่างนี้ นับว่าเป็นวิวัฒนาการช่วงต่อที่เชื่อมจากคติแห่งเทวานุภาพของลัทธิศาสนาแบบเดิม เข้าสู่คติแห่งกรรมของพระพุทธศาสนา^{๔๕} แม้จะยังมีใช่เป็นตัวแท้บริสุทธิ์ตาม

หลักการของพระพุทธศาสนา แต่ก็ก็เป็นคติที่วิวัฒน์เข้าสู่ความเป็นพุทธ ถึงขั้นที่ยอมรับเป็นพุทธได้

สาระสำคัญของคตินี้ก็คือ มนุษย์ที่ดียอมทำความดีไปตามเหตุผลสามัญของมนุษย์เอง และทำอย่างมั่นคงแน่วแน่เต็มสติปัญญาจนสุดความสามารถของตน ไม่คำนึงถึง ไม่รีรอ ไม่เรียกร้องความช่วยเหลือจากเทวดาใดๆ เลย เทวดาที่ดียอมใส่ใจคอยดูแลช่วยเหลือมนุษย์ที่ดีด้วยคุณธรรมของเทวดาเอง เมื่อมนุษย์ผู้ทำดีได้รับความเดือดร้อน หากเทวดายังมีความดีอยู่บ้าง เทวดาก็จะทนดูไม่ไหวต้องลงมาช่วยเหลือ^{๖๖} พุดง่ายๆ ว่า มนุษย์ก็ทำดีโดยไม่คำนึงถึงการช่วยเหลือของเทวดา เทวดาก็ช่วยโดยไม่คำนึงถึงการอ่อนนวยของมนุษย์ ถ้าใครยังหวังยังหวังเยื่อใยในทางเทวานุภาพอยู่ ก็อาจจะท่องคติต่อไปนี้ไว้ปลอบใจว่า "การเพียรพยายามทำดี เป็นหน้าที่ของมนุษย์ การช่วยเหลือคนทำดีเป็นหน้าที่ของสวรรค์ เราทำหน้าที่ของมนุษย์ให้ดีที่สุดก็แล้วกัน"^{๖๗}

ถ้ามนุษย์ไม่เพียรทำดี มัวแต่อ่อนนวยเทวดา และถ้าเทวดาไม่ใส่ใจช่วยคนทำดี มัวแต่รอการอ่อนนวยหรือคอยช่วยคนที่อ่อนนวย ก็คือเป็นผู้ทำผิดต่อหน้าที่ เมื่อมนุษย์และเทวดาต่างขาดคุณธรรม ปฏิบัติผิดหน้าที่ ก็จะประสบความหายนะไปด้วยกัน ตามกฎธรรมดาที่ควบคุมทั้งมนุษย์และสวรรค์อยู่อีกชั้นหนึ่ง

สรุปวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย

เข้าใจพัฒนาการแห่งความสัมพันธ์ ๓ ชั้น

ชุมชนหรือสังคมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยผู้คนมากมายซึ่งกำลังก้าวเดินอยู่ ณ ตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ บนหนทางสายใหญ่สายเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน และคนเหล่านั้นก้าวออกมาจากจุดเริ่มต้นที่ต่างๆ กัน พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า สัตว์ทั้งหลายเจริญอยู่ในชั้นตอนต่างๆ แห่งพัฒนาการในอริยธรรม

เมื่อมองดูการเดินทางหรือพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเทวดา ก็จะได้เห็นลำดับชั้นแห่งพัฒนาการ เป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นอันนอนหวังพึ่งเทวดา ชั้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรีกับเทวดาและชั้นได้รับความเคารพบูชาจากเทวดา

ชั้นที่ ๑ จัดว่าเป็นชั้นก่อนพัฒนา

ชั้นที่ ๒ คือจุดเริ่มต้นของชุมชนแบบพุทธหรือชุมชนอารยะ

ชั้นที่ ๓ เป็นระดับพัฒนาการของผู้เข้าถึงจุดหมายของ

พระพุทธศาสนา

ข้อควรย้ำก็คือ คนผู้ใดผู้หนึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธก็ต่อเมื่อเขาก้าวพ้นจากชั้นอันนอนหวังพึ่งเทพเจ้าเข้าสู่ชั้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรี ซึ่งเขาจะดำเนินชีวิตด้วยความเพียรพยายามกระทำการตามเหตุผลเล็งมองเทวดาในฐานะผู้มีอำนาจที่จะต้องวิงวอนประจบ

เอาใจ เปลี่ยนนามองในฐานะเป็นญาติมิตรตั้งงามที่ควรเคารพนับถือมีเมตตาต่อกัน^{๔๙} ไม่ควรมัวสุมคลุกคลีกัน ไม่ควรรบกวนก้าวก่ายกัน และไม่ควรถมคบกันทำสิ่งเสียหายไม่ชอบด้วยเหตุผล

เมื่อมองพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ (รวมถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์เร้นลับอื่นๆ) ก็จะมีลำดับ ๓ ชั้นเหมือนกัน คือ ชั้นหวังฟัง ชั้นเสริมกำลัง และชั้นเป็นอิสระสิ้นเชิง

ขั้นที่ ๑ เป็นขั้นรอคอยอำนาจภายนอกดลบันดาล ทำให้หมกมุ่นฝึกฝน ปล่อยทิ้งเวลา ความเพียรและการคิดเหตุผลของตน จัดเป็นขั้นก่อนพัฒนาหรือนอกชุมชนอารยะ

ขั้นที่ ๒ คือขั้นที่ทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้เองแล้ว และใช้อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเพื่อเสริมกำลังในการทำความคิดอย่างอื่น เช่นในการช่วยเหลือผู้อื่นจากภัยอันตราย และเป็นเครื่องประกอบของอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ถ้าเป็นสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์อย่างอื่น^{๕๐} ขั้นที่ ๒ นี้ก็อนุโลมไปถึงการมีสิ่งเหล่านั้นในฐานะเป็นเครื่องเสริมกำลังใจ หรือเป็นเพื่อนใจให้เกิดความอุ่นใจ ทำให้เพียรพยายามทำความดีงามได้แข็งแรงยิ่งขึ้น มีความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น หรือเป็นเครื่องเตือนสติและเร่งเร้าให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม ขั้นนี้พอจะยอมรับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นเข้าสู่ระบบชีวิตแบบชาวพุทธ แต่ท่านไม่พยายามสนับสนุน เพราะยังอาจปะปนกับขั้นที่ ๑ ได้ง่าย ควรรีบก้าว ต่อให้ผ่านพ้นไปเสีย ควรระวังอยู่เสมอถึงคุณสมบัติของอุบาสกที่ดีข้อที่ ๓ ว่า *"ไม่ถือมงคลตื่นข่าว มุ่งกรรม คิดมุ่งเอาผล จากการกระทำ ไม่มุ่งหามงคล"*^{๕๐}

ขั้นที่ ๓ คือการมีชีวิตจิตใจเป็นอิสระ ดำเนินชีวิตที่โปร่งเบา ทำโดยไม่ต้องอาศัยอิทธิปาฏิหาริย์ หรือสิ่งอื่นภายนอกมาเสริม กำลังใจของตนเลย เพราะมีจิตใจเข้มแข็งเพียงพอ สามารถบังคับควบคุมจิตใจของตนได้เอง ปราศจากความหวาดหวั่นกลัวภัย อย่างน้อยก็มีความมั่นใจในพระรัตนตรัยอย่างบริบูรณ์เป็นหลักประกัน ขั้นที่ ๓ นี้ จัดเป็นขั้นเข้าถึงพระพุทธศาสนา

ก้าวเข้าสู่ขั้นของการมีชีวิตอิสระ เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้

ในการนำคนให้พัฒนาผ่านขั้นต่าง เหล่านี้ งานสำคัญก็คือ การสั่งสอนแนะนำ และผู้ที่ถือกันว่าเป็นหลักในการทำหน้าที่นี้ก็คือพระภิกษุสงฆ์ การพัฒนาหรือก้าวหน้าในทาง จะไปได้ช้า หรือเร็ว มากหรือน้อยย่อมขึ้นต่อปัจจัยทั้งฝ่ายผู้แนะนำสั่งสอนและคนที่รับคำสอน ผู้สอนย่อมมีความสามารถมากน้อยต่างกัน คนที่ฟังก็เป็นผู้ก้าวเดินออกจากจุดเริ่มต้นต่างๆ กัน มีความพร้อมหรือความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ไม่เหมือนกัน จริงอยู่ จุดหมายของการสอนและการก้าวเดินย่อมอยู่ ณ ขั้นที่สาม ถ้าผู้สอนมีความสามารถชำนาญในอนุสาสนี และคนรับคำสอนพร้อมอยู่แล้ว ก็อาจใช้แต่เพียงอนุสาสนีอย่างเดียว พาก้าวครั้งเดียวจากขั้นที่ ๑ เข้าสู่ขั้นที่ ๓ ทันที ยิ่งเชี่ยวชาญในอนุสาสนีมาก ก็ยังสามารถช่วยให้คนรับคำสอนเป็นผู้พร้อมขึ้นด้วยและก้าวเร็วได้ด้วย แต่พระพุทธรูปมิใช่จะเก่งอนุสาสนีเหมือนกันหมด การผ่อนปรนจึงเกิดมีขึ้น

ตามปกติ ในการนำคนก้าวออกมาและเดินหน้าไปสู่ขั้นต่างๆ นั้น ผู้สอนจะต้องเข้าไปหาให้ถึงตัวเขา ณ จุดที่เขายืนอยู่ หรือไม่ก็ต้องหาอะไรหยิบยื่นไปให้เพื่อเชื่อมตัวให้ถึงกัน แล้วจึงดึงเขาออกมาได้ เมื่อผู้สอนไม่มีความสามารถ ปราศจากเครื่องมือสื่อโยงชนิดพิเศษ ก็ต้องเข้าไปให้ถึงตัวเขา แล้วพาเขาเดินออกมาด้วยกันกับตน โดยเริ่มจากจุดที่เขายืนอยู่นั่นเอง คงจะเป็นด้วยเหตุเช่นนี้ จึงมีการผ่อนปรนในรูปต่างๆ ซอยละเอียดออกไปอันจัดรวมเข้าในขั้นที่สองของการพัฒนา

หลักการของการผ่อนปรนนี้ก็คือการใช้สิ่งที่เขายึดถืออยู่ เดิมตนเองเป็นจุดเริ่มต้น วิธีเริ่มอาจทำโดยแกะสิ่งที่เขายึดหรือเกาะติด อยู่นั้นออกจากฐานเดิม แล้วหันเหบายหน้ามาสู่ทิศทางที่ถูกต้อง พร้อมทั้งใช้สิ่งที่เขายึดเกาะอยู่นั้นเป็นเครื่องจูงเขาออกมาจนพ้นจากที่นั้น วิธีการนี้เห็นได้จากพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการเหยียบผืนผ้า เรื่องมีว่าคราวหนึ่งเจ้าชายโทธิ (โทธิราชกุมาร) สร้างวังแห่งหนึ่งเสร็จใหม่ จึงนิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขไปฉันที่วังนั้น เจ้าชายได้ให้ปูลาดผ้าขาวทั้งหมดถึงบันไดขั้นที่ ๑ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงวังก็ไม่ทรงเหยียบผ้าจนเจ้าชายโปรตให้ม้วนเก็บผืนผ้าแล้วจึงเสด็จขึ้นวัง และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ห้ามภิกษุเหยียบผืนผ้า ต่อมาหญิงผู้หนึ่งซึ่งแท้งบุตรใหม่ๆ ได้นิมนต์พระมาบ้านของตน แล้วปูผ้าผืนหนึ่งลง ขอร้องให้พระภิกษุทั้งหลายเหยียบเพื่อเป็นมงคล ภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมเหยียบ หญิงนั้นเสียใจ และติเตียนโพนทะนาว่าภิกษุทั้งหลาย ความทราบถึง

พระพุทธองค์ จึงได้ทรงวางอนุบัญญัติ อนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเหยียบผืนผ้าได้ในเมื่อชาวบ้านขอร้อง เพื่อเป็นมงคลแก่พวกเขา^{๕๑}

พุทธบัญญัติที่น่าจะเป็นสาเหตุหรือข้ออ้างอย่างหนึ่ง ที่ทำให้พระสงฆ์ได้โอนอ่อนผ่อนตามความประสงค์ของชาวบ้านเกี่ยวกับพิธีกรรมและสิ่งๆที่เรียกว่าวัตุมงคล^{๕๒} ต่างๆ ขยายกว้างออกไป เปิดรับเครื่องรางของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น เข้ามามากมาย จนบางสมัยรู้สึกกันว่าเกิดขอบเขตอันสมควร^{๕๓} อย่างไรก็ตาม ถ้าเขาใจหลักการที่กล่าวมาข้างต้นดีแล้ว และปฏิบัติตามหลักการนั้นด้วย ปฏิบัติให้ตรงตามพุทธบัญญัตินี้ในแง่ที่ว่าทำต่อเมื่อเขาขอร้องด้วย ความผิดพลาดเสียหายและความเพ้อเผื่อเลยเกิดก็คงจะไม่เกิดขึ้น

ส่วนทางด้านเทวดา ความผ่อนปรนในระดับพัฒนาการขั้นที่ ๒ ก็เปิดโอกาสให้ชาวพุทธผู้อยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งนับถือบูชาเทวดามาแต่เดิม แสดงความเอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่เทวดาได้ต่อไป ถึงจะทำพิธีกรรมแก่เทวดา ก็สนับสนุน^{๕๔} เพียงแต่มีข้อแม้ว่าต้องทำฐานสงเคราะห์อนุเคราะห์แสดงเมตตาจิตต่อกัน มิใช่จะอ่อนวอนหรือขอผลตอบแทน เมื่อไปอาศัยอยู่ ณ ถิ่นฐานใดก็ตาม ทำการบำรุงถวายเป็นแก่ท่านผู้ทรงศีลแล้ว ก็ตั้งใจเผื่อแผ่อุทิศส่วนบุญไปให้แก่เทวดาทั้งหลายในที่นั้นด้วย เทวดาทั้งหลายได้รับความเอื้อเฟื้อแล้ว ก็จะมีไมตรีจิตตอบแทน "เทวดาทั้งหลาย ได้รับการบูชา (ยกย่องให้เกียรติ) จากเขาแล้ว ย่อมบูชาเขา ได้รับการนับถือจากเขาแล้ว ย่อมนับถือเขา และย่อมเอ็นดูเขาเหมือนแม่เอ็นดู

ลูก^{๕๕} อย่างไรก็ดี ไม่ตรีจิตตอบแทนจากเทวดาที่ว่านี้ เป็นเรื่องของเทวดาเอง ผู้อุทิศกุศลไม่ต้องไปคิดหวังเอา หน้าที่ของเรามีเพียงตั้งจิตเมตตาแผ่ความดีให้เท่านั้น

สำหรับคนที่มีความเข้าใจในหลักการนี้เป็นอย่างดีแล้วเมื่อเขานึกถึงเทวดา ก็จะไม่ถึงด้วยจิตใจที่ดั่งงาม มีแต่ความปรารถนาดี เมื่อทำความดีหรือทำสิ่งใดที่ดั่งงามเป็นบุญเป็นกุศล จะแผ่บุญกุศลนั้นไปให้แก่เทวดาด้วย ก็ไม่มีข้อเสียหายอะไร มีแต่จะส่งเสริมคุณภาพจิตของตนเอง และแผ่ความดีงามร่มเย็นให้กว้างออกไปในโลก เมื่อยังก้าวไม่พ้นจากพัฒนาการขั้นที่ ๒ ขั้นที่ ๓ อยู่ตราบใด หากยังรักษาความสัมพันธ์ให้อยู่ภายในหลักการแห่งความอยู่ร่วมกันด้วยดีนี้ได้ ไม่ถลากลบไปสู่การประจบเอาใจหรือเรียกร้องอ้อนวอน การกระทำต่างๆ ก็จะไม่รักษาตัวมันเองให้อยู่ภายในขอบเขตที่จะไม่เกิดผลเสียหายทั้งแก่ชีวิตแก่สังคม อีกทั้งจะได้ผลดีทางจิตใจเป็นกำไรอีกด้วย

วิธีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหนือสามัญวิสัย

เท่าที่บรรยายมาอย่างยืดยาวในเรื่องนี้ ก็เพียงเพื่อให้เห็นวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องสมควรต่อสิ่งเหนือวิสามัญวิสัย โดยไม่ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตของบุคคลและแก่สังคม ขอสรุปอีกครั้งหนึ่งว่า วิธีปฏิบัติต่อเทวดาและอิทธิปาฏิหาริย์ตลอดจนมงคลฤทธิ์ต่างๆ เป็นเรื่องไม่ยุ่งยากอย่างใด ถ้าเราประพฤติถูกต้องตามธรรมอยู่แล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติ

เมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับเทวดาบ้าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริง หรือว่าไม่มีจริง ถ้ามีจะทำอย่างไรเป็นต้น ฟุ้งมโนใจตนและเลิกกังวล ฟุ้งซ่านอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิธีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณี ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติสำเร็จได้ที่ในใจนั่นเอง คือสำหรับเทวดาเราพึงมีท่าทีแห่งเมตตา ทำใจให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดี หวังให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งเทวดาด้วยที่เป็นเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีของกันและกัน

และในสังคมนี้ เราคงต้องพบกับคนทั้งสองประเภทคือ ผู้ที่ฝึกฝนหมกมุ่นหวังพึ่งเทวดา และผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างซึ่งเคียดเหยียดหยามทั้งต่อเทวดาและผู้นับถือเทวดา ต่างวิวาทขัดแย้งกัน เรามีโอกาส ก็พึงชักจูงคนทั้งสองพวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทวดาและต่อกันและกัน พร้อมนั้นในด้านกิจการหน้าที่ของตน เราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล ถ้ายังห่วงการช่วยเหลือของเทพเจ้าก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอและเทพเจ้าที่ดั่งงามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของเทพเจ้าเหล่านั้น ท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่น เพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทั้งในทางปัญญาและคุณธรรมจนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่เคารพบูชาของเทวดาได้ (มิใช่หมายความว่าทำให้

ตั้งใจ ประพฤติดีเพื่อให้เทวดาเคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อเทวดาซึ่งจะกลายเป็นมานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำความดีของเราไปตามเหตุผลของเรา เป็นเรื่องของเทวดาเขา เคารพเอง เพราะเทวดานั้นมีความดีที่จะเคารพความดีของคนดี)

ส่วนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็พึงปฏิบัติอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่เพียงท่าที่แห่งเมตตามาเป็นท่าที่แห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมีเป็นของตนเอง ฤทธิ์ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายามบากบั่นเข้มแข็ง พร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผลซึ่งเป็นแรงบันดาลใจความสำเร็จแห่งกิจหน้าที่ มงคลก็คือคุณธรรมและความสามารถต่างๆ ที่ได้ปลูกฝังสร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำนำไปสู่ความสุขความเจริญและความเกษมสวัสดิ์^{๕๖}

ทางด้านพระภิกษุผู้สัมพันธ์กับประชาชนในฐานะผู้นำทางจิตใจ เมื่อจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้พึงเตรียมใจระมัดระวังถือเหมือนดังเข้าฉนวนภัยโดยไม่ประมาท สำหรับผู้เก่งกาจทางอนุสาสนี ก็ไม่สู้กระไร อาจอาศัยความเชี่ยวชาญในเชิงสอน นำชาวบ้านก้าวสู่พัฒนาการขั้นสูงๆ ได้โดยรวดเร็ว แต่ก็มีข้อควรระวังอยู่บ้าง เพราะบางท่านสามารถใช้อนุสาสนีทำให้คนเลิกเชื่อถือสิ่งที่เขาเคยยึดถืออยู่เดิมได้ แต่หยุดแค่นั้นหรือไม่อาจชี้แนะให้เขาเกิดปัญญามองเห็นทางถูกต้องที่จะเดินต่อไป ทำให้ชาวบ้านมีอาการอย่างที่ว่า ศรัทธาก็หมด ปัญญา ก็ไม่มี ตกอยู่ในภาวะเคืองคว้าง เป็นอันตรายทั้งแก่ชีวิตของเขาเองและแก่สังคม

ส่วนท่านที่ไม่ถนัดในเชิงสอนเช่นนั้น และจะเข้าไปใช้สิ่งที่เขายึดอยู่เป็นจุดเริ่มต้น มีข้อที่จะต้องตระหนักมันไว้ในใจหลายอย่าง^{๕๗} สำหรับอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอันตัดไปได้ เพราะมีพุทธบัญญัติห้ามไว้แล้วว่าไม่ให้พระสงฆ์แสดงแก่ชาวบ้าน คงเหลืออยู่แต่มงคลหรือสิ่งที่จะให้เกิดมงคล เบื้องแรกที่สุดจะต้องกำหนดแนวแน่เป็นเครื่องป้องกันตัวไว้ก่อนว่า จะต้องไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีวิตแสวงหาลาภ ซึ่งเป็นมิจจาคีฟ และเป็นความบกพร่องเสียหายในด้านศีล

ต่อจากนั้น มีข้อเตือนสำนึกในทางปฏิบัติโดยตรงคือ ต้องระลึกไว้เสมอว่า ข้อที่ ๑ การที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นก็เพื่อช่วยประชาชนให้เป็นอิสระจากสิ่งเหล่านั้น เช่น เกี่ยวข้องกับกฤทธิ เพื่อช่วยให้เขาเป็นอิสระจากกฤทธิ และเพื่อความเป็นอิสระตามข้อที่หนึ่งนี้ ข้อที่ ๒ จึงตามมาว่า เมื่อเริ่มจุดตั้งต้น ณ ที่ใด จะต้องพาเขาเดินหน้าจากจุดนั้นเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายคือความเป็นอิสระ จะถอยหลังไปจากจุดนั้นอีกไม่ได้ และตามนัยของข้อที่สองนี้ จะปรากฏผลในทางปฏิบัติว่า ความฝึกใฝ่หมกมุ่นในสิ่งเหล่านี้จะต้องลดลง หรืออย่างน้อยไม่เพิ่มมากขึ้น หรือกำหนดออกไปอีกเป็นท่าทีของการปฏิบัติได้ว่าจะไม่ส่งเสริมความฝึกใฝ่หมกมุ่นในสิ่งเหล่านี้ให้แพร่หลายขยายตัว จะมีแต่การควบคุมให้อยู่ในขอบเขตและการทำให้ลดน้อยลง คือเปลี่ยนขั้นพัฒนาการเข้าสู่ขั้นที่ ๒ ให้หมด นอกจากนี้ ควรพยายามเน้นให้ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติที่ว่า ทำต่อเมื่อเขาขอ ซึ่งจะเป็นการกระชับขอบเขตให้รัดตัวเข้ามาอีก

ข้อที่ ๓ ซึ่งไม่อาจล้มได้คือ ต้องให้อนุศาสน์ชนิดนำออกเสนอในเมื่อได้โอกาส เพื่อทั้งเร่งรัดและกำชับให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

ทางด้านประชาชนที่กำลังพัฒนาข้ามจากขั้นที่ ๑ สู่อันดับที่ ๒ การผ่อนปรนหรือโอนอ่อนผ่อนตามจะมีได้อย่างมากที่สุด ก็เพียงเท่าที่อยู่ในขอบเขตซึ่ง

๑. ไม่เป็นการอ้อนวอนหวังพึ่งอำนาจบันดาลจากภายนอก (หลักพึ่งตน และความเป็นอิสระ)

๒. ไม่เป็นเหตุให้หมกมุ่นหลงใหล หรือจะมัวรีรอไม่ลงมือทำ (หลักทำการด้วยความเพียรตามเหตุผล)

จากความผ่อนปรนนี้ ความสัมพันธ์และวิธีปฏิบัติเท่าที่พอจะเป็นไปได้ จึงมีดังนี้

ก. เกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์ ตลอดถึงสิ่งมงคลได้ โดยพยายามทำสิ่งเหล่านี้ในความหมายใหม่ที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง เช่น ธรรมฤทธิ์ อริยฤทธิ์ และมงคลที่เกิดจากการประพฤติธรรมเป็นต้น แต่ก็ยอมผ่อนลงไปอีกอย่างมากที่สุด จนถึงยอมให้เกี่ยวข้องกับมงคลตามแบบของชาวบ้านได้เฉพาะในแง่ที่เป็นเครื่องเสริมกำลังใจ (เสริมในทางที่ดีงาม ไม่ใช่ฮึกเหิมที่จะทำการชั่วร้าย) และเสริมความเพียรพยายามให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยย้ำว่า จะต้องไม่เป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวหรือลดทอนความเพียรพยายามทำการตามเหตุผลเป็นอันขาด

ข. สัมพันธ์กับเทพเจ้าทั้งหลาย โดยวิธีอยู่ร่วมกัน (เกือบ = ต่างคนต่างอยู่) ด้วยเมตตาเกื้อกูลกันด้วยไมตรี ผ่อนลงไปอย่าง

มากที่สุดจนถึงยอมรับการทำเทวดาพลี^{๕๔} (ของถวายแก่เทวดา หรือแผ่ส่วนบุญอุทิศแก่เทวดา) ในความหมายว่าเป็นการเอื้อเพื่อ เกื้อกูลหรืออุปการะแก่เทวดา (ไม่ใช่บนบาน อ้อนวอนหรือขอให้ โปรดปราน)

ยิ่งผ่อนปรนให้มาก ก็ยิ่งจำเป็นจะต้องย้าข้อเตือนสำนึกไว้ ให้นักแน่น ไม่จำเพาะชาวบ้านจะต้องคอยเตือนตนเองเท่านั้น แม้พระสงฆ์ก็ควรช่วยเตือนชาวบ้านบ่อยๆ เพราะชาวบ้านมีโอกาส ใกล้ชิดสภาพแวดล้อมทางธรรมน้อย และมีกิจของฆราวาสวุ่นวาย คอยชักให้แซะเขื่อนได้ง่าย ข้อเตือนสำนึกที่ว่านั่นก็คือจะต้องรู้ตัวอยู่ เสมอว่า ตนยังอยู่ระหว่างกำลังพัฒนา ขณะนี้อยู่ที่ขั้นนี้ ต้องระลึก ไว้ว่า แม้ว่าขณะนี้ยังยุ่งเกี่ยวกับเทวดา ยังยุ่งเกี่ยวกับมงคล แต่ก็ หวังอยู่เสมอว่าจะก้าวไปสู่ขั้นแห่งความเป็นอิสระสักวันหนึ่ง

ถ้าพูดอย่างรวบรัดก็คือ จะต้องสำนึกอยู่เสมอว่า "เรา จะต้องเดินหน้าไม่ใช่ย่ออยู่กับที่" คำว่า "เดินหน้า" มีความสำคัญ เป็นพิเศษสำหรับพัฒนาการในอริยธรรมขั้นต้น เพราะหมิ่นเหม่ที่ จะตกหล่นไปจากความเป็นสมาธิในชุมชนชาวพุทธ ถอยหลัง กลับไปอยู่ในชุมชนก่อนอารยะได้ง่ายเหลือเกิน เพราะในขั้นต้นสุด นี้ สิ่งที่ใช้ร่วมในพุทธศาสนากับในศาสนาเดิมยังมีมาก และสิ่งนั้น บางทีก็เป็นสิ่งเดียวกันแท้ๆ เช่นมงคลและพลี เป็นต้น ต่างแต่ทำที่ แห่งความเข้าใจสำหรับชี้นำ และจำกัดขอบเขตของการปฏิบัติ ถ้า เกิดเหตุเพียงแค่ว่าผลอลืมทำที่ของการวางจิตใจนี้เสียเท่านั้น พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติก็อาจพลิกกลับเป็นตรงข้ามได้ทันที คือ

หล่นจากสมาธิภาพในชุมชนพุทธ ถอยกลับไปอยู่นอกชุมชน
อารยะ (น่ากลัวว่าจะได้เป็นกันมาเสียอย่างนี้หลายครั้งแล้ว)
ดังนั้น คำว่า "เดินหน้า" จึงเป็นข้อเตือนสำนึกสำคัญที่จะต้องมา
ด้วยกันเสมอกับความสำนึกในท่าทีที่เป็นขอบเขตของการปฏิบัติ^{๕๙}

เมื่อใดเดินทางก้าวหน้าถึงขั้นที่ ๓ เมื่อนั้นจึงจะปลอดภัย
แท้ เพราะได้เข้าอยู่ในชุมชนอารยะเป็นโสดาบันขึ้นไป ไม่มีการ
ถอยหลังหรือลั้งเลไใดๆ อีก มีแต่จะเดินหน้าอย่างเดียว เพราะ
เข้าถึงความหมายของพระรัตนตรัย มั่นใจในความเป็นไปตาม
เหตุผล จนมีศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว ไม่ต้องอ้างอิงปัจจัยภายนอก ไม่
ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวฤทธิ์ใดๆ และไม่มีกิเลสรุนแรงพอที่จะให้ทำ
ความชั่วร้ายหรือให้เกิดปัญหาใหญ่ๆ เป็นปมในใจที่จะต้องระบาย
กับทั้งรู้จักความสุขอันประณีตซึ่งเกิดจากความสุขสงบผ่องใส
ภายในแล้ว จึงมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรมอย่างแท้จริง
ภาวะที่มีคุณธรรมมีความสุข และเป็นอิสระ ซึ่งอิทธิพลภายนอกไม่
อาจมาครอบงำชักจูงได้เพียงเท่านั้น เป็นความประเสริฐเพียงพอที่
เทพเจ้าเหล่าเทวดาจะบูชาขอบไหว้^{๖๐} และพอที่จะให้ชีวิตของผู้นั้น
เป็นอุดมมงคลคือมงคลอันสูงสุดอยู่แล้วในตัว

มนุษย์เป็นยอดแห่งสัตว์ที่ฝึกได้ เรียกอย่างสมัยใหม่ว่า มี
ศักยภาพสูง สามารถฝึกได้ทั้งทางกาย ทางจิต และทางปัญญา ให้
วิเศษ ทำอะไรๆ ได้ประณีตวิจิตรพิสดารแสนอัศจรรย์ อย่างแทบไม่
น่าเป็นไปได้^{๖๑} การมัวเพลินหวังผลจากกตัญญูภาพและเทวานุ
ภาพดลบันดาล ก็คือการตกอยู่ในความประมาท ละเลยปล่อยให้

ศักยภาพของตนสูญไปเสียเปล่า และจะไม่รู้จักเติบโตในอริยมรรคา
ส่วนผู้ใดไม่ประมาทไม่ริรอ เร่งฝึกฝนตนไม่หยุดยั้ง ผู้นั้นแหละจะ
ได้ทั้งอิทธิฤทธิ์และเทวฤทธิ์ และจะบรรลूसິงเลิศล้ำที่ทั้งฤทธาานุภาพ
และเทวานุภาพไม่อาจอำนวยให้ได้

บันทึกพิเศษท้ายบท

สำหรับผู้สนใจเชิงวิชาการ

บันทึกที่ ๑ :

อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์

การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปเจ้าเท่าที่พบใน
พระไตรปิฎกคือ

- ทรมานหัวหน้าชฎิลชื่ออูรุเวลกัสสป (ทรมาน มาจาก ทมนะ แปลว่า ฝึก คือทำให้หมดทิฏฐิमानะ หันมายอมรับถือปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ใช่ทำให้เจ็บปวด) -วินย.๔/๓๗-๕๑/๔๕-๖๐;

- ทรมานพทพรม - ม.มู.๑๒/๕๕๑-๕/๕๙๐-๗; สั.ส.๑๕/๕๖๖/๒๐๘;

- ทรมานพรหมอีกองค์หนึ่ง -สั.ส.๑๕/๕๗๓/๒๑๑;

- แก้วความเห็นของสุนักขัตตตี และแก้วคำทำของอเจลกชื่อ ปาฏิกบุตร -ที.ปา.๑๑/๔-๑๒/๖-๒๙;

- ทรมานโจรองคูลิมาล -ม.ม.๑๓/๕๒๔/๔๗๙;

- ทำให้พระภิกษุพวกหนึ่งประหวั่นใจแล้วมาเฝ้าเพื่อ
พระองค์จะตรัสสอน - ส.ข.๑๗/๑๖๗/๑๑๗;
- ทำให้จำเพาะบางคนเห็นมหาบุรุษลักษณะในที่เร้นลับ -
ที.ส.๙/๑๗๐/๑๓๖; ๑๗๕/๑๓๙; ม.ม.๑๓/๕๘๗/๕๓๑; ๖๐๘/
๕๕๓ = พุ.สุ.๒๕/๓๗๖/๔๔๓;
- แม่เมตตาคือช่างร่ายนาฬาคีรีมีอาการเชื่อง (ไม่ใช่
อิทธิปาฏิหาริย์โดยตรง) - วินย.๗/๓๗๘/๑๘๙;
- ผจญอาฬวกยักษ์ (ไม่ใช่แสดงฤทธิ์โดยตรง) - ส.ส.๑๕/
๘๓๘/๓๑๔; พุ.สุ.๒๕/๓๑๐/๓๕๙;
- เรื่องที่มาในอรรถกถาเช่น ยมกปาฏิหาริย์ แก้วคำทำของ
พวกเดียรถีย์ - ที. อ.๑/๗๗; ฐ.อ.๖/๖๒; ชา.อ.๖/๒๓๑; (ทั้งนี้อิง
บาลีใน พุ.ปฎิ. ๓๑/๐/๔; ๒๘๔/๑๘๒ และ วินย.๗/๓๑/๑๔);
- ทรงนำพระภิกษุใหม่ ๕๐๐ รูป เทียบชมธรรมชาติในป่า
หิมพานต์แก้ความคิดถึงคู่รักคู่ครอง - ชา.อ.๘/๓๓๕; เป็นต้น

การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระสาวกที่พบในบาลี คือ

- พระปิณฑโฆถกภวราช แก้วคำทำเหาะขึ้นไปเอาบาตรบน
ยอดไม้ (ต้นบัญญัติไม่ให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน) -
วินย.๗/๓๑/๑๔;
- พระมหาโมคคัลลาน์ปราบมาร - ม.ม.๑๒/๕๕๙/๖๐๑;
- พระปิณฑโฆจะนำบุตรของอุปัฏฐากกลับคืนจากโจร -
วินย.๑/๑๗๓/๑๒๕;

- พระปิลินทวัจจะอธิษฐานวังพระเจ้าพิมพิสารเป็นทอง เพื่อช่วยแก่ชาวบ้านจากข้อหาโจรกรรม - วินย.๒/๑๓๙/๑๑๙-๑๒๑;
- พระทัพพมัลลบุตรใช้นิ้วเป็นประทีปส่องทางนำพระภิกษุทั้งหลายไปยังเสนาสนะต่างๆ -วินย.๑/๕๔๑/๓๖๙; ๖/๕๙๓/๓๐๖;
- พระสาเกตตะใช้ฤทธิ์ให้ชาวบ้านเห็น ทำให้ต้องแสดงฤทธิ์ให้ชาวบ้านดูต่อพระพักตร์เพื่อให้ชาวบ้าน ใจ สงบพร้อมที่จะฟังธรรม - วินย.๕/๑/๓;
- พระสาเกตตะปราบนาคของชฎิล (ต้นบัญญัติห้ามภิกษุดื่มสุรา) วินย.๒/๕๗๕/๓๘๓;
- พระเทวทัตทำให้เจ้าชายอชาตศัตรูเลื่อมใส - วินย.๗/๓๔๙/๑๖๔;
- พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลาน์กลับใจหมู่ภิกษุศิษย์พระเทวทัตด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์ที่ควบด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ -วินย. ๗/๓๙๔/๑๙๘;
- พระมหกะบันดาลให้มีลมเย็น แดดอ่อน และฝน ช่วยพระเถระที่กำลังเดินยามร้อนจัด จิตตคฤหบดีเห็นจึงขอให้ทำฤทธิ์ให้ดู และท่านได้บันดาลให้เกิดไฟ - ส.สพ.๑๘/๕๕๖/๓๕๗;
- พระมหาโมคคัลลาน์บันดาลให้เวชยันตปราสาทสิ้นสะเกือนเพื่อเตือนสำนึกให้พระอินทร์ไม่มัวเมาประมาท ม.มู. ๑๒/๔๓๗ /๔๖๘;

- พระมหาโมคคัลลาน์บันดาลให้มีคารมาตุปราสาท สิ้นสะเทือนเพื่อเตือนสำนึกของพวกภิกษุผู้จัดจ้านฟุ้งเฟ้อ - ส.ม. ๑๙/ ๑๑๕๕/๓๔๖;

- พระอภิกุสาวกของพระสิขีพุทธเจ้าแสดงธรรมโดยไม่ให้ คนเห็นตัว ให้เสียงได้ยินไปได้พันโลกธาตุ - ส.ส.๑๕/๖๑๖/๒๒๙; ปจ.ต.ก.๒๐/๕๒๐/๒๙๑; ขุ.ปฎิ.๓๑/๖๘๖/๕๙๖;

ส่วนเรื่องที่เล่าในอรรถกถามีมากมาย เช่น

- พระจุลลันถกบันดาลให้เห็นตัวท่านเป็นพันองค์ - อ.อ. ๑/๒๒๘,๒๓๕; อ.อ.๒/๗๔; วิสุทฺธิ.๒/๒๑๙ (อิงบาลี ขุ.ปฎิ. ๓๑/ ๖๘๕/๕๙๒);

- พระมหาโมคคัลลาน์ทรมานนันทปนนันทนาคราช -ชา.อ. ๗/๓๕๖; วิสุทฺธิ.๒/๒๓๓;

- พระปณณะช่วยพ่อค้าชาวเรือจากการทำร้ายของ อมนุษย์ - ม.อ.๓/๗๓๑-๔ (เพิ่มความจากปุณโณวาทสูตร, ม.อ. ๑๔/๗๖๔/๔๘๕ และมีเรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จสุนาปรันตชนบท เป็นที่มาของพระพุทธรูป ๒ แห่ง);

- สามเณรสังกัจจะช่วยภิกษุ ๓๐ รูปโดยอาสาให้ใจจับตัว ไปบูชาอัญญาแทน และกลับใจใจได้หมด - อ.อ.๔/๑๑๑;

- สุมณสามเณรปราบพญานาค - อ.อ.๘/๘๙;

- พระสุนทรสมุทระเหาะหนีหญิงนางโลม - อ.อ.๘/๑๕๒;๗๙

เรื่องฤทธิ์ของคนอื่น มีมาในบาลีบ้างบางแห่ง เช่น

- พรหมสัมมาทิฏฐิธรรมานพรหมมิจฉาทิฏฐิ - ส.ส.๑๕/๕๘๖/๒๑๕;

- ฤาษีชื่อโรหิตัสสะมีฤทธิ์เห็นเวหาด้วยความเร็วดังว่าอย่างเท่าเดียวก็ข้ามมหาสมุทรไปแล้ว เหาะไปตลอด ๑๐๐ ปีไม่หยุดเลย ก็ไม่ถึงที่สุดโลก ตายเสียก่อน - ส.ส.๑๕/๒๙๗/๘๘; อญ.จตุกก.๒๑/๔๕/๖๑;

- พระอินทร์แปลงเป็นช่างผูกมาถวายเป็นบิดนพบาทแก่พระมหากัสสป - ชุ.อ.๒๕/๘๐/๑๕๕;

ส่วนในอรรถกถามีเรื่องมากมาย โดยมากเป็นการกระทำของเทวดา ยักษ์ วิญญาณ ฤาษี ดาบสต่างๆ ผู้มีบทบาทมากท่านหนึ่งคือพระอินทร์ ซึ่งมักแปลงกายบ้าง ไม่แปลงกายบ้าง ลงมาช่วยคนดีบ้าง ทดสอบความดีของคนดีบ้าง ดังเช่นแปลงเป็นหนูมากัดเชือกรัศครรรภ์ปลอมของนางจิตฺตมาถวิกา - ธ.อ.๖/๔๕; ชา.อ.๖/๑๓๐; อิติ.อ.๑๑๓ และพบได้ทั่วไปในอรรถกถาชาดก ;

นอกจากนั้นมีกล่าวถึงเป็นกลาง มิใช่เป็นเหตุการณ์เฉพาะครั้งเฉพาะคราว เช่น

- เป็นเหตุหนึ่งของแผ่นดินไหว - ที.ม.๑๐/๙๘/๑๒๖;
- แสดงความสำคัญของมโนกรรม - ม.ม.๑๓/๗๐/๖๓;
- เหตุให้อริษฐานต้นไม้เป็นดินก็ได้ เป็นน้ำก็ได้ เป็นต้น - อญ.จตุกก.๒๒/๓๑๔/๓๘๐ ;

- กล่าวถึงคนที่เป็นโลกาธิปไตยเร่งปฏิบัติธรรม เพราะกลัวว่าสมณพรหมณ์และเทวดาผู้มีฤทธิ์จะล้วงรู้จิตของตน - อญ.ติก.๒๐/๔๗๙/๑๘๘

บันทึกที่ ๒ :

การช่วยเหลือและการแก้สิ่งของพระอินทร์

การช่วยเหลือของพระอินทร์นั้น ดูเหมือนจะมีไม่เกิดจากเพียงคุณธรรมเท่านั้น แต่แทบจะถือเป็นหน้าที่ทีเดียวเพราะมีข้อกำหนดกำกับอยู่ด้วย คือ การที่อาสน์หรืออนเป็นสัญญาณเตือนเรื่องอาสน์หรืออนนี้ก็มักจะเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงถึงช่วงต่อของความเปลี่ยนแปลงจากการถูกบีบคั้นด้วยแรงตบะหรือการบำเพ็ญพรตแบบเก่า หันมาเน้นในแง่ที่คุณธรรมความดีของคนเป็นแรงเร้าแทน และพระอินทร์ในระยะช่วงต่อนี้ ก็ยังเกี่ยวข้องกับพลังบีบบังคับที่เกิดจากตบะแบบเก่าอยู่ด้วย ในสถานการณ์บีบบังคับแบบเก่านั้น การปฏิบัติของพระอินทร์ก็มักจะเป็นไปในรูปของการแข่งขัน ซึ่งขัดแย้งอำนาจกับมนุษย์แบบโลกๆ ที่ติดมากับระบบเก่า เช่น พยายามหาทางทำลายตบะของมนุษย์เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ชัดว่าไม่ใช่วิธีการแห่งคุณธรรมตามคติของพระพุทธศาสนา (เช่น โลมสกัสสปชาดก, ชา.อ.๕/๓๘๐; อลัมพุสาชาดก, ชา.อ.๗/๓๙๖; นพินิกาชาดก, ชา.อ.๘/๑) ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปมากบ้างน้อยบ้างมีมากมายหลายเรื่องเช่นใน

- มหาสุวรรณชาดก, ชา.อ.๕/๓๕๑;
- กัณหาชาดก, ชา.อ.๕/๔๒๙;
- อภิตติชาดก, ชา.อ.๖/๑๙๗;

- สุธุจิชาดก, ชา.อ.๖/๓๐๕;
- สิวีราชชาดก, ชา.อ.๗/๓๗;
- สัมพุลชาดก, ชา.อ.๗/๓๐๒;
- กุสชาดก, ชา.อ.๘/๑๓๓;
- เตมียชาดก, ชา.อ.๙/๒;
- เวสันดรชาดก, ชา.อ.๑๐/๔๕๙;
- เรื่องพระจักขุบาล, ธ.อ.๑/๑๖;
- เรื่องสามเณร, ธ.อ.๘/๑๒๙ ฯลฯ

อนึ่ง พึงสังเกตด้วยว่า ตามเรื่องในชาดกเหล่านี้ เมื่อพระอินทร์จะช่วยนั้น มิใช่จะช่วยง่าย ๆ โดยมากมักจะมีบททดลองก่อน เพื่อทดสอบว่ามนุษย์ที่ทำดีนั้น มีความแน่วแน่มั่นคงในความดีนั้น แท้จริงหรือไม่ อีกเรื่องหนึ่งที่ถือว่าแสดงคติพุทธศาสนาอย่างสำคัญ จัดเข้าในทศชาติ คือมหาชนกชาดก ตามเรื่องว่า เมื่อเรือแตกกลางทะเล คนทั้งหลายหวาดกลัว ร้องไห้วอนให้เทวดาต่างๆ พระโพธิสัตว์ผู้เดียว ไม่ร้องไห้ ไม่คร่ำครวญ ไม่วอนไหว้เทวดา คิดการต่างๆ ตามเหตุผล และเพียรพยายามสุดกำลัง ในที่สุดมณีเมขลา เทพธิดารักษาสมุทรมาช่วยเองตามหน้าที่ของเทวดา (ชา.อ.๙/ ๕๙)

อนึ่ง นอกจากตรวจดูเองแล้ว พระอินทร์ยังมีท้าวโลกบาล เป็นผู้ช่วย คอยส่งบริวารมาตรวจดูความประพฤติของชาวโลกไป รายงานให้ทราบด้วย (อง.ติก.๒๐/๔๗๖/๑๘๐; อง.อ.๒/๑๕๖).

บันทึกที่ ๓ :

สังกิริยา ทางออกที่ดีที่สุดสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล

สำหรับชาวพุทธในระยยะพัฒนาขั้นต้น ผู้ยังหวัง หรือยังมี
 เยื่อใยที่ตัดไม่ค่อยขาดในเรื่องแรงดลบันดาลหรืออำนาจอัศจรรย์
 ต่างๆ ประเพณีพุทธแต่เดิมมายังมีวิธีปฏิบัติที่เป็นทางออกให้อีก
 อย่างหนึ่ง คือ "สังกิริยา" แปลว่า การกระทำสัจจะ หมายถึงการ
 อ้างพลังสัจจะหรือการอ้างเอาความจริงเป็นพลังบันดาล คือยก
 เอาคุณธรรมที่ตนได้ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญมาหรือมีอยู่ตามความ
 จริง หรือแม้แต่สภาพของตนเองที่เป็นอยู่จริงในเวลานั้น ขึ้นมาอ้าง
 เป็นพลังอำนาจสำหรับขจัดปัดเป่าภัยอันตรายที่ได้ประสบในเมื่อ
 หมดทางแก้ไขอย่างอื่น วิธีการนี้ไม่กระทบระเทือนเสียหายต่อ
 ความเพียรพยายาม และไม่เป็นการขอร้องวิงวอนต่ออำนาจดล
 บันดาลจากภายนอกอย่างใดๆ ตรงข้าม กลับเป็นการเสริมย้า
 ความมั่นใจในคุณธรรมและความเพียรพยายามของตน และทำให้
 มีกำลังใจเข้มแข็งยิ่งขึ้น อีกทั้งไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับวัตถุหรือพิธีที่จะ
 เป็นช่องทางให้ขยายกลายรูปพื้นเผื่อออกไปได้

สังกิริยาพบบอ่ยในคัมภีร์พุทธศาสนารุ่นอรรถกถาเฉพาะ
 อย่างยิ่งชาดก นับเป็นวิธีปฏิบัติที่ใกล้จะถึงความเป็นพุทธอย่าง
 แท้จริง ดังหลักฐาน (หลายเรื่องมีลักษณะน่าจะเหลือเชื่อ แต่คง
 เป็นธรรมดาของวรรณคดี);

- พิสูจน์ความเป็นลูก ชา.อ./๑/๒๐๖;
 - ทำให้ต้นอ้อกลวง เพื่อช่วยฝูงลิงให้ดื่มน้ำได้โดยปลอดภัย
- ชา.อ.๑/๒๕๙, ม.อ.๓/๑๖๙;
- ลูกนกขอให้ตนพ่นภัยไฟป่า ชา.อ.๑/๓๑๙;
 - ช่วยให้ชนะสกา - ชา.อ.๒/๘๗;
 - ให้เด็กหายจากพิษงู - ชา.อ.๕/๔๖๐;
 - ให้เรือพ่นภัยจากทะเลร้าย ชา.อ.๖/๗๓;
 - ให้ประธานกพ้นจากที่กักขัง - ชา.อ.๖/๓๓๖;
 - บริจาคพระเนตรแล้ว กลับมีพระเนตรขึ้นใหม่ - ชา.อ.๗/๔๘ (อ้างใน มลินุท. ๑๗๐);
 - ให้ผู้ไปสละชีวิตแทนบิดาปลอดภัย (มีแง่อิงเทวดาบ้าง) - ชา.อ.๗/๒๑๒;
- อ้างความซื่อสัตย์ต่อสามี ทำให้สามีหายจากโรคเรื้อน - ชา.อ.๗/๓๑๑;
- พระมเหสีขอให้มโหรี - ชา.อ. ๙/๒;
 - ให้พ้นจากการจองจำเพราะถูกใส่ความ - ชา.อ.๙/๕๔;
 - ให้ลูกหายจากพิษลูกศร - ชา.อ. ๙/๑๕๒;
 - ให้สวามีที่กำลังจะถูกฆูชายัญพ่นภัย - ชา.อ.๑๐/๑๓๓;
 - นางโสภณีนีให้แม่คงคาไหลกลับ - มลินุท.๑๗๓;
 - พระเจ้าอโศกของกัณหาโพธิโดยไม่ต้องตัด - วินย.อ.๑/๙๕;

- ให้พ้นจากการถูกลงโทษให้ช่างเหยียบบินในกรณีถูกไล่ความว่าเป็นโจร - ที.อ.๒/๔๑๒; (แต่ ชา.อ.๑/๓๐๑ ว่าเป็นอานูภาพแห่งเมตตา) ;

- ลูกอึ้งใจจริงของแม่ให้พ้นภัยควายป่าได้ - ม.อ.๑/๒๗๖; สั.อ.๒/๑๘๖; สงฺคณิ อ. ๑๘๕;

- องคฺฤมิมาลประสงคฺความสวัสดิแก่หญิงกรรมแก่ - ม.อ.๓/๓๑๓ (อ้างบาลี ม.ม.๑๓/ ๕๓๑/๔๘๕) ;

- ราชามหาภักปิณะข้ามแม่น้ำด้วยม้า - สั.อ.๒/๒๙๙; อญ.อ.๑/๓๔๘;

- พระราชเทวีทำอย่างมหาภักปิณะ - ธ.อ.๔/๔๙๑;

- เสี่ยงดอกไม้ไปบูชาและนิมนต์พระพุทธเจ้า - อญ.อ.๑/๒๘๘;

- ให้ลูกหายจากพิษงู - อญ.อ.๒/๑๗๖;

- ทำให้สามีหายป่วย อญ.อ.๓/๑๑๗ (แต่บาลีว่าหายเพราะฟังโอวาทของภรรยา - อญ.จกฺก.๒๒/๒๘๗/๓๓๒);

- เสี่ยงทายว่ามีทักษิณบุญคุณหรือไม่ - อญ.อ.๓/๓๔๑;

มีข้อที่ควรเสนอไว้ช่วยกันพิจารณาอย่างหนึ่งว่า บางทีประเพณีการทำสังคีรียา อาจเป็นเครื่องแสดงอย่างหนึ่งว่าจริยธรรมยังมั่นคงแข็งแรงอยู่ในสังคมหรือไม่ การเสื่อมไปของประเพณีสังคีรียาอาจแสดงถึงความเสื่อมถอยอ่อนแอลงในทางจริยธรรม เพราะในเมื่อไม่มีคุณธรรมที่จะตั้งให้เกิดความมั่นใจว่าตนเอง ก็ต้องหันกลับไปอ้างและวิงวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีเทวฤทธิ์เป็น

ต้น คงเป็นด้วยเหตุนี้การกระทำตามระบบเดิม เช่น การบนบาน การวิงวอน การสาปแช่ง การสวดสาบานผสมสาป (การสวดสาบานตามความหมายเดิมล้วนๆ เป็นเพียงคำมั่น แต่ที่ทำกันมาก มีการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสาปแช่งด้วยว่า ถ้าทำหรือไม่ทำอย่างนั้น ขอให้ประสบผลร้ายอย่างนั้นๆ) จึงยืนยงและแพร่หลายกว่า.

บันทึกที่ ๔ :

พรพุทฺธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา

คติพระพุทฺธศาสนาเกี่ยวกับเทวดานี้ เมื่อปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยความเข้าใจ ก็ทำให้ชาวพุทฺธอยู่ร่วมกันได้ด้วยดีกับผู้ที่ยังนับถือเทพเจ้า พร้อมทั้งสามารถรักษาหลักการของตนไว้ได้ด้วย อย่างไรก็ตาม บางท่านสังเกตว่าท่าทีเช่นนี้ทำให้พระพุทฺธศาสนาเสียเปรียบ เพราะคนทั่วไปมีความโน้มเอียงในทางที่จะไม่มั่นใจตนเอง และคร่ำครึที่จะคิดเหตุผล จึงมักถูกดึงลงไปสู่ลัทธิไหว้วอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอฤกษ์ดีลบนัดลได้งาย ข้อนี้อาจเป็นจุดอ่อนที่พิจารณากันไปได้ต่างๆ แต่ปัญหาน่าจะอยู่ที่ว่า เราได้ยกเอาขอบเขตที่ท่านวางไว้ขึ้นมาปฏิบัติกันหรือเปล่า และคอยย้ำความเข้าใจที่ถูกต้องกันไว้หรือไม่ ยิ่งถ้ารู้ตัวว่ามีจุดอ่อนอยู่แล้วก็ควรจะยิ่งระมัดระวังรักษาหลักการให้แข็งขันยิ่งขึ้น มองอย่างหนึ่งเหมือนกับพูดว่า ชาวพุทฺธฝ่ายชาวบ้านจะไปนับถือกราบไหว้ยกย่อง (แต่ไม่ใช่อ้อนวอนหรือมัวสุม) เทพเจ้ากับเขาอย่างไรก็ได้ แต่นับถือให้สูงกว่าความสามารถของมนุษย์ที่ตนมีอยู่ก็แล้วกัน เทวดาจะสูงเท่าใดก็ได้ แต่ที่สูงสุดนั้นคือมนุษย์ คือท่านผู้เป็นศาสดาของเทวะและมนุษย์ทั้งหลาย หรือถ้าไม่คล่องใจที่จะนึกถึงภาพเทพเจ้าที่ตนเคยเคารพเทิดทูนมากราบไหว้มนุษย์ ก็อาจจะมองมนุษย์ผู้สูงสุดใหม่อีกแนวหนึ่งว่า เป็นผู้ได้พัฒนาตนจนถึงภาวะสูงสุดพ้นไปแล้วทั้งจากความเป็นเทพเจ้าและความเป็น

มนุษย์ โดยขอให้พิจารณาพุทธพจน์ดังต่อไปนี้ (ข้อความมีลักษณะเล่นถ้อยคำ จึงแปลรักษาสำนวนเพื่อผู้ศึกษามีโอกาสพิจารณา)

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จพุทธดำเนินทางไกล พราหมณ์ผู้หนึ่งได้เดินทางไกลทางเดียวกับพระองค์ มองเห็นรูปจักรที่รอยพระบาทแล้วมีความอัศจรรย์ใจ ครั้นพระองค์เสด็จลงไปประทับนั่งพักที่โคนไม้ต้นหนึ่งข้างทาง พราหมณ์เดินตามรอยพระบาทมา มองเห็นพุทธลักษณะการที่ประทับนั่งสงบลึกซึ้งที่น่าเลื่อมใสยิ่งนัก จึงเข้าไปเฝ้าแล้วทูลถามว่า "ท่านผู้เจริญคงจักเป็นเทพเจ้า" พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "แน่ะพราหมณ์ เทพเจ้าเราก็จักไม่เป็น" ทูลถามต่อไปว่า "ท่านผู้เจริญคงจักเป็นคนธรรพ์" ตรัสตอบว่า "คนธรรพ์เราก็จักไม่เป็น" "ท่านผู้เจริญคงจักเป็นยักษ์" "ยักษ์เราก็จักไม่เป็น" "ท่านผู้เจริญคงจักเป็นมนุษย์" "มนุษย์เราก็จักไม่เป็น" ทูลถามว่า "เมื่อถามว่าท่านผู้เจริญคงจักเป็นเทพ ท่านก็กล่าวว่าเทพเราก็จักไม่เป็น เมื่อถามว่าท่านผู้เจริญคงจักเป็นคนธรรพ์... เป็นยักษ์... เป็นมนุษย์ ท่านก็กล่าวว่า จักไม่เป็น เมื่อเช่นนั้นท่านผู้เจริญจะเป็นใครกันเล่า" ตรัสตอบว่า "นี่แน่ะพราหมณ์ อาสวะเหล่าใดที่เมื่อยังละไม่ได้จะเป็นเหตุให้เราเป็นเทพเจ้า. เป็นคนธรรพ์ ... เป็นยักษ์... เป็นมนุษย์ อาสวะเหล่านั้นเราละได้แล้ว ถอนรากเสียแล้วหมดสิ้น ไม่มีทางเกิดขึ้นได้อีกต่อไป เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุนนทริก เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ แต่ตั้งอยู่พ้นน้ำ ไม่ถูกน้ำฉาบติด ฉนฺได เราก็จนฺนนั้นเหมือนกัน เกิดในโลก เติบโตขึ้นในโลก แต่เป็นอยู่เหนือโลก ไม่ติดกัวด้วยโลก ฉนฺนนั้น; นี่แน่ะพราหมณ์ จงถือเราว่าเป็น 'พุทธ' เกิด" (อง.จตุกก.๒๑/๓๖/๔๘)

เชิงอรรถ

- ๑ น โสเธนุติ มจจุ อวิดิณฺณกงฺขั (ขุ.สุ.๒๕/๓๑๕/๓๗๔)
- ๒ หลักข้อนี้ รวมอยู่ในเกณฑ์วินิจฉัยความหมายและคุณค่าของ พุทธธรรม ซึ่งเป็นอีกบทหนึ่งต่างหากในหนังสือพุทธธรรมฉบับ สมบูรณ์
- ๓ ที.ปา.๑๑/๒-๓/๓-๔; พึงเทียบกับพุทธพจน์ที่แสดงสิ่งที่ทรง พยากรณ์และไม่ทรงพยากรณ์ ใน ม.ม.๑๓/๑๕๐-๑๕๒/๑๔๗- ๑๕๓ ด้วย
- ๔ ขุ.สุ.๒๕/๓๑๕/๓๗๔ (คำว่า การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็น เทวดานั้น แปลตาม สุตต.อ.๒/๖๖ รูปศัพท์เป็น อมรา ถ้าแปล ตามรูปศัพท์ ก็ได้รับความเพียงว่า เทวดาทั้งหลาย ก็ดี)
- ๕ คำชี้แจงเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ ในฐานะเป็นอภิญาญา พร้อม ทั้งหลักฐานอ้างอิงทั้งหลาย ได้แสดงไว้แล้วอย่างมากมายใน ตอนก่อน ๆ
- ๖ ที.สี.๙/๓๓๙-๓๔๒/๒๗๓-๖; ที.ปา.๑๑/๒๒๘/๒๓๒; อัง.ติก. ๒๐/๕๐๐/๒๑๗; ขุ.ปฎิ.๓๑/๗๑๘-๗๒๑/๖๑๖-๘
- ๗ ดู เกวัญภูษิตูร, ที.สี.๙/๓๓๘-๓๕๐/๒๗๓-๒๘๓
- ๘ ดู อัง.ติก.๒๐/๕๐๐/๒๑๗-๒๒๐
- ๙ ที.ปา.๑๑/๙๐/๑๒๒; อธิบายใน ขุ.ปฎิ.๓๑/๖๙๐/๕๙๙
- ๑๐ ดู วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติเช่นนี้ใน อัง.ปญจก.๒๒/๑๔๔ / ๑๘๙; ฤทธิ์ประเภทนี้เป็นพวกเมตตาดำใจโตวิมุตติ ซึ่งถึงขั้นเป็น สุภาวิโมกข์ เกิดจากเจริญโพชฌงค์ประกอบด้วยเมตตาก็ได้ (ส

- °.ม.๑๙/๕๙๗/๑๖๔); เป็นผลของการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็ได้ (สั.ม.๑๙/๑๒๕๓-๑๒๖๒/๓๗๖-๙); เป็นผลของการเจริญสมาธิก็ได้ (สั.ม.๑๙/๑๓๓๒-๖/๔๐๑-๓); บางแห่งเรียกผู้ปฏิบัติได้เช่นนี้ว่าอริยชนผู้เจริญอินทรีย์แล้ว (ม.อุ.๑๔/๘๖๓/๕๔๖)
- ๑๑ วินย.๗/๓๓/๑๖; อรรถกถาอธิบายว่า ทรงห้ามแต่วิกุพพนฤทธิ (ฤทธิ์ผันแปร คือเปลี่ยนจากรูปร่างปกติ เช่น แปลงตัวเป็นต่างๆ เนมิตให้เห็นสิ่งต่าง ๆ พุดแต่ไม่เห็นตัว ให้เห็นตัวท่อนเดียว เป็นต้น) ไม่ห้ามอริยฐานฤทธิ (เช่น อริยฐานตัวเป็นหลายคน เดินน้ำ ดำดิน เป็นต้น) ดู วินย.ป.๓/๓๓๗ แต่คำอธิบายนี้ดูไม่น่านิยม
- ๑๒ ชุ.ปฏิ.๓๑/๗๑๘-๗๒๒/๖๑๖-๖๒๐
- ๑๓ ปง.ติก.๒๐/๕๘๔/๓๗๕; ปง.ทสก.๒๔/๒๑๗/๓๕๓
- ๑๔ อิทิมทะ (เป็นพวกเดียวกับเมาความรู้ เมาศีล เมาฌาน เป็นต้น) ดู ปภ.วิ.๓๕/๘๔๙/๔๖๘)
- ๑๕ วิสุทธ.๑/๑๑๒,๑๒๒
- ๑๖ แต่อย่าลืมนะว่า การตั้งใจใช้ความประพฤตีสีลและวัตรเป็นเครื่องชักจูงผูกหมุ่นไว้กับตน เพื่อผลในทางชื่อเสียง ความยกย่องสรรเสริญ หรือลาภ ก็เป็นสิ่งที่พระพุทธรเจ้าทรงติเตียนมากเช่นเดียวกัน
- ๑๗ ของหลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจลึกลับนั้น รวมถึงสิ่งที่ท่านเรียกว่า ตีรัจฉานวิชาบางอย่างด้วย (ตีรัจฉานวิชา คือ วิชาที่ขวางต่อทางสวรรคณิพพาน หรือวิชาภายนอกที่ไม่เข้ากับจุดหมายของพระศาสนา โดยมากเป็นวิชาจำพวกการทำนายทายทัก และ

การรักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งจะจัดเป็นความบกพร่องเสียหายในด้านศีล หากภิกษุนำมาใช้เป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพหรือหาลาภสักการะ *ติรัจฉานวิชา* เป็นคนละอย่างกันกับอิทธิปาฏิหาริย์, *ติรัจฉานวิชา* มาใน ที.สี.๙/๑๙-๒๕/๑๑-๑๕ และกล่าวซ้ำไว้อีกหลายสูตรในพระไตรปิฎกเล่ม ๙ นั้น, มีลักษณะทห้ามเรียนห้ามสอนใน วินย.๓/๓๒๒/๑๗๗; ๗/๑๘๔/๗๑ อธิบายใน ที.ป.๑/๑๒๑; นิท.ป.๒/๑๑๗ เป็นต้น)

๑๘ ออย่าลืมว่า หลักฟังตนเอง เป็นตัวของตัวเอง นี้ ท่านให้สมดุลย์ด้วยหลักการเคารพ หรือคารวธรรม ที่กล่าวแล้วในตอนก่อน และฟังสังเกตว่า ผู้เป็นอิสระแล้วอย่างแท้จริง กลับเป็นผู้เชื่อฟังคำสั่ง มีวินัยอย่างยิ่ง (การเชื่อฟังกับความเชื่อที่เรียกว่าศรัทธามีแ่งต่างกัน การเชื่อฟังหรือปฏิบัติตามคำสั่งอย่างมีวินัยนั้นเกิดจากศรัทธาอย่างหนึ่ง เกิดจากปัญญาอย่างหนึ่ง พระอรหันต์ปฏิบัติตามคำสั่ง รักษาระเบียบวินัยด้วยปัญญา).

๑๙ อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์ ดู *บันทึกพิเศษท้ายบท*

๒๐ *อามิสฤทธิ* (ความสำเร็จหรือความรุ่งเรืองทางวัตถุ, วัตถุรุ่งเรืองหรือวัตถุเป็นแรงบันดาลใจ) และ *ธรรมฤทธิ* (ความสำเร็จหรือความรุ่งเรืองแห่งธรรม, ธรรมรุ่งเรือง หรือธรรมเป็นแรงบันดาลใจ) มาใน อง.ทุก.๒๐/๔๐๓/๑๑๗; อนึ่ง ความมีรูปโฉมงาม ผิวพรรณผุดผ่อง ความมีอายุยืน ความมีสุขภาพดี ความมีเสน่ห์ผู้คนชอบชมอยู่ใกล้ ก็เรียกว่าเป็นฤทธิเช่นกัน (ดู ที.ม.๑๐/๑๗๑/ ๒๐๔; ม.ปุ.๑๔/๔๙๖/๓๓๐)

- ๒๑ ที่.ส.๙/๓๔๓/๒๗๗ และ ส.ส.๑๕/๒๙๗/๘๘; บง.จตุกก.๒๑/
๔๕/๖๑ (เคยอ้างแล้วทั้งสองเรื่อง)
- ๒๒ วินย.๗/๓๕๐/๑๖๔ (เคยอ้างแล้ว); อย่างไรก็ตามก็ดี ถ้าความคิดร้าย
รุนแรงขึ้น ฤทธิ์ก็เสื่อมได้ เพราะฤทธิ์ต้องอาศัยฌานสมาบัติ
เป็นฐาน และผู้จะเข้าฌานสมาบัติได้ ต้องทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่อง
ใส ปราศจากนิวรณ์.
- ๒๓ คำว่าเทวดา หรือเทพ ใช้คลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย โดย
แบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาวจร (ผู้ยังเกี่ยวข้องกับกาม บางที
เรียกว่า ฌกามาพจรสวรรค์ หรือสวรรค์ชั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับ
กาม ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต
นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี) ต่อจากนั้นมีเทพชั้นรูปาว
จร (รูปพรหม) ๑๖ ชั้น และสูงสุดมีเทพชั้นอรูปาวจร (อรูป
พรหม) (ดู สงคห.๒๙ เป็นต้น)
- ๒๔ ดู บง.นวก.๒๓/๒๒๕/๔๐๙
- ๒๕ ขุ.อิตติ.๒๕/๒๖๑-๒/๒๘๙-๒๙๐.
- ๒๖ บง.อญจก.๒๓/๑๑๙/๒๒๙
- ๒๗ ดู คำ บง.อ.๓/๓๔๕
- ๒๘ อบายภูมิมิ มี ๔ คือ นรก ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย (ขุ.อิตติ.
๒๕/๒๗๓/๓๐๑ เป็นต้น).
- ๒๙ ใน บง.อญจก.๒๓/๑๖๑/๓๑๔ มีพุทธพจน์ว่า ต่อเมื่อ
พระพุทธเจ้าทรงมีอิทธิเวทย์ญาณทัสสนะครบ ๘ ปริวัฏฐิ (รอบทั้ง
๘ ด้านคือ ๑. จำโอภาสได้ ๒. เห็นรูปทั้งหลาย ๓. สนทนากัน
ได้กับเทวดาเหล่านั้น ๔. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมาจากเทพนิกาย

ไไหน ๕. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นจุดิจากที่นี้ไปเกิดที่นั่นด้วยวิบาก
 ของกรรมใด ๖. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอาหารอย่างไร เสวยสุข
 ทุกข์อย่างไร ๆ ๗. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอายุยืนยาวเท่าใด ๘.
 (รู้ว่าพระองค์เคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่านั้นหรือไม่) จึงจะทรง
 ปฏิญาณได้ว่าทรงบรรลุลแล้วซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ, อธิ
 เทวญาณทัสสนะนี้จะแปลว่า ญาณทัสสนะของพระเจ้า
 เห็นอกว่าเทพ หรือญาณทัสสนะที่ทำให้ทรงเป็นผู้เห็นอกว่า
 เทพ (เทียบคำแปลกับ ชุ.จ.๓๐/๖๕๔/๓๑๒; นิท.ป.๒/๓๒๘
 สุตต.ป.๒/๕๓๐) เพราะทำให้ทรงรู้จักเทวดาดียิ่งกว่าที่พวก
 เทวดารู้จักตนเอง (เช่นพระพรหมไม่รู้อายุของตน จึงเข้าใจ
 ตนเองผิดว่าไม่เกิดไม่ตาย) อธิเทวญาณทัสสนะนี้ เป็นส่วนหนึ่ง
 ของทิพยจักขุ (ดู ม.ป. ๓/๓๐๕) จึงเป็นคุณสมบัติจำเป็นอย่าง
 หนึ่งสำหรับความเป็นสัมมาสัมพุทธะ เช่นเดียวกับตถาคตพล
 ญาณข้ออื่น ๆ แต่ไม่จำเป็นสำหรับการบรรลุลอรรหัตตผลหรือ
 นิพพาน (แต่เดิมมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ความนับถือเทวดา
 เป็นของสามัญและฝังรากลึก ดังนั้น การจะแสดงความ
 ประเสริฐของมนุษย์ได้ก็ต้องให้เห็นว่ามนุษย์สามารถจะทำตน
 ให้เห็นอกว่าเทวดาได้อย่างไร).

^{๓๐} ส.ส. ๑๕/๕๘๖/๒๑๕

^{๓๑} ม.ม. ๑๒/๔๓๗/๔๖๘

^{๓๒} ส.ส. ๑๕/๘๖๔/๓๒๒

^{๓๓} โลกมนุษย์ไม่สะอาดมีกลิ่นเป็นที่รังเกียจแก่เทวดา (ดู ที.ม. ๑๐/
 ๓๐๖/๓๖๒; ชุท.ทก.ป. ๑๒๙; สุตต.ป. ๒/๘๖)

- ๓๔ พุ.ชา.๒๗/๕๐๕/๑๒๘; ชา.ป.๔/๒๒๗-๒๓๔
- ๓๕ ฎ.ป.๕/๑๐; ชา.ป.๑/๓๓๙
- ๓๖ ดู เรื่องพระโกณฑธาน, ปจ.ป.๑/๒๘๔; ฎ.ป.๕/๔๗
- ๓๗ เช่น พุททก.ป.๒๖๑; สุตต.ป.๑/๒๔๖; ฎ.ป.๒/๑๒๘
- ๓๘ เช่น ปัพภารวาสีตีสสเถรวัตถุ, ฎ.ป.๘/๑๒๓
- ๓๙ ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า จะพูดไปตามเรื่องราวในคัมภีร์ ไม่แปลความหมายทางนามธรรม
- ๔๐ เขตอำนาจของมาร เรียกว่า มารโยย (มารเธยฺย); ดู ม.ป.๑/๔๕; สุตต.ป.๑/๕๔
- ๔๑ ดู ชา.ป.๑/๑๑๓; พุทท.ป.๕๒๑
- ๔๒ ดู ม.ม.๑๒/๕๕๖/๕๙๗
- ๔๓ ปจ.จตุกก.๒๑/๑๕/๒๒
- ๔๔ ดู พุ.อิตติ.๒๕/๒๖๐/๒๘๘; พุ.เถรี.๒๖/๓๗๙/๓๕๙; พุ.เถรี.๒๖/๔๗๑/๔๘๙
- ๔๕ การช่วยและการแก้ล้างของพระอินทร์ ดู บันทีกพิเศษท้ายบท
- ๔๖ เทียบกับสภาพปัจจุบัน น่าสังเกตว่า มนุษย์ในบัดนี้ดูเหมือนจะหนักในการอ่อนน้อมมาก ถ้าเพียรพยายามก่อนจึงอ่อนน้อมก็พอทำเนา แต่ที่มีมาก กลับเป็นว่า ตนไม่ได้พากเพียรอะไร ก็ไปบวงสรวงอ่อนน้อมเทวดา ส่วนเทวดาเล่าก็รอการอ่อนน้อมก่อนจึงมา และใครอ่อนน้อมก็มาช่วยคนนั้น ไม่ต้องคำนึงว่าเขาทำดีหรือไม่ ที่จะทดลองทดสอบความดีก่อนเป็นอันไม่ต้องพูดถึง ถ้าเป็นอย่างนี้ ลองมาทายกันว่า เทวดาที่ลงมาจะเป็นเทวดาแบบไหน น่าเกรงใจไหมว่า เทวดาใฝ่ลาภ และเทวดาสวมรอยจะ

มากันมาก หรือไม่ก็เทวดาใจอ่อน ที่มีวมาขลุกขลุ่ยกับมนุษย์ จนพาเสียไปด้วยกัน

๔๗ ถ้าจะให้ถูกแท้ ควรว่า "การเพียรพยายามทำดี เป็นคุณธรรม ของมนุษย์ การช่วยเหลือคนทำดีเป็นคุณธรรมของสวรรค์" แต่ ใช้คำว่าหน้าที่ เพราะฟังง่ายและกำชับการปฏิบัติมากกว่า

๔๘ มีข้อสังเกตว่า ชาวไทยพุทธสมัยเก่า ที่เชื่อผีสางเทวดา เมื่อจะ ทำการใดที่อาจกระทบกระเทือนเทวดา เขาพูดว่าให้บอกกล่าว เทวดาหรือบอกกล่าวพระภูมิเจ้าที่ ข้อนี้อาจเป็นหลักฐานอย่าง หนึ่งที่แสดงถึงการปรับตัวเข้าสู่แนวทางของพระพุทธศาสนา เปลี่ยนจากการเซ่นสรวงสังเวยอย่างพราหมณ์ แต่การ บวงสรวงบนบาน กลับมาเฟื่องฟูใหม่ในสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าในเมื่อคนไม่เข้าใจท่าที่แบบพุทธต่อเทวดา ก็จึงมีแต่คน ๒ พวกเถียงกันอยู่คือ พวกว่าเทวดามี กับพวกว่า เทวดาไม่มี จะเถียงกันอย่างไรก็ตาม พวกที่เชื่อว่ามีก็ยังมีอยู่ และที่มากก็คือพวกที่ระแวงไว้ก่อนว่ามี พวกที่ว่ามีและระแวง ว่ามี ก็ไม่รู้วิธีปฏิบัติอย่างอื่นนอกจากการบวงสรวงอ้อนวอน ดั่งนั้น ทั้งที่มีการดูว่าให้เลิกบวงสรวงอ้อนวอนเทวดา แต่การ บวงสรวงอ้อนวอนบนบานนั้น ก็กลับยิ่งแพร่หลายออกงาม ยิ่งขึ้น ข้อสังเกตนี้จะจริงหรือไม่ขอให้ผู้มีโอกาสช่วยกัน ค้นคว้ามาบอกกันต่อไป.

๔๙ คำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ น่าจะเป็นคำที่คลุมเครือและกว้างเกินไป ใน บรรดาสิ่งของจำพวกนี้ ส่วนที่พอจะอ้างพุทธานุญาตได้คงจะมี แต่มงคลอย่างเดียว ดั่งนั้น ในวงการพุทธน่าจะจำกัดไม่ใช้คำ

ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้แต่คำว่ามงคล เพื่อชี้ดวงให้แคบเข้า และง่ายแก่การทะล่อมเข้าสู่ธรรม (แต่มงคลเอง เดียวนี้ ก็ใช้กันพว่).

๕๐ อง.ปญจก.๒๒/๑๗๕/๒๓๐

๕๑ วินย.๗/๑๒๐-๔/๔๖-๕๐; ม.ม.๑๓/๔๘๖/๔๔๐; อรรถกถา (วินย.อ.๓/๓๔๕; ม.อ.๓/๒๙๙; ธ.อ.๖/๓) ขยายความว่า เจ้าชายโพธิไม่ทรงมีโอรสหรือธิดา ได้ทรงให้ปลูลาดผ้าครั้งนั้น โดยตั้งความปรารถนาว่าถ้าจะทรงได้โอรสก็ขอให้พระพุทธรองค์ทรงเหยียบผ้านั้น พระพุทธรเจ้าทรงทราบว่าเจ้าชายจะไม่มีโอรสธิดาจึงไม่ทรงเหยียบ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุทั้งหลายเหยียบผืนผ้า เพราะทรงประสงค์จะอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในภายหลัง เพราะในพุทธกาลมีภิกษุที่รู้จักผู้อื่นอยู่มาก ภิกษุเหล่านั้นย่อมเหยียบหรือไม่เหยียบได้ตรงตามความคิดของชาวบ้านเจ้าของผ้านั้น แต่นานไปภิกษุหลังพุทธกาลทำไปโดยไม่รู้ไม่เข้าใจ ชาวบ้านก็จะติเตียนเอาว่าพระสมัยนี้ไม่เก่งเหมือนอย่างสมัยก่อน จึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นการช่วยคุ้มครองภิกษุรุ่นหลังทั้งหลาย และอธิบายต่อไปว่า ในกรณีที่หญิงแห้งไปแล้ว หรือมีครรภ์แก่ เขาขอเพื่อเป็นมงคลจึงเหยียบได้ ถ้าพิจารณาตามแนวของอรรถกถา อาจมองเห็นความต่อไปว่า กรณีของเจ้าชายโพธิเป็นการบนบานขอลูก จึงทรงบัญญัติไม่ให้เหยียบ ส่วนกรณีของหญิงแห้งบุตรเป็นการขอเพื่อเป็นสิริมงคลเท่านั้น จึงทรงอนุญาตให้เหยียบอย่างไรก็ดี ถ้าไม่ดูอรรถกถา พิจารณาอย่างพื้น ๆ ตามเรื่องในบาลี จะสันนิษฐานความได้ใหม่ที่ดูจะสมเหตุผลอยู่มากกว่า ที่

ไม่ทรงเหยียบผ้าที่วังของเจ้าชายโพธิ ก็เพราะทรงรักษามรรยาท พระองค์เสด็จมาถึงยังไม่ได้ล่างพระบาท จึงไม่ทรงเหยียบ เพราะไม่ประสงค์จะให้ผ้าเปื้อนสกปรก (มีอนุบัญญัติต่อไปด้วยว่า ถ้าภิกษุล้างเท้าแล้ว อนุญาตให้เหยียบได้) ส่วนกรณีของหญิงนั้นทรงยกเว้นให้ เพราะเขาขอรับรองโดยมีเหตุผลว่าต้องการมงคล.

^{๕๒} มงคล เป็นคนละอย่างกันกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ แต่นำมารวมไว้ในที่นี้ด้วย เพราะเมื่อพูดในทางปฏิบัติแล้วก็มีข้อพิจารณาคลายคลึงกัน เช่นในแง่ผลดีผลเสียและการวางท่าทีที่ถูกต้อง เป็นต้น; แต่ว่าโดยความหมาย อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเรื่องของความสามารถพิเศษของตัวผู้ทำอิทธิปาฏิหาริย์เอง ส่วนมงคลที่มีมาได้หลายแง่ เช่น อาจเชื่อว่าบุคคลหรือสิ่งที่ให้มงคลนี้ มีความศักดิ์สิทธิ์อิทธิานภาพหรืออำนาจพิเศษเป็นของตนเองก็ได้ อาจเชื่อว่าบุคคลหรือสิ่งนั้นเป็นสื่อหรือทางผ่านของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เร้นลับอยู่ต่างหากก็ได้ หรืออาจเชื่ออย่างประณีตขึ้นมาอีกว่า บุคคลหรือสิ่งนั้นทรงไว้ซึ่งคุณธรรมความดีงาม ความสุข ความบริสุทธิ์ จึงเกิดเป็นความศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นมงคลขึ้นมาในตัวเอง อย่างที่ชาวบ้านจำนวนมากเชื่อต่อพระสงฆ์เป็นต้นก็ได้; มงคลนี้มีส่วนไปเกี่ยวข้องกับอยู่ในเรื่อง ตีรัจฉานวิชาไม่น้อย (ตีรัจฉานวิชาเป็นคนละเรื่องกันกับอิทธิปาฏิหาริย์) เพราะคนเห็นตีรัจฉานวิชาบางอย่างเป็นแหล่งที่มาของมงคล ตีรัจฉานวิชานั้นถ้าภิกษุใช้เป็นเครื่อง

เลี้ยงชีพแสวงหาลาภ ก็เป็นมิชฉาชีพ จัดเป็นความบกพร่องด้านศีล (โดยมากรวมอยู่ในเรื่องมหาศีล)

๕๓ ปราชญ์สมัยใหม่บางท่านเห็นว่า ความโอนอ่อนผ่อนตาม (permissive) จนเกินไป เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา และลักษณะนี้นับว่าเป็นจุดอ่อนสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วย ในข้อนี้ ผู้เขียนขอแสดงความเห็นว่า ความโอนอ่อนผ่อนตามโดยไม่วางหลักและขอบเขตของตนไว้ เป็นจุดยืนที่แน่นอน จึงจะเป็นจุดอ่อนที่เสียหาย แต่พุทธศาสนามีจุดยืนที่แน่นอน เช่นในเรื่องสิ่งเหนือสามัญวิสัยนี้ ก็จะมองเห็นหลักการและขอบเขตที่เป็นจุดยืนได้ชัดเจน ปัญหาอยู่ที่ว่าเราเข้าใจจุดยืนของพุทธศาสนากันดีหรือไม่ อีกประการหนึ่ง ความโอนอ่อนผ่อนตามนั้น ถึงจะมีจุดยืน ก็ยังมีผลเสียอยู่บ้าง แต่กระนั้น ผลดีที่ได้จากเหตุผลแง่อื่น เช่นที่วิจารณ์ไว้ในหน้าแรกของตอนนี้ ก็นับว่ามากพอคุ้มได้.

๕๔ เช่น อจ.จตุฎก.๒๑/๖๑/๘๙; อจ.ปญจก.๒๒/๔๑/๔๙

๕๕ วินย.๕/๗๓/๙๒; ที.ม.๑๐/๘๔/๑๐๕; พุ.อุ.๒๕/๑๗๓/๒๒๑ (มีข้อสังเกตสำคัญ ๒ อย่าง สำหรับบาลีตอนนี้คือ ๑. เป็นพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พราหมณ์ คือพวกที่นิยมลัทธิบูชาัยัญเช่นสรวงเทพเจ้ามาแต่เดิม ๒. ความเชื่อสมัยนั้นมีว่า เมื่อมนุษย์สร้างสถานที่สำคัญ ๆ สำหรับกิจการของพวกตน เทวดาทิ้งหลายก็เข้าสถิตครองที่นั้น ๆ กันเองตามฐานะของตน ๆ ไม่มีการสร้างที่อยู่ต่างหากให้เทวดา ไม่มีพิธีอัญเชิญอย่างใด ๆ).

๕๖ ดู มงคลสูตร, พุ.พ.๒๕/๕/๓; พุ.สุ.๒๕/๓๑๗/๓๗๖

^{๕๗} สภาพปัญหาอย่างหนึ่งในปัจจุบันก็คือ พระที่เก่งทางอนุศาสน์ก็มักไม่เอื้อเพื่อเอ็นดูแก่พระพวกอื่นที่ยังอาศัยสิ่งจูงล่อ ฝ่ายพระพวกอื่นนั้นก็มักไม่ใส่ใจในอนุศาสน์ชนิดนี้ออกบ้าง เสียเลย หรือไม่ก็มัวเพลินหมუნวนอยู่ที่เดิมอย่างเดียวไม่ยอมเดินหน้า (พวกที่เห็นแก่ลาภ ไม่ต้องพูดถึง) เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดบรรจบประสานจึงไม่มี พาให้ชาวบ้านสับสนหรือถึงกับแตกสามัคคีคือถูกห้ามเหยียดและซึ่งเคียดต่อกัน

^{๕๘} เทวดาพลี (มาใน อญ.จตุกก.๒๑/๖๑/๘๙ และ อญ.ปญจก.๒๒ / ๔๑/๔๙ ซึ่งเคยอ้างแล้ว) เป็นพลีอย่างหนึ่งในพลี ๕ ที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นชอบให้คฤหัสถ์กระทำ อีก ๔ คือ ญาตีพลี - สงเคราะห์ญาติ อติธิพลี - ต้อนรับแขก บุพเปตพลี - ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ ราชพลี - บำรุงราชการ เช่น เสียภาษี "พลี" นี้เป็นคำหนึ่งในบรรดาคำเดิมของศาสนาพราหมณ์น้อยคำที่พระพุทธเจ้าทรงยอมให้ผ่านเข้ามาในพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธศาสนายอมรับเข้ามาใช้ โดยเกือบมิได้เปลี่ยนความหมายเลย (คำอื่นที่นำมาใช้แต่เปลี่ยนความหมายใหม่ที่เดียว เช่น ยัญ ตบะ เป็นต้น) ทั้งนี้ เพราะพลีแต่เดิมมามีความหมายเป็นการสละให้เพื่อเกื้อกูลหรือบำรุงเลี้ยงอยู่ด้วยแล้ว (รวมกับความหมายว่าบูชา) พลีในศาสนาพราหมณ์นั้นเขาให้แก่เทวดา ผี คน ตลอดจนถึงนก และสัตว์อื่น ๆ สิ่งที่เป็นพลี ได้แก่อาหาร เช่น ข้าว และเปรียง เป็นต้น ตลอดจนจนดอกไม้ น้ำหอม ฐูป ไม้จันทน์ หมาก เครื่องเทศ เป็นต้น; ในรัตนสูตร (ขุ.๒๕/๗/๕; ขุ.สุ.๒๕/๓๑๔/๓๖๗) มีข้อความแนะนำเชิงสอน

หรือเชิงชวนเทวดาให้สร้างเมตตาคุ้มครองรักษาหมู่มนุษย์ ซึ่งทำพลีให้ทั้งกลางวันกลางคืน อรรถกถาขยายความให้เห็นว่าการแผ่ส่วนบุญให้ หรือให้มีส่วนร่วมในการทำความดี (ปัตติทาน) ก็เป็นความหมาย (แบบพุทธ) อย่างหนึ่งของพลี และที่บาลีแนะนำอย่างนั้นหมายความว่า พวกมนุษย์มีอุปการะแก่พวกเทวดา เทวดา (ผู้ได้รับพลี) จึงควรมีความกตัญญู ช่วยคุ้มครองรักษาพวกมนุษย์ (ขุพุทธก.อ.๑๘๕; สุตต.อ.๒/๑๓)

^{๕๙} สัจจกิริยา ทางออกที่ดีสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล ดู *บันทึกพิเศษท้ายบท*

^{๖๐} พระพุทธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา ดู *บันทึกพิเศษท้ายบท*

^{๖๑} ฟังสังเกตว่า ศัพท์ธรรมที่หมายถึงการฝึกฝนอบรม มีมากมาย เช่น ทมะ ภาวนา วินย (-วินิต) สิกขา เป็นต้น แต่น่าเสียดายว่า ในสมัยต่อๆ มา ความหมายของบางคำ ได้แปรเปลี่ยนจากเดิมผิดไปไกล

ประเด็นที่ ๑

สรุปหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาคืออะไร

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ การที่เราต้องทำกรรมด้วยความเพียรพยายาม และจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อจะทำกรรมให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป แทนที่จะคิดว่าเราจะขอให้ใครช่วย เราจะไปอ่อนวอนเทพเจ้าองค์ไหนให้ทำให้เรา ก็หันมาถามตัวเองนี่แหละว่าเราจะต้องทำอะไร และเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเราอย่างไร เพื่อให้การกระทำของเราได้ผลดียิ่งขึ้น นี่คือหลักการของพระพุทธศาสนา

ที่ถามว่าจะต้องทำอะไร ก็คือ *หลักกรรม* และที่ถามว่าเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตัวเราอย่างไร ก็คือ *หลักศึกษา* นั่นเอง

ยิ่งกว่านั้น ในกระบวนการที่เราจะต้องทำกรรมด้วยความเพียรพยายาม และมีการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนตลอดเวลา นี้ ท่านยังย้ำด้วยหลักอุปมาทะเลอีกว่า จะต้องมีความ *ไม่ประมาท* จะต้องใช้เวลาแต่ละขณะที่ผ่านไปให้เป็นประโยชน์ที่สุด จะต้องเร่งรัดทำความเพียรจะผัดเพี้ยนไม่ได้ จะทอดทิ้งปล่อยปละละเลยไม่ได้ อันนี้หลักพระพุทธศาสนาย้ำในเรื่องที่ว่า จะต้องทำความเพียรพยายามตลอดเวลา ถ้าเราปฏิบัติตามหลักศึกษา และมีความไม่ประมาท อยู่เสมอแล้ว เราก็จะเป็นบุคคลที่มีความเพียรพยายามในการ

สร้างสรรค์ มีการแก้ไขปรับปรุงตัวพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ก้าวขึ้นสู่
หลักพึ่งตนได้ และดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ซึ่งเป็นลักษณะชีวิตของ
 ชาวพุทธ

ชาวพุทธทราบดีอยู่แล้วว่า ในพระพุทธานุศาสนานี้ไม่มีการ
 บังคับ ศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่เกิดจากการบังคับ
 ไม่มีการบังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ ไม่มีเทพเจ้ามาห้ามมาสั่ง เมื่อ
 ไม่มีใครมาบังคับเราให้ทำหรือไม่ให้ทำ ไม่มีใครมาลงโทษหรือให้
 รางวัล การที่จะทำอะไรให้ถูกต้องดีงาม หรือการที่จะปฏิบัติตาม
 ธรรม จึงอยู่ที่ตัวเราเอง จะต้องมึจิตสำนึกในการศึกษา คือการที่
 ระลึกตระหนักอยู่เสมอว่า เราจะต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนให้มี
 ชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ด้วยความรับผิดชอบต่อธรรมคือกฎธรรมชาติ
 แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้าขาดจิตสำนึกในสิกขานี้เสียแล้ว
 ก็หมดพลังก้าว ชาวพุทธก็ย่อมร่วงหล่นหลุดออกไปจากธรรมสู่
 เทพและไสยโดยง่าย ก็อดไปจากพระพุทธานุศาสนานั่นเอง

ที่นี้ก็หันมาดูว่า ตามสภาพปัจจุบันเราได้เป็นอย่างไร
 หรือไม่ ถ้าเราเป็นชาวพุทธจริง เราก็จะเรียกร้องการกระทำของ
 ตัวเอง เราจะไม่ถ่างโอนภาระไปให้กับสิ่งภายนอก ไม่มีวรขอให้สิ่ง
 ภายนอกมาสร้างผลที่ต้องการให้ด้วยการอ่อนวอน พระพุทธเจ้าได้
 ดึงเรามาแล้ว จากเทพมาสู่ธรรม มาสู่หลักกรรม มาสู่หลักสิกขา
 มาสู่ความไม่ประมาท และมาสู่การพึ่งตนได้ อันนี้เป็นหลักการที่
 เสนอให้ใช้สำรวจ

ประเด็นที่ ๒

เหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงรับเกียจอิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์

คิดดูง่าย ๆ ถ้าพระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ คนทั้งหลายก็จะชื่นชมความเก่งกล้าสามารถของพระองค์ ซึ่งเขาเองทำอย่างนั้นไม่ได้ เมื่อเขาทำไม่ได้ เขาก็ต้องพึ่งพาอาศัยขึ้นต่อพระองค์เรื่อยไป เมื่อเขาคอยรอพึ่งพาอาศัย เขาก็ปล่อยเวลาเสียไป ไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำ และโดยเฉพาะที่สำคัญคือไม่ได้พัฒนาตนเอง เวลาผ่านไป เคยเป็นอย่างไร ก็เป็นอยู่อย่างนั้น

นอกจากนั้น เขาไม่สามารถรู้ว่าฤทธิ์นั้นเกิดได้อย่างไร ท่านผู้นั้นทำฤทธิ์ได้อย่างไร เขาก็อยู่กับความหลงเรื่อยไป และจึงเป็นทางของการหลอกลวง คนอื่นที่เป็นนักเล่นกลก็ได้ช่องตรงนี้ และควรสังเกตด้วยว่า คนจำนวนมากที่เข้ามาทางนี้ จะมีสติถูกใจ ถูกคิดน้อยลง ๆ เมื่อเพลินหมกมุ่นไป ก็ยิ่งไม่ใช้ปัญญา เห็นแปลก ๆ แปลง ๆ ดูน่าอัศจรรย์ ก็เชื่อก็นับถือ ก็ตื่นกันไป ยิ่งโน้มไปในทางที่จะสร้างนิสัยเห็นแก่ง่าย ไม่ใช้ปัญญาแก้ปัญหามา ความคิดวิจจัย ถูกหลอกลวง และลุ่มหลงได้ง่าย เมื่อเป็นกันอย่างนี้ ทั้งบุคคลและสังคมก็ยิ่งหมกมุ่น ไม่พัฒนา

พระพุทธเจ้าสอนคนให้พึ่งตนได้ ให้เขาพัฒนาตนเองจนเป็นอิสระ ไม่ต้องขึ้นต่อพระองค์ คนที่ชอบอิทธิปาฏิหาริย์จะต้องมาขึ้นกับผู้แสดงฤทธิ์เรื่อยไป ไม่รู้จักพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา ไม่เป็นอิสระ แต่ถ้าใช้อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ก็ทำให้เขาเกิดปัญญาารู้เห็นความจริงด้วยตนเอง และทำสิ่งนั้นๆ ได้ด้วยตัวเขาเอง แล้วเขาก็เป็นอิสระ เขาพึ่งตนเองได้

แม้แต่ถ้าใครชอบอิทธิปาฏิหาริย์ พระพุทธศาสนาก็สอนให้เขาทำอิทธิปาฏิหาริย์นั้นให้ได้ด้วยตนเอง ไม่ใช่ไปหวังพึ่งอิทธิปาฏิหาริย์ของคนอื่น อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าต้องการให้คนมีปัญญาเห็นความจริง อิทธิปาฏิหาริย์ไม่เป็นเครื่องหมายที่จะวัดความเป็นพระอรหันต์ คนที่มีอิทธิปาฏิหาริย์จะเรียกได้แค่ว่าเป็นผู้วิเศษ ความเป็นผู้วิเศษไม่ทำให้เกิดปัญญาธรรม ไม่ทำให้หมดกิเลสหรือหมดความทุกข์ได้

หันมาดูสภาพในเมืองไทยปัจจุบันนี้ เรากำลังจะเอาเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ หรือความเป็นผู้วิเศษมาเป็นเครื่องวัดความเป็นพระอรหันต์ไปแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นสภาพที่จะต้องมาตรวจสอบ ทบทวนกัน

ประเด็นที่ ๓

**พระสมัยก่อนก็ให้ของขลังวัตถุมงคล พระสมัยนี้ก็ให้
ต่างกันอย่างไร และสรุปแล้วคนไทยนับถือ
พระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือไสยศาสตร์เป็นหลัก**

เรื่องการทำของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ชาวบ้าน หลายท่านพิจารณาแล้วก็บอกว่า พระเก่าๆ สมัยก่อนก็เป็นเหมือนกันนี่ ท่านก็ให้เหมือนกัน ก็เลยต้องขอโอกาสพูดว่าไม่เหมือนกัน

พระสมัยเก่าของเราก็มีการให้ของขลังเหมือนกัน มีพระที่เรานับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ อาจจะมีเรียกว่าเก่งทางไสยศาสตร์ก็ได้ ท่านมีเวทมนต์อะไรต่างๆ แต่ความนับถือสมัยก่อนพร้อมทั้งพฤติกรรมของพระสงฆ์เหล่านั้นกับสมัยนี้ ไม่เหมือนกัน ถอยหลังไปแค่สัก ๔๐-๕๐ ปีเท่านั้น จะต่างจากสมัยนี้

จะขอเล่าเรื่องตัวบุคคลมาเป็นตัวอย่างก็แล้วกัน ตัวอย่างนี้ขอเล่าเรื่องหลวงพ่อกองกระผมเองมาเล่า คือ หลวงพ่อวัดบ้านกร่าง

วัดบ้านกร่างนั้นเป็นวัดหนึ่งที่มีชื่อในเรื่องพระขลัง หลายท่านรู้จักพระขุนแผนวัดบ้านกร่าง หลวงพ่อวัดบ้านกร่างที่ผมจะเล่านี้เป็นอุปัชฌาย์ตอนกระผมบวชเณร ถ้าท่านอยู่บัดนี้ก็อายุเกิน

ร้อยไปแล้ว แต่ท่านถึงมรณภาพไปแล้วเมื่ออายุประมาณ ๙๐ ปี ท่านเป็นที่นับถืออย่างกว้างขวางว่าเป็นผู้ที่ซึ้งลึกมาก ชาวบ้านมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ ถูกผีเข้า ถูกทำคุณไสย์ ก็มาหาท่าน ท่านก็ช่วยแก้ไขให้

หลวงพ่อบ้านกร่างเป็นที่นับถือมาก จนกระทั่งว่าเวลาท่านจะทำอะไร คนก็พร้อมเพรียงกันมาให้แรงงานเต็มที่ แม้กระทั่งจะย้ายวัด คือย้ายเสนาสนะอาคารทั้งวัดไปตั้งในที่ใหม่ ก็ไม่ต้องรื้อออก แต่ใช้กำลังคนมือเปล่ายกกุฏิและหอสวดมนต์เป็นต้นเดินไปวางในที่ที่ต้องการ เช่น ยกหอสวดมนต์ใหญ่ ญาติโยมก็ให้ช่างมาตัดเสาไว้ แล้วก็เอาไม้ไผ่ชันขนาบเสา และผูกเพิ่มในระหว่างให้ถีพอให้คนลงไปยืนยกไม้ไผ่ช่องละคน พอถึงวันนัดประชาชนก็มาเต็มหมด เมื่อพร้อมกันแล้วก็ให้สัญญาณ คนจำนวนพันก็ยกหอสวดมนต์ ยกหอรชัง ยกกุฏิไปทิ้งหลัง เดินไปเลยเหมือนหอสวดมนต์และกุฏิเป็นต้นเดินได้ ก็สำเร็จ นี่ก็เพราะความเชื่อความศรัทธา

ทีนี้ที่ว่าท่านมีชื่อในเรื่องขลังนั้น จริยวัตรของท่านเป็นอย่างไร ปรากฏว่า ในชีวิตประจำวัน ท่านไม่เคยพูดถึงเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังเลย มนต์คาถาไม่เคยพูดถึง สิ่งที่ท่านทำคืออะไร คือสอนธรรมะ สอนชาวบ้านว่าควรจะทำอะไร อย่างไร ดำเนินชีวิตอย่างไร ทำมาหากินอย่างไร อยู่ร่วมกันอย่างไร สอนลูกศิษย์ ฝ่ายพระสงฆ์ว่าควรจะต้องอยู่ในธรรมวินัยอย่างไร สิ่งที่ท่านทำก็

คือการสอนธรรมะ แต่เวลามีชาวบ้านหรือลูกศิษย์คนไหนเกิดเหตุร้าย ฆีเข้า ถูกรบกวนไสย อย่างที่ว่าเมื่อกี้ มาหาท่าน ท่านก็ทำให้เฉพาะตัวเฉพาะราย แก้ไขบำบัดบำบัดเป่า ให้เขาพ้นจากภัยอันตรายเหล่านั้นไปได้ ก็จบเท่านั้น

อันนี้เป็นสิ่งที่น่าสังเกต ขอเล่าต่ออีกนิดหนึ่ง ของดีของท่านเช่นพระเครื่องนี้ อย่ายว่าแต่จะเอาปัจจัยไปถวายเลย ไปขอก็ไม่ให้ ถ้าท่านจะให้ ท่านให้เอง ท่านพิจารณา ก็คงเหมือนกับพระโบราณทั้งหลาย เวลาลูกศิษย์เติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา จะย้ายถิ่นฐาน ไปทำมาหาเลี้ยงชีพ ถ้าเป็นคนดีท่านพิจารณาแล้วท่านก็เรียกมาเฉพาะตัวแล้วก็บอกว่า เธอจะเป็นคนดี ตอนนี่เธอจะไปอยู่ในถิ่นฐานอื่น ฉันจะให้ของดีไว้คุ้มครอง เธอจะพระองค์นี้เอาไปรักษาไว้ แล้วขอให้ประพาศิตัวให้ดี ตั้งใจขยันหมั่นเพียรทำมาหากินโดยสุจริต ดำเนินชีวิตอยู่ในศีลในธรรม จงทำความดีอย่างนี้ๆ อย่าทำความชั่วอย่างนั้นๆ กำกับศีลธรรมไปเสร็จ

ของดีนั้นเมื่อลูกศิษย์รับไปแล้วก็เก็บไว้เป็นของสำคัญ เพราะอุปัชฌาย์อาจารย์ให้มา เก็บรักษาไว้อย่างดีจนกระทั่งถึงรุ่นลูก ตัวเองแก่แล้วหรือลูกโตแล้วก็มอบให้ลูก แล้วก็จะกำกับและกำชับแบบเดียวกัน เช่นว่า พระนี้อุปัชฌาย์ของพ่อให้มา (หรือปู่ให้มา) พ่อเคารพบูชาเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีที่สุด เวลานี้ลูกโตแล้ว พ่อจะให้ลูกไว้คุ้มครองตัว ขอให้ตั้งใจประพาศิตัว ตั้งใจทำมาหากิน และเก็บรักษาพระนี้ไว้ให้ดี จากนั้นลูกก็มอบให้ลูกของลูกต่อไปอีก

พระหรือของดีนั้น ก็จะต้องสืบทอดกันไป ทั้งเป็นของที่หาได้ยาก และ สืบสายไปในวงศ์ตระกูล

เท่าที่เล่ามานี้ทำให้มองเห็นความหมายอย่างไรบ้าง แล้ว ลองนำมาเทียบกับสมัยปัจจุบัน สิ่งที่ต้องการพูดในที่นี้ก็คือ เราจะ เห็นว่า การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังสมัยก่อนนั้น ยังมี พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ตัวแกนที่ปรากฏเด่นชัดก็คือธรรมะ หรือ คำสอนศีลธรรม การทำความดี เว้นจากความชั่ว อันนี้เป็นหลัก ส่วนของขลังไสยศาสตร์เป็นของที่พ่วงอยู่แอบอบอยู่ และเป็นสื่อหรือ เป็นสะพานทอดเปิดทางให้แก่ธรรม ลักษณะสำคัญที่ควรสังเกต ๓ ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์เหล่านี้ พระสมัยก่อนท่านรู้ไว้ มีไว้ และให้เพื่ออะไร ขอใช้คำว่ามีไว้ สำหรับปิดช่องความหวั่นใจ

พุทธศาสนิกชนชาวบ้านทั้งหลายนี้ โดยทั่วไปก็เป็นปุถุชน สภาพจิตของปุถุชนย่อมมีจุดอ่อนอย่างหนึ่งคือ ความไม่มั่นใจ เกี่ยวกับความเป็นไปในชีวิต ความที่ยังหวาดในอำนาจเร้นลับที่ มองไม่เห็น ถึงแม้มาเป็นพุทธศาสนิกชนและเชื่อในคำสอนของ พระพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังอดหวาดกังวลไม่ได้ มาหาหลวงพ่อบ้านสอน ธรรมะให้ ตัวเองฟังแล้วในใจก็ยังหวั่นอยู่นั่นแหละ เวลาเกิด เหตุการณ์ร้ายๆ ขึ้นมาก็ยังหวั่นหวาดอยู่ว่าจะมีอะไรเร้นลับที่ บันดาล มีเทพเจ้าหรือผีसाงกลั่นแก้ง หรืออาจถูกผู้หนึ่งผู้นี้ทำคุณ

ไสยให้ เพราะฉะนั้นก็กังวลไม่สบายใจ ทีนี้ถ้ามาหาพระแล้ว พระได้แต่สอนเอาๆ ให้ธรรมะไป ตัวเองก็เชื่อตามนั้น แต่ความหวั่นใจหรือความหวาดก็ยังมีอยู่ ไม่แน่ใจเต็มที่ กลับไปบ้านแล้วคิดกลับไปกลับมา ดีไม่ดีก็ขึ้นใจว่า เอ! เราเอาอะไรประกันตัวปลอดภัยไว้ก่อนดีกว่า ก็เลยถอดไปหาหมอมผี ไปหาหมอไสยศาสตร์

พอไปหาแล้ว หมอมผีหรือหมอไสยศาสตร์ก็อาจเรียกร้อยเงินทองมาก และบางทีเรื่องไม่หยุดแค่นั้น หมอมผีไสยศาสตร์อาจจะบอกให้ทำอะไรต่ออะไรต่อไปอีก ดีไม่ดีก็ชักจูงออกจากพระศาสนาไปหลงติดในเรื่องอย่างนั้น หรืออาจจะให้ทำสิ่งที่เป็นเรื่องเลวร้ายที่เป็นเรื่องของกิเลสโลภะ โทสะ เช่นบอกว่า คนนี้เขาทำเธอมานะ ต้องแก้แค้น ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไปกันใหญ่

เพราะฉะนั้นพระของเราจึงต้องมีไว้บ้าง บางองค์ต้องเป็นผู้ที่เก่งกว่าพวกหมอมผีคุณไสย์เหล่านั้น แยกทำได้ฉันท์ทำได้ แต่ฉันท์ทำในแง่ดีอย่างเดียว เป็นเรื่องคุณอย่างเดียว แก้ไขอย่างเดียว แยกทำมาฉันท์แก้ได้ ให้เก่งกว่าพวกผีไสย์เหล่านั้น ตามแนวที่ว่ามีฤทธิ์ไว้ปราบฤทธิ์ เพราะฉะนั้น มีเรื่องอะไร พอมาที่พระแล้วท่านปิดช่องให้เสร็จ มาแล้วสบายใจไม่ต้องไปหาหมอมผีอีก ก็หมดเรื่องกันไป แล้วยังสอนธรรมหรือหลักศีลธรรมหมวดทำไปด้วย จึงเป็นการปิดช่องความหวั่นใจให้แก่พุทธศาสนิกชน แต่ท่านใช้แค่เป็นเครื่องปิดช่องความหวั่นใจเท่านั้น เข้าทำนองคติที่ว่าเอาฤทธิ์ปราบฤทธิ์ ปราบเสร็จแล้วก็เอาธรรมให้ เพราะฉะนั้นเรื่องผีสา

คุณไสยจึงไม่สามารถกลืนกลาดตาชดาไปแน่นอน เพราะว่าตัวหลักยังคุมอยู่ คือธรรมวินัย ได้แก่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นตัวหลักเป็นตัวปรากฏเด่น

อนึ่ง ยังมีเหตุผลสำคัญที่พระของเราสมัยก่อนต้องใช้วิธีนี้ และการที่เรื่องเหล่านี้ยังมีอยู่ ทั้งที่คนไทยแทบทั้งหมดนับถือ พระพุทธศาสนา

เหตุผลแรกก็คือ ความเชื่อผีบางสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือ ศาสนาพราหมณ์นั้น มีอยู่ในสังคมไทยก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามา ด้วยซ้ำไป ความเชื่อเหล่านี้ยังไม่หมดไป ก็อยู่คู่กันมากับ พระพุทธศาสนา

เหตุผลใหญ่ข้อต่อไปก็คือ พระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับ ศรัทธา ไม่ใช่กำลังหรือวิธีการบีบบังคับคนให้เขาเปลี่ยนความนับถือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา และปัญญาเป็นสิ่งที่ บังคับยึดเยียดใส่ให้กันไม่ได้ ต้องค่อยๆ สอนค่อยๆ แนะนำกันไป พระสงฆ์จึงต้องยอมรับคนเหล่านี้ตามที่เขาเป็นอยู่แล้วเข้าไปสั่ง สอนแนะนำเขาด้วยเมตตากรุณา ค่อยๆ ช่วยให้เราพัฒนา กำลังใจและปัญญาขึ้นมา เมื่อเขาพัฒนาขึ้น เขาก็จะละเลิกความ เชื่อถือเหล่านั้นไปได้เอง

ข้อสำคัญอยู่ที่พระจะต้องยอมเหนื่อยยอมอดทน มีเมตตา กรุณา ตั้งใจคอยให้ธรรม ไม่ละทิ้งหน้าที่ธรรมทานนี้ ในระหว่าง นั้นก็คอยปิดช่องความหวนใจให้เขาไปตามความจำเป็น พระบาง

องค์อาจจะสอนเก่งจริงจนทำให้คนจำนวนมากมีกำลังใจเข้าถึงปัญหา ชนิดข้ามพันสิ่งเหล่านี้ไปได้ทีเดียวเลย แต่ในหมู่ชาวบ้านก็ยังมีคนที่อ่อนกำลังใจอ่อนปัญญา ที่ต้องปิดช่องหัวใจอยู่นั่นแหละ เรื่องฤทธิ์เดชก็จึงยังมีอยู่ เพียงแต่ว่าตัวพระองค์จะต้องไม่เสียหลัก ฤทธิ์เดชจะต้องถูกมองเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด และต้องเป็นเครื่องสื่อธรรมจะให้เด่นขึ้นมาบังธรรมไม่ได้เป็นอันขาด

ประการที่สอง ก็คือ พระเครื่องของขลังวัตถุมงคลเหล่านั้นสมัยก่อนไม่มีราคา ไม่มีค่าเป็นเงินทอง จะให้ก็ให้ยากอย่างที่ว่า เช่นให้ต่อเมื่อเห็นว่าจะประทุติดี แล้วก็ให้เปล่าๆ ข้อนี้มาเทียบกับปัจจุบันจะเห็นว่าเป็นอย่างไร ปัจจุบันนี้มีราคาเป็นเงินเป็นทองจนบางที่จะกลายเป็นสินค้า

ประการที่สาม ก็คือ เป็นสิ่งเรียกร้องข้อกำหนดทางศีลธรรม เวลาจะให้ท่านจะบอกว่า เธอต้องเว้นความชั่วอันนั้น ต้องเว้นความชั่วอันนี้ ต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้ดียังงั้นๆ พระจึงจะคุ้มครอง

เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว ที่อำเภอศรีประจันต์ มีท่านขุนผู้หนึ่งเก่งมากในการปราบโจร ชื่อขุนศรีประจันต์รักษา เลื่องลือกันว่าท่านขุนมีของดีหนึ่งเหนียวอยู่ยงคงกระพัน

วันหนึ่งท่านขุนศรีฯไปปราบโจรแต่ถูกยิงตาย อ้าว! ทำไมล่ะ ชาวบ้านลือกันแซ่ดว่า ตอนนั้นไม่ทราบเกิดอะไรขึ้นท่านขุนศรีฯ

โกรธใจยิ่งขึ้นมาก็ผลออกไปด่าแม่โจร พอด่าแม่โจรบ้าง โจรยิงมาบ้าง
เดียว ตายเลย เขาบอกว่าอย่างนั้น อันนี้เป็นตัวอย่าง

ความเชื่อในของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องมากับคุณธรรมความ
ดี ต้องเรียกร่องศีลธรรม เวลานี้เป็นอย่างไร ไม่มีการเรียกร่อง
ศีลธรรม มีแต่เรียกร่องโชคลาภอย่างเดียว ต้องการโชคลาภก็เอา
เงินไปเช่า/ซื้อเอามา เป็นอันว่าแค่นี้ก็จะได้โชคลาภ ก็หมดเรื่องกัน
ศีลธรรมไม่ต้องประพฤติ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน
แล้วแถมไม่มีคุณค่าทางศีลธรรมจริยธรรม ตรงกันข้ามกับ
สมัยก่อนหมดเลย วิปริตผันแปรกันไป

ประการต่อไป วัตถุมงคลเหล่านี้ สมัยก่อนเป็นของหายาก
พร้อมกับพ่วงเอาคุณค่าอย่างสูงทางจิตใจไว้กับตัวด้วยแต่มาสมัย
นี้ กลายเป็นของหาง่ายเกลื่อนกลาด มันตรงข้ามกับสมัยก่อน
สมัยก่อนนั้น กว่าจะได้ที่แสนยาก ครูอาจารย์ท่านต้องเห็นว่าเรา
ประพฤติดีและถึงโอกาสที่สมควรจึงให้ นอกจากนั้นยังมีคุณค่า
ความหมายสำคัญอีก คือเป็นเครื่องผูกพันทางจิตใจ หนึ่ง ผูกพัน
บุคคลที่มีชื่อนั้นไว้กับพระพุทธศาสนา ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า
และคำสอนของพระองค์ แต่ไม่แค่นั้น สอง เวลาก็ถึงพระที่อยู่ที
คอตัวเองก็ระลึกอุ้ตระหนักแก้ไขว่า พระองค์นี้หลวงพ่พระ
อุปัชฌาย์ให้ นึกถึงพระอุปัชฌาย์อาจารย์และคำสั่งฝากของท่าน
ต่อมาลูกศิษย์คนนี้ได้มีครอบครัวแก่ลงมอบให้ลูกให้หลาน
ลูกหลานเวลานึกถึงพระที่ห้อยคออยู่ก็นึกถึงพระพุทธเจ้าด้วย นึก
ถึงปู่ย่าตายายด้วย เป็นเครื่องผูกพันกับบรรพบุรุษของตน พร้อม

ทั้งน้ำใจและคุณธรรมที่ท่านสั่งสอนมา ทั้งหมดนี้ไปด้วยกันหมดเลย แต่ปัจจุบันคุณค่าเหล่านี้กำลังจะหมดไปหายไป เวลานี้ความหมายอะไรเหล่านี้แทบจะไม่เหลืออยู่เลย

เพราะฉะนั้น แม้ว่าสมัยก่อนก็มีของขลังพระเครื่องเป็นต้น แต่ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ก็ไม่เหมือนกันแล้วกับที่มีในสมัยก่อน มันวิปลาสคลาดเคลื่อนออกไปแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะมีสิ่งเหล่านี้ ก็ควรจะมีให้ถูกต้อง ให้ได้หลักของโบราณ อย่าไปดูถูกคนโบราณว่าไม่ได้ความ นึกว่าท่านก็มีของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไสยศาสตร์ แต่ที่จริงเราแพ้ท่านแน่นอน ท่านมีหลัก แต่เราไม่มีหลักเลย เราไม่สามารถและไม่คิดจะใช้สิ่งเหล่านี้มาเป็นสื่อนำเข้าสู่ธรรม ฝ่ายหนึ่งก็คิดจะหาลม อีกฝ่ายหนึ่งก็หวังจะได้โชค लाभ อยู่ได้ครอบงำของระบบผลประโยชน์กันหมด

ถ้าหากว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังเหล่านี้ยังเป็นเครื่องเรียกร่องข้อกำหนดทางศีลธรรมอยู่ มันก็ยังมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาอยู่ นอกจากนั้นยังเป็นสื่อหรือโยงเราเข้าสู่ธรรมะด้วย โดยเฉพาะในเวลาที่ท่านให้ของดีและท่านถือเป็นโอกาสที่จะสั่งสอนธรรมนั้น คนที่จะเอาของดีจะตั้งใจฟังธรรมที่ท่านสอนอย่างจริงจัง เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะใช้สิ่งเหล่านี้ก็ต้องใช้ให้ถูกต้อง

ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องที่ขอนามาเล่าให้เห็นว่า สภาพความคลาดเคลื่อน ทั้งจากหลักการของพระพุทธศาสนา ทั้งจากประเพณีนิยม

ในสังคมไทยของเราเอง ได้เป็นไปถึงขนาดไหนแล้ว มันจึงทำให้สังคมของเราวิปริตผันแปรไป

เรื่องที่พูดในตอนนี้เป็นกรให้ช่วยกันพิจารณาตอบคำถามว่า “เวลานี้ คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก” ซึ่งรวมทั้งคำถามว่า “สมัยก่อนก็มีของขลัง สมัยนี้ก็มีของขลัง ต่างกันอย่างไร?” ได้พูดมายืดยาว เนื่องจากเป็นเรื่องสำคัญจึงขอสรุปไว้ด้วย

ถ้าคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ไสยศาสตร์เป็นเพียงสิ่งฟุ้งเฟื่องมา สังคมจะมีพฤติกรรมดังนี้

๑. ความนับถือหลักการของพระพุทธศาสนา และการสอนธรรมจะปรากฏเด่นเป็นพื้น ส่วนของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพไสย จะมีเพียงฟุ้งเฟื่องหรือแอบอยู่ และใช้เพียงเป็นเครื่องปิดช่องความหวั่นใจ ทำนองคติเอาฤกษ์ไว้ปราบฤกษ์

๒. การให้หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับของขลังเป็นต้นนั้น จะเน้นที่การกำกับข้อปฏิบัติทางศีลธรรม หรือใช้เป็นสื่อสู่การสอนธรรม

๓. ของขลังเป็นต้น เป็นของให้เปล่า ไม่มีราคา เพราะเป็นสื่อคุณค่าทางนามธรรม

๔. เป็นของให้ยาก และหายาก ไม่เกลื่อนกลาด และผนวกอยู่กับคุณค่าทางจิตใจ เช่นโยงไปถึงบรรพบุรุษบุรพการี

ถ้าพฤติกรรมเป็นไปในทางตรงข้ามจากนี้ ก็แสดงว่า คนไทยนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก พุทธศาสนาเป็นเพียงสิ่งประกอบเลือนลางอยู่ คือ

๑. การเชื่อถือปฏิบัติทางไสยศาสตร์และการหวังพึ่งอำนาจลี้ลับปรากฏเด่นเป็นพื้นในสังคม ชาวพุทธไม่รู้หลักการของพระพุทธรศาสนา การสอนธรรมเพียงแอบๆ อยู่

๒. ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องของการสนองกิเลส ในการหาผลประโยชน์ ความกลัวภัย และการแก่งแย่งดินร่นต่อสู้กันของมนุษย์ปุถุชน ไม่เป็นสื่อตั้งคนขึ้นสู่คุณธรรมความดีงาม และการพัฒนาชีวิตของตน ไม่มีการกำกับศีลธรรม

๓. เป็นของมีราคา หรือมุ่งที่เงินทอง ของตอบแทน แม้กระทั่งเป็นการซื้อขาย

๔. เป็นของหาง่าย มีเกลื่อนกลาด จนอาจกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน ด้อยคุณค่าทางจิตใจ

อีกเรื่องหนึ่ง การที่ต้องยอมรับความจริงว่า ความเชื่อถือเกี่ยวกับอำนาจลี้ลับและหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทปไสยเหล่านี้จะมีอยู่ต่อไป เพียงแต่ให้เป็นสิ่งแฝงแอบอยู่หรือเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด โดยให้พระพุทธรศาสนาเป็นหลักอยู่ ก็ควรพอใจ ข้อนี้มีเหตุผลสำคัญ คือ

๑. เป็นนิสัยของปุถุชน เมื่อมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและความเป็นไปที่ตนเองไม่รู้ทั่วถึงและบังคับไม่ได้ มีความเข้มแข็ง

และปัญญาไม่พอ ยังมีความหวาดหวั่นต่อสิ่งที่ไม่รู้และไม่อาจคาดหมาย จึงมีความโน้มเอียงที่จะหวังพึ่งอำนาจเร้นลับภายนอก จะพ้นไปได้มากหรือน้อย ก็อยู่ที่ฝ่ายธรรมจะทำหน้าที่ได้เพียงใด

๒. ความเชื่อฝืนางสิ่งศักดิ์สิทธิ์และลัทธิพราหมณ์มีอยู่ก่อนพระพุทธศาสนาเข้ามา และอยู่ในสังคมไทยคู่เคียงมากับพระพุทธศาสนา จนถึงปัจจุบัน เป็นความจริงตามสภาพประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

๓. หลักการของพระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับศรัทธา ไม่ใช้กำลังหรือวิธีบีบบังคับ โดยถือตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ว่า ปัญญาเป็นสิ่งที่ขัดแย้งใส่ให้กันไม่ได้ จึงต้องยอมรับเขาตามที่เขาเป็นอยู่ แล้วเข้าไปช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนด้วยเมตตากรุณาให้เขาพัฒนาขึ้นมา

ประเด็นที่ ๘

สรุปการนับถืออำนาจดลบันดาลภายนอก ต่างจากการนับถือพระพุทธศาสนาโดยสาระสำคัญอย่างไร

การนับถืออำนาจเร้นลับดลบันดาลแบบนั้น ทำให้คนหวังพึ่งสิ่งภายนอก ไม่เพียรพยายามทำการด้วยตนเอง มัวแต่คิดอ่อนวอนเอาอกเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือรอคอยฤทธิ์เดชของคนอื่น ตัวเองไม่มีอะไรดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็ยสติปัญญาหรือความสามารถ หรือคุณธรรมความดี มีแต่จมลงถอยลง เลยไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตน อย่างดีก็ได้แค่เข้าหลักที่ว่า ศาสนาช่วยเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เอาพอปลอบใจอุ่นใจ

แต่พระพุทธศาสนาไม่ใช่มีไว้เพียงเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ถ้าเป็นเช่นนั้น พระพุทธศาสนาก็ไม่ต้องเกิดขึ้น เพราะอินเดียก่อนพุทธกาล เขามีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอยู่แล้ว และมีมานานแล้ว แต่ที่พระพุทธศาสนาต้องเกิดขึ้น ก็เพราะปัญหาจากที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจนี้แหละ

ที่ว่าศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น จะต้องถามต่อไปว่า ยึดเหนี่ยวแบบดิ่งลง หรือยึดเหนี่ยวแล้วดิ่งขึ้น ศาสนาสึงศักดิ์สิทธิ์ฤทธาานุภาพอะไรๆ นั้น เมื่อเชื่อถือหวังพึ่งแล้ว ถ้าเป็น

อย่างที่ว่าเมื่อกี้ก็คือดิ่งลง ทำให้หลงไหลหมกจมอยู่ในโลก โกรธหลง คนอินเดียวก่อนพุทธกาลมัวแต่อ่อนนวนอนเช่นสรวงบุษยัญญู คิดแต่ขอและระอคอยเทพเจ้าดลบันดาล คิดว่าจะให้เทวดาองค์ไหนช่วย แทนที่จะถามตัวเองว่า เราจะต้องทำอะไร และเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเราและพัฒนาการกระทำของเราอย่างไร เลยไม่ไปไหน

พระพุทธเจ้ามาทรงสั่งสอน ประกาศศาสนาชนิดเป็นที่ฟังที่ยึดเหนี่ยวแบบดิ่งขึ้น คือ เมื่อนานับถือหรือเชื่อแล้ว ก็จะทำให้กำลังและแสงสว่าง นำเขาขึ้นพ้นออกมาจากความมืด ความหลง และปวงกิเลส ให้เขาฝึกฝนพัฒนาตน มีคุณธรรมมากขึ้น มีปัญญามากขึ้น ช่วยกันเองในหมู่มนุษย์ได้ดีขึ้น จนมนุษย์ฟังตนเองได้ มีอิสรภาพ และสร้างโลกที่เป็น *อภยาภิษณะ* แปลว่าไม่มีการเบียดเบียน คือร่มเย็นมีสันติสุข

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลแบบอย่างแห่งมนุษย์ที่ได้พัฒนา คือได้ฝึกตนเต็มที่แล้ว จนกระทั่งได้เป็นพุทธะ เราตั้งเอาพระองค์ไว้เป็นต้นแบบ สำหรับระลึกแล้วจะได้เตือนใจเรา

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงเป็นองค์แรกในพระรัตนตรัย เพราะว่าเมื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็เตือนใจเราทันที ให้ระลึกถึงความเป็นมนุษย์ของเราที่เราก็มีเหมือนกับพระพุทธเจ้า หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาข้อแรกคือ *ตถาคตโพธิสัทธา* แปลว่า ความศรัทธาเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคต แปลอีกทีหนึ่งว่า ความ

เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์ตรัสรู้กลายเป็นพุทธะ ก็คือเชื่อใน ศักยภาพของมนุษย์นั่นเอง

เมื่อมนุษย์เชื่อในศักยภาพของตนเองแล้ว ระลึกถึง พระพุทธเจ้า ก็ตื่นตัวขึ้นมาและเกิดความมั่นใจในศักยภาพของตน ที่เป็นมนุษย์นั้น พร้อมกับนั้นก็เกิดความสำนึกตระหนักในหน้าที่ ของเราขึ้นมาว่าเราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตน ยิ่งกว่านั้นเรา ยังได้ปฏิบัติทาของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มาเป็นกำลังใจในการ ฝึกตนนั้น และยังแถมได้วิธีปฏิบัติตลอดจนประสบการณ์ของ พระพุทธเจ้าที่พระองค์ปฏิบัติมาแล้วโดยเราไม่ต้องลองผิดลองถูก อีก เราได้เปรียบกว่าพระองค์คือเอาประโยชน์จากความรู้สำเร็จรูป ของพระองค์มาเลย

ชาวพุทธต้องเป็นคนเข้มแข็ง มีศรัทธาชนิดที่มั่นใจในศักย- ภาพของความเป็นมนุษย์ที่จะดีเลิศประเสริฐได้ด้วยการศึกษา และ หวังผลจากการกระทำ พยายามพัฒนาตัวให้พึ่งตนได้ หลักการแห่ง กรรมก็ดี ศึกษาที่ดี ความไม่ประมาทก็ดี ล้วนทำให้เกิดความ เข้มแข็งที่จะก้าวต่อไปทั้งนั้น แล้วยังมีคติแห่งการบำเพ็ญบารมีของ พระโพธิสัตว์มาหนุนอีก พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของบุคคลที่ มีความเข้มแข็ง เรื่องราวต่างๆ ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่ มีอยู่มากมายนั้น ล้วนเป็นเรื่องของการบำเพ็ญเพียร และการ พยายามแก้ปัญหาด้วยปัญญา ท่านเล่าเรื่องเหล่านี้ไว้ ก็เพื่อให้ เป็นเครื่องหนุนกำลังใจของชาวพุทธ ชาวพุทธจะต้องมีความ เข้มแข็งในการทำความคิด สร้างสรรค์และพัฒนาตัวต่อไป เหมือน

อย่างพระโพธิสัตว์ ไม่ใช่คอยขอความช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์ หรือเทพเจ้าทั้งหลาย

ชาวพุทธต้องมั่นในธรรม คือในหลักการแห่งความจริง ความถูกต้องดีงาม และความรู้ในธรรมดาของธรรมชาติที่ลึ่งทั้งหลาย เป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อถูกธรรมแล้ว ก็ไม่หวั่นไหว แม้ต่อเทพเจ้า

หลักการของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ชัดเจนมาก คือ **ธรรมสูงสุด** แม้พระพุทธศาสนาจะไม่ปฏิเสธเทวดา แต่ถือว่า **ธรรมต้องเหนือเทพ**

ตามปกติชาวพุทธจะอยู่ร่วมกับสรรพสัตว์ รวมทั้งเทพเทวา อย่างเพื่อนร่วมโลก ด้วยเมตตาไม่มีตรีปรารถนาดีต่อกัน ไม่อิจฉา วอนหวังผลประโยชน์จากกัน ต่างคนต่างพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป แต่ถ้า มีกรณีขัดแย้งกัน เกิดปัญหาต่อกัน ต้องเอาธรรมตัดสิน ถ้ามนุษย์ ถูกธรรม เทพต้องยอม ในคัมภีร์พุทธศาสนามีเรื่องราวเล่าไว้มาก เพื่อสนับสนุนคตินี้ ให้ชาวพุทธเข้มแข็งยืนหยัดอยู่ในธรรม

แม้เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกัน ปกครองกันเอง ก็ต้องให้ทุกคน ถือธรรมเป็นใหญ่ ที่เรียกว่า **ธรรมาธิปไตย** เวลานี้่น่ากลัวว่า คนใน สังคมโน้มไปทางที่จะถือเงิน อามิส หรือผลประโยชน์เป็นใหญ่ กลายเป็นธนาธิปไตย ถ้าเป็นอย่างนั้น ประชาธิปไตยจะอยู่ไม่ได้ เพราะระบอบประชาธิปไตยของสังคมจะอยู่ได้ด้วยดี ต่อเมื่อ ประชาชนมีคุณสมบัติแห่งธรรมาธิปไตย

การถือธรรมเป็นใหญ่ ยกธรรมเป็นมาตรฐานสูงสุด เป็น หลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา

รวมแล้วเมื่อนับถือพระพุทธเจ้าเป็นองค์พระรัตนตรัย เราก็ได้ประโยชน์ที่เดิยวถึง ๔ ประการ แล้วการระลึกถึงพระพุทธเจ้าก็โยงเราเข้าสู่ธรรมว่า เธอจะฝึกฝนพัฒนาตนตามธรรม ต้องเข้าถึงตัวความจริงในธรรมชาติ ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎแห่งธรรมชาติ คือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นอันว่าเราจะต้องปฏิบัติฝึกตนตามธรรมนั้น ธรรมก็มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต คือเป็นสรณะของเรา ชีวิตของเราก็กลายเป็นชีวิตแห่งการฝึกฝนพัฒนา คือ เป็นชีวิตแห่งศึกษาเข้าสู่มรรคาแห่งอริยะ เพื่อเราจะได้ทำตัวให้เป็นอย่างพระอริยะทั้งหลายที่ท่านได้ฝึกฝนตามอย่างพระพุทธเจ้าจนได้เป็นพยานแห่งการตรัสรู้ของพระองค์โดยมาร่วมเป็นสงฆ์ และเราก็มีหน้าที่ต้องสร้างสังฆะคือสงฆ์อันนี้ขึ้นมาด้วย โดยการฝึกฝนพัฒนาตนให้เข้าไปร่วมในสังคมแห่งการศึกษาด้วยการเป็นเสกขชน ซึ่งจะพัฒนาอย่างยิ่งไปสู่จุดหมายแห่งสันติสุขและอิสรภาพที่สมบูรณ์ในที่สุด